

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Psikoloji Ana Bilim Dalı

Genel Psikoloji Bilim Dalı

**ADİL DÜNYA İNANCI VE ALGILANAN KONTROL EKSİKLİĞİNİN
SURİYELİ GÖÇMENLERE YÖNELİK YARDIM ETME DAVRANIŞI
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ**

Betül KANIK

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2021

ADİL DÜNYA İNANCI VE ALGILANAN KONTROL EKSİKLİĞİNİN SURİYELİ
GÖÇMENLERE YÖNELİK YARDIM ETME DAVRANIŞI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Betül KANIK

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Psikoloji Anabilim Dalı

Genel Psikoloji Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2021

TEŞEKKÜR

Öncelikle tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Yasemin ABAYHAN'a tezime sağladığı geri bildirimler için çok teşekkür ediyorum. Tez jürime katılan ve değerli geri bildirimleriyle tezime katkı sağlayan Dr. Öğr. Üyesi Nevin SOLAK ve Dr. Öğr. Üyesi Hayal Yavuz GÜZEL'e de vakitlerini ayırdıkları için çok teşekkür ediyorum.

Çalışmamda yer alan ölçeğin çevirisinde uzman/yargıcı olmayı kabul eden Dr. Öğr. Üyesi Savaş CEYLAN, Dr. Öğr. Üyesi Berna AYTAÇ ve Dr. Öğr. Üyesi Hayal Yavuz GÜZEL hocalarıma çok teşekkür ediyorum.

Tezin belki de en zorlu kısmı olan veri toplama sürecinde bana yardımcı olan ve desteklerini esirgemeyen Öğr. Gör. Dr. Recai COŞTUR hocama ve Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'ndeki tüm hocalarıma sonsuz teşekkür ediyorum.

Yine tez sürecinde çeşitli konularda danıştığım Arş Gör. Ayşe TUNA ve Arş. Gör. Heyyem HÜRRİYETOĞLU'na ve tezimin edisyon süreçlerinde bana çok yardımcı olan Sosyal Psikoloji Laboratuvar Ekibi'ne,

Bilgi birikiminin yanı sıra sevecenliğine ve akademik duruşuna hayran olduğum, bana karşı hep şefkatli ve bir o kadar da destekleyici olan, samimiyetiyle hep hayatımda olmasını dilediğim canım hocam Dr. Öğr. Üyesi Özden Melis ULUĞ'a,

Güleryüzü, nezaketi ve bilgi birikimi ile bana hep güven veren ve bana olan güvenini hissettiğim canım hocam Dr. Öğr. Üyesi Nevin SOLAK'a çok teşekkür ederim.

Arkadaş konusunda hep çok şanslıydım ancak yorucu ve yıpratıcı bir yüksek lisans süreci bana bir kez daha ne kadar destekleyici ve sevgi dolu dostlarım olduğunu gösterdi.

Ankara'da iki yıl boyunca aynı evi paylaştığım ve türlü deliliklerime, sonu gelmeyen ders çalışma saatlerime katlanan canım ev arkadaşım Elif KARAGÖZ-DİNÇER'e,

Lise dönemimin bana en değerli armağanı, sevgisini hep en derinden hissettiğim ve güzel dostluğu için minnettar olduğum canım arkadaşım Sinem ÇALLI'ya,

Küçük bir yurt odasında başlayan maceramızın bir ömür sürmesini dilediğim, şefkatlerine ve kalplerinin güzelliğine her geçen gün biraz daha hayran olduğum canım arkadaşlarım Pınar SEVENCAN, Merve SOFTA ve Selin YALÇIN'a,

Lisanstan beri her anımda beni güldürmeyi başaran, uzakta olsalar da desteklerini hep hissettiğim Sema GÜLTEKİN-ARAYICI ve Esra KOCA'ya,

En kötü esprilerime bile en içten kakhahalarıyla gülen, birlikte saçmalamaya bayıldığım ve her fırsatta sevgisiyle bana kilometrelerin dostluğa engel olamayacağını gösteren canım arkadaşım Havva KABADAYI'ya,

İçtenliği, dürüstlüğü ve merhametiyle hayatımda özel bir yeri olan, her zaman güvenilebileceğimi bildiğim canım arkadaşım Şemsi Nur ÖTKEN'e,

Birlikte büyümenin en güzel bize yakıştığı, ilkokuldan beri başarılarıma benden çok sevinen, üzüntülerimi benden çok dert edinen ve bağımızın her geçen gün şefkatle güçlendiği iki gözümün çiçekleri Merve ÜZENÇ ve Neslihan GÜREL'e,

Ankara'da geçirdiğim 3 yıl boyunca en zor zamanları onların dostluğuna yaslanarak göğüslediğim, en sevinç dolu anlarımda onları yanı başımda bulduğum, varlıklarıyla hayatımı güzelleştiren, canım dostlarım Ezgi YILDIZ, Merve Nur ŞAHİN ve Yağmur RUMELİ'ye,

Yüksek lisans sürecim boyunca benden desteğini hiç esirgemeyen ve ne zaman ihtiyacım olsa beni hep sabırla dinleyen canım arkadaşım Sercan KARLIDAĞ'a,

Dostluğunun ve şefkatinin hayatımdaki yerini anlatmaya bu satırlar yetmese de, tanıştığımız günden beri elimi hiç bırakmayan, her yeni gün yeni hikâyelerle pekiştirdiğimiz dostluğumuzun bir ömür süreceğini bildiğim ve canımdan çok sevdiğim Mehmet KARASU'ya

sonsuz teşekkür ederim...

Ve aileme... Bu tez hiç şüphesiz onların koşulsuz sevgileri ve destekleri sayesinde gerçekleşti. Ailem olmalarından her daim gurur duyduğum, bana olan güvenleri ile istediğim her şeyi başarabileceğime inandığım, her mutluluğumda kucak dolusu sarıldığım ve yine her üzüntümdede başımı omuzlarına yasladığım, her zaman yanımda olan canım annem Hilda KANIK'a, canım babam Ahmet Kemal KANIK'a ve hayattaki en yakın arkadaşım, canım abim Burak Halil KANIK'a tüm kalbimle teşekkür ederim.

Son olarak buraya kadar geldiğimi göremeseler de beni cennetin en güzel yerinden izlediklerini bildiğim halam Türkan AYAZ'a ve dayım İbrahim KARATAŞ'a çok teşekkür ediyorum.

ÖZET

KANIK, Betül. *Adil Dünya İnancı ve Algılanan Kontrol Eksikliğinin Suriyeli Göçmenlere Yönelik Yardım Etme Davranışı Üzerindeki Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2021.

2011 yılından günümüze kadar olan dönemde dünyada geniş yankılar uyandıran Suriyeli mülteci yoğunluğu, sınırlarından içeri en fazla mülteci alan Türkiye’yi büyük oranda etkilemiştir. Mülteciler halkın bazı kesimleri tarafından yardımseverlikle karşılanırlar da bazı kesimler tarafından önyargı ve ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Araştırmalar yerel halkın mültecilere yönelik olumsuz tutum ve davranışlarının altında mültecilerin uyum sorunu yaşayacakları, kendi düzenlerini bozacağı ve halkın kaynaklarını kullanacağı gibi kaygıların yer aldığını göstermiştir. Öte yandan, bireylerin kendilerinin veya başkalarının başlarına gelen olayları ne kadar adil algıladığını ifade eden adil dünya inancı ile çevremizde meydana gelen olay ve durumlar üzerindeki kontrol algımızı ifade eden sosyopolitik kontrol, öngörülebilir ve kontrollü bir dünya düzeni ihtiyacının yansımaları olarak görülebilir. Bu sebeple adil dünya inancı ve algılanan sosyopolitik kontrolün bireylerin mültecilere yönelik yardım etme niyetleri üzerinde etkili olacağı düşünülmektedir.

Buna uygun olarak hedef grup üyeliği, adil dünya inancı ve algılanan sosyopolitik kontrolün yardım etme niyeti üzerindeki yordayıcı etkisini inceleyebilmek amacıyla iki deney yürütülmüştür. Deneylerden önce hedef grup üyeliği değişimlemesi için kullanılacak olan gazete haberlerini seçmek amacıyla bir ön çalışma gerçekleştirilmiştir. Yine deneylerde kullanılacak olan Sosyopolitik Kontrol Ölçümü’nün Türkçeye uyarlanması için güvenilirlik ve geçerlik analizlerini içeren iki ön çalışma daha yürütülmüştür. Deney I’de ilk olarak 18-25 yaş arasındaki katılımcıların genel adil dünya inançları ve algılanan sosyopolitik kontrolleri ölçülmüştür. Daha sonra katılımcıların bir kısmı Türk bir ailenin, bir kısmı da Suriyeli bir ailenin evinde gerçekleşen hırsızlık olayını anlatan bir gazete haberi okumuşlardır. Ardından katılımcılara haberde yer alan aileye yönelik bir yardım kampanyası düzenlendiği söylenmiş ve bir yardım niyeti formu sunulmuştur. Formda katılımcıların yardım etmek isteyip istemedikleri sorulmuş (evet/hayır) ve yardım miktarı bilgileri alınmıştır. Katılımcılar hedef grup üyeliği (Türk aile/Suriyeli aile), genel adil dünya inancı (düşük/yüksek) ve sosyopolitik kontrol (düşük/yüksek) puanlarına göre gruplara ayrılmış ve bu değişkenlerin yardım niyetleri

üzerindeki yordayıcılığı İkili Lojistik Regresyon Analizi kullanılarak incelenmiştir. Bulgulara göre, Türk aile koşulundaki katılımcılar Suriyeli aile koşulundaki katılımcılara kıyasla daha çok yardım niyeti göstermişlerdir. Ayrıca yüksek sosyopolitik kontrole sahip katılımcılar düşük olanlara kıyasla daha çok yardım etme niyeti sergilemişlerdir. Genel adil dünya inancının ise yardım etme niyeti üzerinde anlamlı bir etkisi bulunamamıştır. Deney II’de ise aynı araştırma deseni tekrarlanmış ancak burada genel adil dünya inancı yerine kişisel adil dünya inancı kullanılmıştır. Katılımcılar burada da Türk aile için, Suriyeli aileye kıyasla daha çok yardım niyeti göstermişlerdir. Yüksek kişisel adil dünya inancına sahip katılımcıların da daha çok yardım niyeti sergilediği görülmüştür. Sosyopolitik kontrolün ise Deney II’de yardım niyeti üzerinde anlamlı bir etkisi bulunamamıştır. Her iki deneyde de değişkenlerin yardım etme niyeti üzerinde ortak etkileri anlamlı değildir.

Anahtar Sözcükler

Suriyeli göçmenler, adil dünya inancı, sosyopolitik kontrol, yardım etme

ABSTRACT

KANIK, Betül. *The Role of Belief in a Just World and Lack of Perceived Control on Helping Syrian Immigrants*, M. Sc. Dissertation, Ankara, 2021.

Since 2011, the ongoing Syrian refugee intensity has created a major change in Turkey. Although refugees are welcomed by some of the citizens, they are also exposed to prejudice and discrimination by others. Research has shown that underlying the negative attitudes and behaviors of citizens towards refugees are concerns that refugees will experience adaptation problems, disrupt their order, and use their resources. On the other hand, sociopolitical control, which expresses our perception of control over the events and situations happening around us, with the belief of a just world that expresses how fair the individuals perceive the events that happen to them or others, can be seen as reflections of the need for predictable and controlled world order. For this reason, it was thought that belief in a just world and perceived sociopolitical control would have an impact on individuals' intention to help refugees.

Accordingly, two experiments were conducted to examine the predictive effect of target group membership, belief in a just world, and perceived sociopolitical control on helping intention. Before the experiments, a preliminary study was carried out to select newspaper articles to be used for target group membership manipulation. Two additional preliminary studies were conducted to adapt to Sociopolitical Control Measurement to Turkish. In Experiment I, the general belief in a just world and perceived sociopolitical control of the participants between the ages of 18-25 were measured. Later, some of the participants read a newspaper article about the thief broke into the house of a Turkish family while others read a newspaper article about the thief broke into the house of a Syrian family. Then, the participants were told that an aid campaign was organized for the family in the newspaper and an aid form was given. In the form, the participants were asked whether they would like to help (yes/no) and information about the amount of help was received. Participants were divided into groups according to target group membership (Turkish family/Syrian family), and scores of the general belief in the just world (low/high) and sociopolitical control (low/high), and the predictions of these variables on aid intentions were analyzed using the Binary Logistic Regression Analysis. Results show that the participants in the Turkish family condition showed more intention to help than the

participants in the Syrian family condition. Also, participants with high sociopolitical control displayed more helpful intentions than those with lower levels. On the other hand, the general just world beliefs did not have a significant effect on helping intention. In Experiment II, the same research pattern was repeated, however, instead of the general belief in a just world, personal belief in a just world was used. Participants here also showed more intention to help the Turkish family than the Syrian family. It was observed that participants with high personal just world beliefs showed more intention to help. Sociopolitical control did not have a significant effect on helping intention in Experiment II. The interaction effects of variables on the intention to help in both experiments are not significant.

Keywords

Syrian immigrants, belief in a just world, sociopolitical control, helping

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR DİZİNİ	xvi
TABLolar DİZİNİ	xvii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xix
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	1
1.1. GÖÇ	3
1.1.1. Türkiye’de Suriyeli Mülteciler.....	4
1.1.2. Suriyeli Mültecilere Yönelik Ayrımcılık.....	6
1.1.3. Türkiye’de Suriyeli Mülteciler ile İlgili Çalışmalar.....	7
1.2. ADİL DÜNYA İNANCI	8
1.2.1. Adil Dünya İnancının Türleri.....	9
1.2.2. Gruplar Arası İlişkiler Bağlamında Adil Dünya İnancı	11
1.2.3. Adil Dünya İnancı ile Yardım Etme Arasındaki İlişki.....	12
1.3. ALGILANAN KONTROL	12
1.3.1. Gruplar Arası İlişkiler Bağlamında Algılanan Kontrol.....	14
1.3.2. Sosyopolitik Kontrol.....	15
1.3.3. Algılanan Kontrol ile Adil Dünya İnancı Arasındaki İlişki.....	17
1.3.4. Algılanan Kontrol ile Yardım Etme Arasındaki İlişki.....	18
1.4. YARDIM ETME	19

1.4.1. Gruplar Arası İlişkilerde Yardım Etme.....	19
1.5. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	22
2. BÖLÜM.....	24
2.1. ÖN ÇALIŞMA I.....	24
2.1.1. Yöntem.....	24
2.1.1.1. Katılımcılar.....	24
2.1.1.2. Veri Toplama Araçları.....	24
2.1.1.2.1. Gazete Haberleri.....	24
2.1.1.2.2. Gazete Haberlerini Değerlendirme Formu.....	24
2.1.1.3. İşlem.....	25
2.1.2. Bulgular.....	25
2.1.3. Tartışma.....	28
2.2. ÖN ÇALIŞMA II.....	30
2.2.1. Araştırmanın Amacı.....	30
2.2.2. Yöntem.....	31
2.2.2.1. Katılımcılar.....	31
2.2.2.2. Veri Toplama Araçları.....	31
2.2.2.2.1. Demografik Bilgi Formu.....	31
2.2.2.2.2. Sosyopolitik Kontrol Ölçümü.....	31
2.2.2.3. İşlem.....	32
2.2.3. Bulgular.....	32
2.2.3.1. Veri Setinin Yapılacak Analizler için Uygunluğunun Sınanması....	32
2.2.3.2. Çevrimiçi Toplanan Veriler ile Kâğıt-Kalem Yöntemiyle Toplanan Veriler Arasındaki Farkın İncelenmesi.....	33
2.2.3.3. Yapı Geçerliği: Açıklayıcı Faktör Analizi.....	33
2.2.3.4. Güvenirlik Analizleri.....	36

2.2.4. Tartışma	36
2.3. ÖN ÇALIŞMA III	39
2.3.1. Araştırmanın Amacı	39
2.3.2. Yöntem	39
2.3.2.1. Katılımcılar.....	39
2.3.2.2. Veri Toplama Araçları.....	39
2.3.2.3. İşlem.....	39
2.3.3. Bulgular	40
2.3.3.1. Veri Setinin Yapılacak Analizler için Uygunluğunun Sınanması....	40
2.3.3.2. Yapı Geçerliği: Doğrulayıcı Faktör Analizi.....	40
2.3.3.3. Güvenirlik Analizleri.....	42
2.3.4. Tartışma	43
3. BÖLÜM	44
3.1. DENEY I	44
3.1.1. Araştırmanın Amacı ve Hipotezleri	44
3.1.2. Yöntem	45
3.1.2.1. Katılımcılar.....	45
3.1.2.2. Araştırmanın Değişkenleri ve Deseni.....	46
3.1.2.3. Veri Toplama Araçları.....	46
3.1.2.3.1. Demografik Bilgi Formu.....	46
3.1.2.3.2. Genel Adil Dünya İnancı Ölçümü.....	46
3.1.2.3.3. Sosyopolitik Kontrol Ölçümü.....	47
3.1.2.3.4. Hedef Grup Üyeliği Değişimlemesinde Kullanılan Gazete Haberleri.....	47
3.1.2.3.5. Yardım Etme Niyeti Formu.....	48
3.1.2.4. İşlem.....	48

3.1.3. Bulgular.....	49
3.1.3.1. Betimleyici Analizler.....	49
3.1.3.2. Verilerin Yapılan Analizler için Uygunluğunun Sınanması.....	49
3.1.3.3. Demografik Değişkenlerin Kontrolü Analizi.....	50
3.1.3.4. Cinsiyet, Hedef Grup Üyeliği, Sosyopolitik Kontrol ve Genel Adil Dünya İnancı Düzeylerinin Yardım Kampanyasına Katılımı Yordamasına İlişkin Bulgular.....	51
3.1.3.5. Yardım Kampanyasına Katılmayı Kabul Eden Katılımcıların Belirledikleri Yardım Miktarlarına İlişkin Bulgular.....	57
3.1.4. Tartışma.....	58
3.2. DENEY II.....	65
3.2.1. Araştırmanın Amacı ve Hipotezleri.....	65
3.2.2. Yöntem.....	66
3.2.2.1. Katılımcılar.....	66
3.2.2.2. Araştırmanın Değişkenleri ve Deseni.....	66
3.2.2.3. Veri Toplama Araçları.....	67
3.2.2.3.1. Demografik Bilgi Formu.....	67
3.2.2.3.2. Kişisel Adil Dünya İnancı Ölçümü.....	67
3.2.2.3.3. Sosyopolitik Kontrol Ölçümü.....	68
3.2.2.3.4. Hedef Grup Üyeliği Değişimlemesinde Kullanılan Gazete Haberleri.....	68
3.2.2.3.5. Yardım Etme Niyeti Formu.....	68
3.2.2.4. İşlem.....	69
3.2.3. Bulgular.....	69
3.2.3.1. Betimleyici Analizler.....	70
3.2.3.2. Verilerin Yapılan Analizler için Uygunluğunun Sınanması.....	70
3.2.3.3. Demografik Değişkenlerin Kontrolü Analizi.....	70
3.2.3.4. Cinsiyet, Hedef Grup Üyeliği, Sosyopolitik Kontrol ve Kişisel Adil Dünya İnancı Düzeylerinin Yardım Kampanyasına Katılımı Yordamasına İlişkin Bulgular.....	71

3.2.3.5. Yardım Kampanyasına Katılmayı Kabul Eden Katılımcıların Belirledikleri Yardım Miktarlarına İlişkin Bulgular.....	78
3.2.4. Tartışma.....	79
4. BÖLÜM.....	83
GENEL TARTIŞMA.....	83
4.1. CİNSİYET, HEDEF GRUP ÜYELİĞİ, ADİL DÜNYA İNANCI VE SOSYOPOLİTİK KONTROLÜN YARDIM ETME NİYETİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....	84
4.1.1. Cinsiyetin Yardım Etme Niyeti Üzerindeki Etkisi.....	84
4.1.2. Hedef Grup Üyeliğinin Yardım Etme Niyeti Üzerindeki Etkisi.....	86
4.1.3. Adil Dünya İnancının Yardım Etme Niyeti Üzerindeki Etkisi.....	90
4.1.4. Algılanan Sosyopolitik Kontrolün Yardım Etme Niyeti Üzerindeki Etkisi.....	94
4.1.5. Hedef Grup Üyeliği, Adil Dünya İnancı ve Sosyopolitik Kontrolün Yardım Etme Niyeti Üzerindeki Ortak Etkileri.....	97
4.2. ARAŞTIRMANIN DEĞERLENDİRİLMESİ VE ALANYAZINA KATKILARI.....	98
4.3. ARAŞTIRMANIN KISITLILIKLARI.....	100
4.4. GELECEK ÇALIŞMALARA ÖNERİLER.....	102
4.5. SONUÇ.....	104
KAYNAKÇA.....	106
EKLER.....	129
EK 1. Gazete Haberi (TürkH1).....	129
EK 2. Gazete Haberi (TürkH2).....	130
EK 3. Gazete Haberi (SuriyeliH1).....	131
EK 4. Gazete Haberi (SuriyeliH2).....	132
EK 5. Gazete Haberi Değerlendirme Formu.....	133
EK 6. Bilgilendirilmiş Onam Formu (Ön Çalışma I).....	134

EK 7. Sosyopolitik Kontrol Alt Boyutunun Tek Faktörlü Faktör Yapısı.....	135
EK 8. Demografik Bilgi Formu (Deney I ve Deney II).....	136
EK 9. Genel Adil Dünya İnancı Ölçümü.....	137
EK 10. Sosyopolitik Kontrol Ölçümü.....	138
EK 11. Paravan Öykü Soruları.....	139
EK 12. Yardım Etme Niyeti Formu (Deney I ve Deney II).....	140
EK 13. Bilgilendirilmiş Onam Formu (Deney I ve Deney II).....	141
EK 14. Bilgilendirilmiş Onam Formu (Hedef Grup Üyeliği Değişimlemesi).....	142
EK 15. Katılım Sonrası Bilgilendirme Formu (Deney I ve Deney II).....	143
EK 16. Kişisel Adil Dünya İnancı Ölçümü.....	144
EK 17. Etik Komisyon İzni.....	145
EK 18. Orijinallik Raporu.....	146

KISALTMALAR DİZİNİ

BMMYK: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

bkz.: Bakınız

ve ark.: Ve arkadaşları

YÖK: Yükseköğretim Kurulu

TSSB: Travma Sonrası Stres Bozukluğu

HGÜ: Hedef Grup Üyeliği

GADİ: Genel Adil Dünya İnancı

KADİ: Kişisel Adil Dünya İnancı

SPK: Sosyopolitik Kontrol

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 2.1. Gazete Haberlerine Ait Gerçekçilik ve Anlaşılabilirlik Puanlarının Bağımlı Gruplar T Testi Bulguları.....	26
Tablo 2.2. Çevrimiçi Toplanan Veriler ile Kâğıt-Kalem Yöntemiyle Toplanan Veriler Arasındaki Farkın İncelenmesi için Bağımsız Gruplar için T Testi Bulguları	33
Tablo 2.3. Sosyopolitik Kontrol Alt Boyutunun Faktör Yapısı.....	35
Tablo 2.4. Sosyopolitik Kontrol Alt Boyutunun Doğrulayıcı Faktör Analizi Uyum İndeksleri.....	41
Tablo 2.5. Sosyopolitik Kontrol Alt Boyutunun Modifikasyon Uygulanmış Modelinin Doğrulayıcı Faktör Analizi Uyum İndeksleri.....	41
Tablo 3.1. Araştırma Deseni (Deney I).....	46
Tablo 3.2. Demografik Değişkenlerin Yardım Kampanyasına Katılım Üzerindeki Yordayıcı Etkisine İlişkin Lojistik Regresyon Analizi Bulguları (Deney I).....	51
Tablo 3.3. Değişkenlere İlişkin Ortalama, Standart Sapma Değerleri ve Korelasyon Katsayıları (Deney I).....	51
Tablo 3.4. Değişkenlere Bağlı Gruplardaki Katılımcı Sayıları (Deney I).....	52
Tablo 3.5. Hiyerarşik Lojistik Regresyon Modellemesi (Deney I).....	53
Tablo 3.6. Katılımcıların Cinsiyetlerinin Yardım Kampanyasına Katılımı Yordamasına İlişkin Temel Etkisini Gösteren İkili Lojistik Regresyon Bulguları (Deney I).....	54
Tablo 3.7. Katılımcılara Ait Cinsiyet, Hedef Grup Üyeliği, Genel Adil Dünya İnancı ve Sosyopolitik Kontrol Değişkenlerinin Yardım Kampanyasına Katılımı Yordamasına İlişkin Temel Etkisini Gösteren İkili Lojistik Regresyon Bulguları.....	55

Tablo 3.8. Katılımcıların Cinsiyet, Hedef Grup Üyeliği, Sosyopolitik Kontrol ve Genel Adil Dünya İnancı Düzeylerinin Yardım Kampanyasına Katılımı Yordamasına İlişkin İkili Ortak Etkilerini Gösteren İkili Lojistik Regresyon Bulguları.....	56
Tablo 3.9. Haberlerde Yer Alan Ailelere Yapılan Yardımlara İlişkin Betimleyici İstatistikler (Deney I).....	57
Tablo 3.10. Araştırmanın Deseni (Deney II).....	67
Tablo 3.11. Demografik Değişkenlerin Yardım Kampanyasına Katılım Üzerindeki Yordayıcı Etkisine İlişkin Lojistik Regresyon Analizi Bulguları (Deney II).....	71
Tablo 3.12. Değişkenlere İlişkin Ortalama, Standart Sapma Değerleri ve Korelasyon Katsayıları (Deney II).....	72
Tablo 3.13. Değişkenlere Bağlı Gruplardaki Katılımcı Sayıları (Deney II).....	72
Tablo 3.14. Hiyerarşik Lojistik Regresyon Modellemesi (Deney II).....	74
Tablo 3.15. Katılımcıların Cinsiyetlerinin Yardım Kampanyasına Katılımı Yordamasına İlişkin Temel Etkisini Gösteren İkili Lojistik Regresyon Bulguları (Deney II).....	75
Tablo 3.16. Katılımcıların Cinsiyet, Hedef Grup Üyeliği, Sosyopolitik Kontrol ve Kişisel Adil Dünya İnancı Düzeylerinin Yardım Kampanyasına Katılımı Yordamasına İlişkin Temel Etkilerini Gösteren İkili Lojistik Regresyon Bulguları..	76
Tablo 3.17. Katılımcıların Cinsiyet, Hedef Grup Üyeliği, Sosyopolitik Kontrol ve Kişisel Adil Dünya İnancı Düzeylerinin Yardım Kampanyasına Katılımı Yordamasına İlişkin İkili Ortak Etkilerini Gösteren İkili Lojistik Regresyon Bulguları.....	77
Tablo 3.18. Haberde Yer Alan Ailelere Yapılan Yardımlara İlişkin Betimleyici Analizler (Deney II).....	78

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1. Kontrol Algısının Öncülleri ve Sonuçları (Chipperfield ve ark., 2012).....	14
Şekil 1.2. Kontrol Alanları Modeli (Paulhus ve Christie, 1981).....	16
Şekil 2.1. Gazete Haberlerine Ait Gerçekçilik Ortalamaları.....	27
Şekil 2.2. Gazete Haberlerine Ait Anlaşılabilirlik Ortalamaları.....	28
Şekil 2.3. Sosyopolitik Kontrol Alt Boyutuna Ait Faktöriyel Modelin Standardize Değerleri.....	42

GİRİŞ

1. BÖLÜM

Yaşam belirsizlik üzerine kuruludur. Hayatımızın her alanında, kendimize, diğerlerine, geleceğe ve evrene yönelik çeşitli belirsizliklerle savaşıyoruz. Nesiller boyu belirsizlikle mücadele eden insanoğlu bunun için çeşitli stratejiler geliştirmiştir. Felsefe, psikoloji ve sosyoloji gibi disiplinler bu stratejilerin epistemolojik boyutunu oluşturur.

Öngörülebilir ve güvenli dünya ihtiyacımızın psikolojideki yansımalarından biri adil dünya inancıdır. Adil dünya inancı, kötü olayların *kötü insanların* başına geldiğine yönelik inancı ifade etmektedir (Lerner, 1965). Bu inanç, bir kişinin başına kötü bir olay geliyorsa muhakkak o kişinin başına gelen kötü olayda bir sorumluluğu olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Bir başka ifadeyle, söz konusu kötü olayın suçu mağdura yüklenir (Lerner, 1965). Böylece kişinin o olayı hak ettiği düşünülür. Eğer kötü bir olay yaşamanın koşulu kötü bir davranışta bulunmak ve/veya kötü bir özelliğe sahip olmaksızın bu koşulu yerine getirmediğimiz sürece güvendedeyiz demektir. Ancak kötü bir davranışta bulunmayan ve iyi olduğundan emin olduğumuz insanlar da bu deneyimleri yaşıyorlarsa bu herhangi bir kötü olayın her an bizim de başımıza gelebileceğine dair bir işaret olarak algılanabilir. Bu türden bir tehlike sinyali kişiyi rahatsız edebilir ve güvensizlik yaratabilir. Bu yüzden kurbanı suçlamak acımasız ancak çevreye uyum sağlayıcı bir stratejidir (Lerner, 1980). Adil dünya inancında, diğerlerinin başlarına gelen olayların ne kadar adil olduğuyla ilgilenilmesi “genel adil dünya inancı” olarak sınıflandırılırken, kişinin kendi başına gelen olayların adilliklerinin değerlendirilmesine ise “kişisel adil dünya inancı” adı verilir (Dalbert, 1999). Genel adil dünya inancının mağdurları hedef aldığı bilinmekle birlikte, bu inancın odağı çeşitli alanlara ve gruplara yönelik olabilir. Düşük gelir düzeyine sahip bireyler, tecavüz mağdurları ve göçmenler bunlardan sadece birkaçıdır (Appelbaum, 2002; Furnham ve Gunter, 1984; Hayes ve ark., 2013).

Suriyeli mülteciler Türkiye’de görünürlüğü en yüksek azınlık gruplarından biridir. Savaş, göç ve evini kaybetme herkesin başına, bir anda gelebilecek durumlar olduğu için bu durumun bireylerin adil dünya inancını sarsması muhtemeldir. Bireyler, sarsılan adil dünya inancını yeniden güçlendirebilmek için sürecin mağduru olan Suriyeli mültecilerin yaşadıklarını küçümseyebilirler. Özellikle savaşın Türkiye sınırında gerçekleşiyor olması

tehdidi bireyler için daha belirgin hâle getirebilmekte ve bu tehdit Suriyeli mültecilere yönelik davranışlarda daha fazla rol oynayabilmektedir.

Bu belirsizliği zihinden uzaklaştırmak için kullanılabilecek bir diğer yol ise, mevcut durumlara ilişkin bir kontrol algısı geliştirmek ya da var olan kontrol algısını güçlendirmektir. Kontrol algısı, bireyin meydana gelen olay ve durumlar üzerinde etkisinin olup olmadığına ilişkin değerlendirmeleridir (Wallston ve ark., 1987). Mülteciler geldikleri ülkede büyük değişimlere neden olurlar. Bu değişimler hem olumlu hem olumsuz olabilir ancak yerel halkın olumsuz yönleri daha fazla dikkat etmekte olduğu, olumsuz sonuçları daha fazla genelleştirdikleri ve mültecilere bu sonuçlara göre davrandıkları görülür (Erdoğan, 2014; Clarke ve ark., 1999; Yıldırım ve Tekdemir-Yurtdaş, 2015). Yapılan bir araştırmada göçmenlerin tehdit olarak algılanması ile onlara karşı hissedilen önyargı arasındaki ilişkiye düşük kontrol algısının aracı olduğu bulunmuştur (Greenaway ve ark., 2014). Olumsuz sonuçların bireyler için daha dikkat çekici olması şaşırtıcı değildir, keza böyle bir değişim bireylerin kaynakların sınırlılığı ve olası kültürel uyum sorunlarını hızlıca düşünmesine neden olabilir (Erdoğan, 2014; Sönmez ve Adıgüzel, 2017). Kontrol algısının düşük olmasının da dış gruba yönelik olumsuz tutum ve davranışlara neden olabildiği görülmektedir (Agroskin ve Jonas, 2010). Bu sebeple insanlar eğer mevcut sosyopolitik ve ekonomik durumlar üzerinde bir kontrolleri olduğuna inanıyorlarsa mülteciler onlar için daha az tehdit edici olarak algılanabilir.

2011 yılından günümüze kadar olan dönemde dünyada geniş yankılar uyandıran Suriyeli mülteci yoğunluğu, sınırlarından içeri en fazla mülteci alan Türkiye'yi büyük oranda etkilemiştir. Çeşitli tartışmalara sahne olan bu göç yoğunluğu karşısında Türkiye halkı, yardım etme ile önyargı ve ayrımcılık arasında gidip gelmektedir. Bu bağlamda yardım etme davranışı Suriyeli mültecilerle yerel halk arasında bir köprü görevi görmektedir. İçinde buldukları zor durum nedeniyle pek çok Suriyeli mülteci, halkın yardımına ihtiyaç duymaktadır. Bununla birlikte gruplar arası ilişkilerde önemli bir rolü olan yardım etme davranışının Suriyeli mültecilere yönelik tutum ve davranışları da etkileyebileceği düşünülmektedir. Zira insanların en çok iç gruplarına yardım ettiği bilinmektedir (Benson ve ark., 1976; Gaertner ve Bickman, 1971; Levine ve ark., 2005). Dış grup olarak kabul edilen Suriyeli mültecilere yardım edilmesi veya edilmemesi halkın onlara ilişkin bakış açısını anlamada önemli rol oynayabilir. Suriyeli mültecilerin yaşadıkları ekonomik,

psikolojik ve fiziksel sıkıntıların yanı sıra olumsuz tutum ve davranışlara maruz kalmaları oldukça yaralayıcı olabilmektedir. Bu nedenle yardım etme davranışının ortaya çıkması Türkler ve Suriyeli mülteciler arasında bir arada yaşama isteğini ve empatiyi sağlamada en önemli koşullardan biri olabilir. Suriyeli mültecilerin ülkeye gelişi ile daha önce bu yoğunlukta deneyimlemedikleri bir durumla karşılaşan halk, bu tür bir belirsizlikle başa çıkmak için adil dünya inancı veya algılanan kontrolü güçlendirmek gibi stratejiler benimseyebilirler. Buna bağlı olarak adil dünya inancı ve algılanan kontrolün Suriyeli mültecilere yönelik yardım etme niyetini etkileyebileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda, okumakta olduğunuz tez çalışması, adil dünya inancı ve algılanan kontrolün Suriyeli mültecilere yönelik yardım etme niyetini nasıl etkilediğini incelemeyi hedeflemektedir. Gelecek bölümlerde ilk olarak göç kavramı açıklanacak ve Türkiye’de Suriyeli mültecilerin durumundan bahsedilecektir. Daha sonra dünyada ve Türkiye’de mültecilere ve göçmenlere yönelik algılardan söz edilecektir. Son olarak sırasıyla adil dünya inancı, algılanan kontrol ve yardım etme alanyazınlarına yer verilecektir.

1.1. GÖÇ

Değişen dünyada en sık karşılaştığımız kitlesel yaşam olaylarından biri göçtür. Göç, en temel tanımı ile bireylerin veya grupların yaşadıkları yeri terk ederek başka bir yere taşınmak suretiyle gerçekleştirdikleri coğrafi bir yer değiştirme olayıdır (Ravenstein, 1889). Bu değişim siyasi, ekonomik, eğitim gibi sebepler ile gerçekleşebilirken; savaş, doğal afet, hastalık gibi yıkıcı olaylar nedeniyle de yaşanabilir. Göç ile ilgili en önemli ayırım söz konusu yer değiştirmenin gönüllü olarak mı yoksa zorunlu olarak mı yapıldığına yöneliktir. Gönüllü göç, kişilerin ekonomik sebepler, eğitim ve daha kaliteli yaşam standartlarına sahip olabilmek için kendi iradeleriyle karar verdikleri göç çeşididir (Weinberg, 1955). Bireylerin veya grupların kendi isteği ve tercihi dışında, herhangi bir baskı altında, savaş, şiddet, zulüm, doğal afet, hastalık gibi durumlar sebebiyle yer değiştirmesi ise “zorunlu göç” olarak adlandırılmaktadır (Castles, 2003).

Dünyada giderek artan kitlesel göç hareketleri, mülteci yoğunluğunu beşerî bilimlerin odak noktası hâline getirmiştir. Mülteci yoğunluğu hem ülkesini terk etmek zorunda kalan kişiler hem de yerel halk için başta insan hakları çerçevesinde hukuki olmak üzere, sosyal, psikolojik ve politik dönüşümlere sebep olmaktadır. Bu durumun en güncel örneği 2011 yılından itibaren yaşanan Suriyeli mülteci yoğunluğudur. Dünyada “Arap Baharı” olarak

bilinen toplumsal hareketin yükselmesine bağlı olarak pek çok Orta Doğu ülkesinde halk çeşitli protestolarla ayaklanmış ve bu hareketlilik kısa süre içinde iç savaşa dönüşmüştür. Bu ülkelerin içinde son zamanlarda en büyük mülteci yoğunluğunun yaşandığı Suriye’de, iç savaş sonucunda pek çok insan hayatını kaybetmiş ya da ülkelerini terk etmek zorunda kalmıştır (Byman ve Pollack, 2012). Suriye ile sınır komşusu olan Türkiye ise Suriyeli mültecilere yönelik uyguladığı ‘Açık Kapı Politikası’ ile 2011’den itibaren ülkeye pek çok Suriyeli mülteciyi kabul etmiştir (Kap, 2014). İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün 31 Aralık 2020’de yayınladığı verilere göre Türkiye’de “geçici koruma” statüsünde bulunan Suriyeli sayısı 3.641.370’dir (İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020).

1.1.1. Türkiye’de Suriyeli Mülteciler

Kavramsal olarak bakıldığında Türkiye’ye gelen Suriyeli mülteciler için fark göz etmeksizin göçmen, mülteci ve sığınmacı terimlerinin kullanıldığı görülmektedir. Özünde birbirinden farklı kavramları ifade eden bu terimlerin birbirinin yerine kullanılmasının nedeni Türkiye’ye gelen Suriyeli mültecilerin hukuki statüleri bakımından konularının belirsiz olması ile ilgilidir (Orhan, 2014). 1951 yılında imzalanan Cenevre Sözleşmesi’ne göre mülteci, “vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan, ırkı, uyruğu, dini, belirli bir toplumsal gruba olan aidiyeti veya ideolojik görüşü nedeniyle zulme uğramaktan korktuğu için ve vatandaşı olduğu ülkenin korumasından faydalanamayan veya zulme uğrama korkusu nedeniyle ülkesine dönmek istemeyen kimse” olarak tanımlanmaktadır (BMMYK, 1951). Sığınmacı ise bir ülkeye iltica ettikten ve hukuki bağlamda mülteci olarak kabul edilmek için başvuruda bulunduktan sonra bu başvurunun sonucunu bekleyen kişidir (BMMYK, 2017). Öte yandan göçmen, çoğunlukla ekonomik nedenlerle ve kendi iradesi ile ülkesinden ayrılıp başka bir ülkede yaşamayı seçen kişiler için kullanılmaktadır (BMMYK, 2017). Bu sınıflama göz önüne alındığında Türkiye’ye gelen Suriyeli sığınmacıların “mülteci” olarak değerlendirilmesi makuldür. Ancak Türkiye’nin imzalamış olduğu Cenevre Sözleşmesi’nde bulunan “coğrafi kısıtlamalar” nedeniyle Avrupa harici bir yerden Türkiye’ye iltica edenlere mülteci statüsü verilememektedir (Başak, 2011). Buna göre, Türkiye’ye iltica eden Suriyeli mülteciler için “geçici koruma altındaki sığınmacılar” nitelendirilmesi uygun görülmüştür (Başak, 2011).

Mevcut araştırmada ise Türkiye'ye gelen tüm Suriyeli birey ve grupları kapsamak amacıyla mülteci terimi kullanılmıştır. Ancak uluslararası alanyazında göç çalışmaları çoğunlukla göçmenler üzerinden gerçekleştiği için tezde bu tür çalışmalardan bahsederken göçmen teriminin kullanılması uygun görölmüştür.

Göç, ülkesini terk etmek zorunda kalan Suriyeli mülteciler için pek çok açıdan bir mücadele niteliği taşımaktadır. 2011'de, savaşın ilk safhalarında Suriye'den 100 bin kişi gelmesi beklendiği için ülkede bu sayıya uygun olacak şekilde kamplar ve çadır kentler hazırlanmış ancak iç savaşın devam etmesiyle Türkiye'ye gelen Suriyeli mültecilerin sayısı üç milyonu geçmiştir (İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020). Böylece göç yoğunluğu kamp dışına, sokaklara, parklara taşmak durumunda kalmış ve bu durum ilk olarak güvenlik sorunu olmak üzere Suriyeli mültecilerin sağlık ve eğitime olan kısıtlı erişimleri gibi pek çok soruna neden olmuştur (Döner, 2016). Kamp içinde ikamet eden Suriyeli mülteciler maddi kaynaklar, eğitim ve sağlık hizmetleri bakımından nispeten daha iyi durumdayken kamp dışında yaşayanlar yardım derneklerinin ve yerel halkın yardımıyla hayatlarını devam ettirebilmektedir (Nurdoğan ve ark., 2016).

Yerel halkın Suriyeli mültecilere alışma sürecinde yaşadıkları kaygılar ile Suriyeli mültecilerin tanımadıkları bir kültüre alışma süreçleri birlikte düşünöldüğünde zaman zaman uyum sorunları yaşanması makul görölmektedir. Pek çok insan devam eden bir savaşın etkilerini henüz atlatamadan tanımadıkları bir ülkede yaşam mücadelesi vermek zorunda kalmıştır. Bu durum psikolojik olarak zorlanmalarına ve uyum sorunları yaşamalarına neden olmuştur. Zorunlu göçün psikolojik sağlık üzerindeki etkileri alanyazında pek çok araştırma tarafından ortaya konulmuştur (Demirbaş ve Bekaroğlu, 2013; Ekşi, 2002; Howard ve Hodes, 2000). Bu konuyla ilgili yapılan bir çalışmada ölkelerinden ayrılmak durumunda kalan kişilerin yerel halka kıyasla daha fazla psikolojik rahatsızlık deneyimledikleri bulunmuştur (Bhugra ve ark., 2011). İlgili başka bir araştırmada, mülteciler arasında Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) yaşama olasılığı yerel halka kıyasla 10 kat daha fazladır (Fazel ve ark., 2005). Dolayısıyla Türkiye'deki Suriyeli mülteciler kapsamında gerçekleştirilecek her türlü çalışma hem yerel halk ile mülteciler arasındaki uyum sorunlarına hem de mültecilerin yaşadıkları psikolojik zorlanmalara yönelik cevap bulma niteliği taşıyacaktır.

1.1.2. Suriyeli Mültecilere Yönelik Ayrımcılık

Suriyeli mülteciler Türkiye'ye geldiklerinden beri toplum tarafından misafirperverlik ve yardım gördükleri kadar, önyargı ve ayrımcılığa da maruz kalmışlardır (Erdoğan, 2014). Suriyeli mülteciler ve ev sahibi halk arasındaki dinamikleri daha iyi anlayabilmek amacıyla ilk olarak ayrımcılık olgusunu ele almak yerinde olacaktır. Allport'a göre (1954, s.52) ayrımcılık, "hedef kişinin bireysel kapasitesi, erdemleri ya da somut davranışı ile hiçbir ilgisi olmayan, doğal ya da sosyal kategoriler temelinde yapılan bir ayrıma dayanan her türlü davranışı" içermektedir. Bununla birlikte ayrımcılık sıklıkla önyargı ve kalıpyargı ile birlikte anılmaktadır. Kalıpyargı bir grubu veya o gruba ait bireyleri temsil ettiğini düşündüğümüz basit betimsel kategorileri ifade ederken, önyargı ise bir gruba veya o gruba ait bireylere yönelik temeli olmayan olumsuz duygulanımlardır. (Bilgin, 2013).

Fiske (1998) gruplar arası ilişkilerde kalıpyargıları bilişsel, önyargıları duygusal, ayrımcılığı ise davranışsal bir bileşen olarak ele alır. Ayrımcılığın bir gruba veya o grubun üyelerine yönelik önyargı ve kalıpyargıların davranışsal bir tezahürü olduğu belirtilse de (Major ve ark., 2002) bu bileşenler arasındaki ilişkinin sanıldığı kadar güçlü olmayabileceğinin de altı çizilmektedir (Dovidio ve ark., 1996). Bu konu ile ilgili 23 araştırmanın incelendiği bir meta-analiz çalışmasında araştırmacılar değişkenler arasında sadece ortalama bir korelasyon ($r = .32$) olduğunu belirtmişlerdir (Dovidio ve ark., 1996). Bununla beraber aynı çalışmada önyargıların kalıpyargılara kıyasla davranışı daha iyi yordadığı bulunmuştur.

Bu tez çalışmasında Suriyeli mülteciler ve yerel halk arasındaki ilişki bağlamına uygun olarak etnik ayrımcılık üzerinde durulacaktır. Etnik ayrımcılık, gruplara veya o gruba mensup bireylere, etnik kökenleri sebebiyle farklı davranılmasını ifade etmektedir (Sanchez ve Brock, 1996). Etnik azınlık grupları gündelik yaşamda pek çok alanda ayrımcı uygulamalara maruz kalmaktadırlar. Örneğin, Hollanda'da yapılan bir saha çalışmasında azınlık gruplarının işe alım süreçlerinde %35 oranla ayrımcılığa maruz kaldıkları bulunmuştur (Bovenkerk, Gras ve Ramsoedh, 1995). Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan bir çalışmada ise, ev sahiplerinin kiracı ilanına cevap veren Arap, Afrika ve Avrupa kökenli isimlerden Arap ve Afrika kökenli isimlere sahip kişilerin Avrupa kökenli isimlere kıyasla çok daha az olumlu yanıt aldığı görülmüştür (Carpusor

ve Loges, 2006). Yine başka bir çalışmada Meksika kökenli Amerikalılar Avrupa kökenli Amerikalılar ile karşılaştırıldığında eğitim ve kariyer olanaklarında daha çok engel ile karşılaşmaktadırlar (McWhirter, 1997).

Ayrımcılığa maruz kalmak bireylerin psikolojik sağlığını da olumsuz etkilemektedir (Major ve ark., 2002). Alanyazında ayrımcılığın; mültecilerin yaşam doyumunun düşmesine (Safi, 2009), yüksek düzeyde stres yaşamalarına (Major ve ark., 2002) ve benlik değerlerinin düşmesine (Crocker ve Major, 1989) sebep olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte ayrımcılık depresyon ve anksiyete ile de ilişkilidir (Liebkind ve Jasinskaja-Lahti, 2000). Göç sürecinin başlı başına travmatik bir yaşam olayı olduğu göz önüne alındığında alanyazında incelenen bulgulara istinaden ayrımcılığın bu travmatik etkileri arttırdığı ileri sürülebilir.

1.1.3. Türkiye’de Suriyeli Mülteciler ile İlgili Çalışmalar

Türkiye’de Suriyeli mültecilere yönelik çalışmalar büyük oranda halkın onlara yönelik tutum, düşünce ve davranışlarını anlamaya odaklanmıştır (Erdoğan, 2014; Özdemir ve Öner-Özkan, 2016; Sönmez ve Adıgüzel, 2017; Yazıcı, 2016; Yıldırım ve Tekdemir-Yurtdaş, 2015). Yıldırım ve Tekdemir-Yurtdaş (2015) yaptıkları bir çalışmada, sosyal medyadaki katılımcı sözlüklerde mülteci algısını değerlendirmiş ve bunun sonucunda Suriyeli mültecilerin tehdit olarak algılandığı, ötekileştirildiği ve ekonomik bir yük olarak görüldüğü sonucuna ulaşmıştır. Bununla beraber aynı çalışmada, toplumda bazı kişilerin Suriyeli mülteciler ile kendilerini ortak bir üst kimlikte (örn. Müslüman) birleştirdikleri ve Suriyeli mültecilere karşı empati besledikleri gözlenmiştir (Yıldırım ve Tekdemir-Yurtdaş, 2015). Erdoğan (2014) tarafından yürütülen bir araştırmada ise Suriyeli mültecilerin toplumda suç oranını arttırdıkları, Türk toplumuna uyum sağlayamayacakları ve istihdam, sağlık hizmetlerine ulaşmada yerel halkın önüne geçecekleri gibi kaygılar dile getirilmiş ve çoğunlukla kültürel farklılığa vurgu yapılmıştır. Bu bulgulardan yola çıkarak Suriyeli mültecilere yönelik tehdit düzeylerinin yüksek olduğu söylenebilir. Nitekim Karaoğlu (2015) tez çalışmasında sosyal baskınlığın yanı sıra genel tehdit ve kültürel farklılık tehdidinin Suriyeli mültecilere yönelik olumsuz duyguları yordadığını bulmuştur. Yine Hürriyetoğlu’nun (2019) bu konuyu ele alan tez çalışmasında da Suriyeli mültecilere yönelik algılanan tehdit arttıkça hem açık hem de örtük tutumların daha olumsuz hâle geldiği görülmüştür. Algılanan tehdit düzeyinin

Suriyeli mültecilere yönelik tutumları yordadığına ilişkin araştırma bulguları mevcut olmasına rağmen bireylerin algılanan kontrol ve adil dünya inançlarının mültecilere yönelik tutumlar ile nasıl bir ilişki içinde olacağına dair araştırma bulguları mevcut değildir.

1.2. ADİL DÜNYA İNANCI

İnsanlar güvenli ve öngörülebilir bir yaşam sürmek için dünyanın adil olduğunu bilme ihtiyacı içindedirler. Adil dünya inancı kuramı, insanların başlarına gelen şeyleri hak ettiği eğilimi üzerine temellenmektedir (Lerner, 1965). Bu eğilimin altında yatan inanç ise kurama adını veren dünyayı adil algılama inancıdır. Dünyanın adil bir yer olduğunu düşünme sayesinde kişi hayatını güvenli ve istikrarlı bir düzen üzerine inşa edebilmektedir (Furnham ve Procter, 1989). Bu inanç her ne kadar yalnızca kültürel normlar tarafından üretiliyormuş gibi görünse de aslında araştırmacılar insan beyninin tutarlı olarak iyi şeyleri bir araya getirdiğini aynı şekilde kötü şeyleri de birbirine yakıştırdığını belirtmektedir (Heider, 1958; Lerner, 1980). Bu eğilim ayrıca nörogörüntüleme çalışmalarıyla da desteklenmiştir (Kitayama ve ark., 2013; Van Veen ve ark., 2009). Birey tutarlı olanı bulma ve tutarsız bilgi, inanç ve düşünceleri tutarlı olana dönüştürme eğilimindedir. Festinger'in (1957) ortaya attığı Bilişsel Çelişki Kuramı tam da sözü edilen tutarlılığa ve adil dünya inancına zemin hazırlamaktadır. Kurama göre (Festinger, 1957) insanlar inançlarıyla, düşünceleriyle ters düşen bir durumla karşılaştıklarında bu tutarsızlığı azaltmak adına davranışlarını veya inançlarını değiştirme ya da bu tutumlarını destekleyecek yeni öğeler bulma yoluna gidebilir. Adil dünya inancı bağlamında ele alındığında; hayatta insanların kötülük yaptıklarında yine kötülük bulacaklarına inanılır. Ancak iyi insanlar da kötülüğe maruz kalıyorsa bu 'kötülük eşittir kötülük' inancına ters düşmektedir. Tutarsızlığı azaltmak için bu çerçeveye hâlihazırdaki inancı destekleyecek yeni düşünceler eklenebilir. Örneğin, insanlar başına kötü birşey gelen kişi hakkında "kesin bir şey yapmış ki bu olay başına gelmiş" şeklinde düşünebilir. Bu sayede çelişki azaltılarak zihinde var olan denge korunmuş olur.

Adil dünya inancının korunması, iyiliğin ödüllendirilmesi ve kötülüğün cezalandırılmasına bağlıdır. İnsanlar kurbanların içinde buldukları olumsuz durumları hak ettiklerine inanmaktadır (Lerner ve ark., 1976). Gündelik yaşamda pek çok alanda bunun etkisi görülebilir. Söz gelimi dinler iyiliğin mükâfatlandırılacağını ve kötülüğün

cezalandırılacağını açıkça vurgulamaktadır (Lerner, 1980). Bununla birlikte kültürel normlar da bu inancı besler niteliktedir. “*Etme bulma dünyası*” ve “*Herkes ettiğini biçer*” gibi atasözleri ve deyimler adil dünya inancını sağlamlaştıran yaygın örneklerdendir (Dik, 2010).

Adil dünya inancının birbiriyle iç içe geçmiş iki temel özelliği vardır: Adaletsizliği meşrulaştırma ve kurbanı aşığılama eğilimi (Lerner, 1980). Kurbanın masum olduğu durumda ortaya çıkan adaletsizlik birey için rahatsızlık vericidir. Bu sebeple öncelikle birey bu adaletsizliği meşrulaştırmaya çalışır. Meydana gelen olumsuz bir olay, sebebi mevcut ise ona atfedilerek, sebebi yok ise varsayımsal sebepler ile meşrulaştırılır. Böylece o olayın sebepsiz yere gerçekleşmeyeceği algısı yaratılır ve kişi kendini güvende hisseder. Ayrıca kurbanın masum olması da kişiyi rahatsız eden bir diğer durumdur. Eğer kurban masumsa ve söz konusu kötü olay buna rağmen onun başına gelmişse insanların zihinlerindeki “bu bir gün benim başıma da gelebilir” düşüncesi günlük hayatlarını oldukça zorlaştırabilir. Bu nedenle olayın sorumluluğu kurbanın herhangi bir özelliğine yüklenir, böylelikle kurban artık “suçlu” konumuna geçerken kişi kendini korumuş olur.

Lerner (1980) aslında bu inancın içeriğinin bir yanılsama olduğunu ancak uyum işlevi sağladığı için güdüsel olarak desteklendiğini ifade etmektedir. Adil dünya inancının sağladığı güven ortamı ile insanlar geleceğe dönük planlar yapabilirler (Hafer ve ark., 2005). Dalbert (2002) gerçekleştirdiği bir çalışmada adil dünya inancının korkuya karşı bir tampon işlevi gördüğünü ve adil dünya inancı yüksek kişilerin düşük olanlara kıyasla öfke uyandıran durumlarla daha iyi başa çıkabildiğini bulmuştur. Ritter ve arkadaşlarının (1990) yaptığı bir çalışmada ise adil dünya inancı yüksek kişiler düşük kişilere kıyasla daha az depresif semptomlar göstermiştir. Hatta bu ilişkinin ekonomik durum, içsel kontrol gibi değişkenler kontrol edildiğinde dahi sabit olduğu gözlenmiştir. Genel olarak adil dünya inancının psikolojik iyi oluş ile pozitif yönde bir ilişkisi olduğu araştırmalarla desteklenmektedir (Dalbert ve Stoeber, 2005; Lipkusa ve ark., 1996).

1.2.1. Adil Dünya İnancının Türleri

Adil dünya inancı özelliklerine ve yöneltildiği hedefe göre farklı şekilde sınıflandırılabilir. Örneğin; hemen gerçekleşen adil dünya inancı, henüz gerçekleşen bir olayı adil algılama eğilimine karşılık gelmektedir. Bu inanç insanların yaşadıkları kötü olayları önceki hatalarına yüklemelerine neden olmaktadır (Maes, 1998). Öte yandan

nihai adil dünya inancı ise, insanların başlarına gelen kötü olayların gelecekte dahi olsa mutlaka iyi bir sonla biteceğine ilişkin inançlarıdır (Lerner, 1997). Çeşitli kültürlerde dile getirilen “ilahi adalet” kavramının da adil dünya inancının bu türüne karşılık geldiği söylenebilir. Kişi eğer suçluysa başına gelen bu olayın cezası eninde sonunda verilecektir. Aynı şekilde kişi eğer masumsa bu olay karşısında adalet yine eninde sonunda sağlanacaktır. Bu sayede insanların geleceğe dair umutlarını korudukları söylenebilir.

Bununla beraber, adil dünya inancının bu tez kapsamında ele alınacak olan ayrımı kişisel ve genel adil dünya inancıdır. Kişisel adil dünya inancı kişinin kendi başına gelen olayları ne kadar adil algıladığı ile ilgilidir (Dalbert, 1999). Burada çıkarımlar kişinin kendi kaderine yönelik yapılıdır. Öte yandan genel adil dünya inancı ise diğerlerinin başlarına gelen olayları adil algılamayı ifade eder (Dalbert, 1999). Kurbanı suçlama ve sorumluluğu kurbanın üzerine yükleme, adil dünya inancının bu boyutuna işaret etmektedir.

Kişisel ve genel adil dünya inancı sonuçları itibariyle de birbirinden ayrılmaktadır. Araştırmalara göre kişisel adil dünya inancı yüksek olan kişiler daha az saldırganlık göstermekte (Bègue ve Muller, 2006), daha az olumsuz duygu durum bildirmekte (Alves ve ark., 2018) ve zorbalığa maruz kalan kurbanları daha çok savunmaktadır (Correia ve Dalbert, 2008). Adil dünya inancının bu türü bireylerin iyi oluşları ile de yakından ilişkilidir. Lipkusa ve arkadaşlarının (1996) yaptığı bir araştırmada kişisel adil dünya inancının depresyon, nevroitiklik ve algılanan stres ile negatif yönde, yaşam doyumuyla ise pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Bu inancın kişileri sadece negatif duygu durumlardan korumakla kalmadığı aynı zamanda anlam arayışına yardımcı olduğu bilinmektedir. Örneğin, Bègue ve Bastounis (2003) kişisel adil dünya inancının yaşamın anlamlı olduğuna ilişkin algılar ile pozitif yönde ilişkili olduğunu bulmuştur. Buna karşılık genel adil dünya inancı ise olumsuz tutumları (Bègue ve Muller, 2006) ve düşük gelir düzeyine sahip bireylere karşı acımasız olmayı (Alves ve ark., 2018) yordamaktadır. Genel adil dünya inancının kurbanı suçlama ile birlikte yardım etme davranışını da olumsuz etkilediği bilinmektedir (Poon ve Chen, 2014).

1.2.2. Gruplar Arası İlişkiler Bağlamında Adil Dünya İnancı

Adil dünya inancı toplumda dezavantajlı konumdaki bireyleri daha fazla hedef almaktadır. Yapılan bir araştırmada genel adil dünya inancının zihinsel engeli olan insanlara yönelik ayrımcı davranışlara aracılık ettiği bulunmuştur (Bizer ve ark., 2012). Furnham ve Gunter'ın (1984) yaptığı başka bir çalışmada adil dünya inancı ile düşük gelir düzeyine sahip kişilere yönelik olumsuz tutumların birbiriyle ilişkili olduğu ve bu kişilerin gelir düzeylerinden sorumlu tutulduğu sonucuna ulaşılmıştır. Başka bir araştırmada ise, genel adil dünya inancı yüksek olan kişilerin, AIDS hastalığını eşcinsellerin sapkın olarak kabul ettikleri davranışları için hak ettikleri bir ceza olarak gördükleri bulunmuştur (Glennon ve Joseph, 1993). Yine alanyazındaki pek çok çalışma tecavüz kurbanlarına yönelik olumsuz tutumların genel adil dünya inancıyla ilişkili olduğunu gözler önüne sermiştir (Hayes ve ark., 2013; Kleinke ve Meyer, 1990; Sakallı-Uğurlu ve ark., 2007).

Göçmenlerle ilgili yapılan kültürler arası bir çalışmada Almanya ve Hawaii örneklemi karşılaştırılmış ve her iki kesimde de genel adil dünya inancı yüksek olan kişilerin, göçmenlerin ve yabancı işçilerin içinde buldukları zor koşulları daha adil olarak algıladıkları görülmüştür (Dalbert ve Yamauchi, 1994). Bir başka çalışmada ise genel adil dünya inancı yüksek olan kişilerin göçmenlere yönelik önyargı ve ayrımcılığı daha meşru gördükleri sonucuna ulaşılmıştır (Lima-Nunes ve ark., 2013). Suriyeli mülteciler mağduriyetlerinin niteliği sebebiyle masumiyeti en çok vurgulanan ve bu yüzden de adil dünya inancına en çok hedef olan gruplardandır. Öyle ki, göçü meydana getiren yaşam olayları her toplumda ortaya çıkabilir ve her birey göç mağduru olabilir. Bu kaygı verici düşünce kişilerin, Suriyeli mültecileri yaşadıkları durumdan sorumlu tutmalarına ve böylece potansiyel göç kavramını kendi yaşam çizgilerinden uzakta tutmalarına sebep olabilir.

Adil dünya inancının dezavantajlı gruplar bağlamındaki etkileri ile ilgili Türkiye'de de çalışmalar yürütülmüştür. Yapılan bir araştırmaya göre genel adil dünya inancının yüksek olması engellilere yönelik olumsuz tutumları yordamaktadır (Ok, 2019). Kırıl (2009) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada adil dünya inancı, görelî yoksunluk ve politik katılım düzeyleri incelenmiş ve katılımcıların adil dünya inançları arttıkça politik katılımlarında azalma görülmüştür. Ancak adil dünya inancı ile görelî yoksunluk arasında

bir ilişki saptanmamıştır. Coşgun (2010) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada ise, suça yönelen ergenlerde adil dünya inancı ile çocuklukta örseleyici yaşantılara maruz kalma arasındaki ilişki incelenmiş ve bireylerin örseleyici yaşantılara maruz kalma düzeyi arttıkça adil dünya inançlarının azaldığı gözlemlenmiştir. Türkiye’de yapılan çalışmalarda adil dünya inancı ile yardım etme davranışı arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalara rastlanmamıştır.

1.2.3. Adil Dünya İnancı ile Yardım Etme Arasındaki İlişki

Alanyazında adil dünya inancının yardım etme ile ilişkili olduğu bilinmektedir (Bègue, 2014; Bègue ve ark., 2008; Igou ve ark., 2020; Turner DePalma ve ark., 1999; Zuckerman, 1975). Örneğin, Bègue’in (2014) gerçekleştirdiği bir çalışmada kişisel adil dünya inancı yüksek kişilerin saldırıya uğrayan kurbanlar için bağışladıkları para miktarının kişisel adil dünya inancı düşük kişilerden daha fazla olduğu görülmüştür. Bir çalışmada ise adil dünya inancı yüksek kişilerin tıbbi yardıma ihtiyaç duyan hastaya daha çok yardım ettiği, ancak bu yardımın hastanın kendi sağlığı üzerinde bir sorumluluğu olmadığı durumda gerçekleştiği bulunmuştur (Turner DePalma ve ark., 1999). Başka bir deyişle, adil dünya inancı yüksek kişilerin, hastanın hasta olmasında bir sorumluluğu veya kontrolü olmadığımda yardım etmeye daha meyilli oldukları gözlenmiştir. Appelbaum (2002) göçmenlere yönelik yardım etme davranışını incelediği bir çalışmasında, genel adil dünya inancı yüksek olan öğrencilerin yardıma ihtiyaç duyulduğu bir durumda, göçmenler gibi azınlık grupların daha az yardımı hak ettiğine kanaat getirdiklerini bulmuştur.

Araştırma bulgularından hareketle adil dünya inancının bireylerin yardım etme davranışları ile ilişkili olduğu görülmektedir. Yukarıda değinildiği gibi adil dünya inancı öngörülebilir ve güvenli bir dünyaya yönelik ihtiyacın yansması olarak ele alınmaktadır. Ancak güvenli bir dünya düzeni sadece kimin neyi hak ettiği veya hangi durumun adil algılandığı ile değil, aynı zamanda bireyin algıladığı kontrol ile de sağlanabilir. Birey kendisinde ve yaşadığı çevrede meydana gelen olaylar üzerinde bir kontrolü olduğunu varsayıyorsa bu varsayım daha öngörülebilir bir dünyada yaşadığı hissini yaratabilir.

1.3. ALGILANAN KONTROL

İnsan yaşamı davranışlar ve onların sonuçları etrafında gelişen bir döngüdür. Uygun

davranışların istenir sonuçlar yaratabilmesi için bu davranışların kontrol edilebiliyor olması gerekir. Kontrol, “herhangi bir olay veya durum karşısında kişinin tepkilerinin olayları etkilemesi” olarak tanımlanmaktadır (Thompson, 1981, s. 89). Buna göre, tepkilerin davranış üzerinde somut bir etkisi vardır.

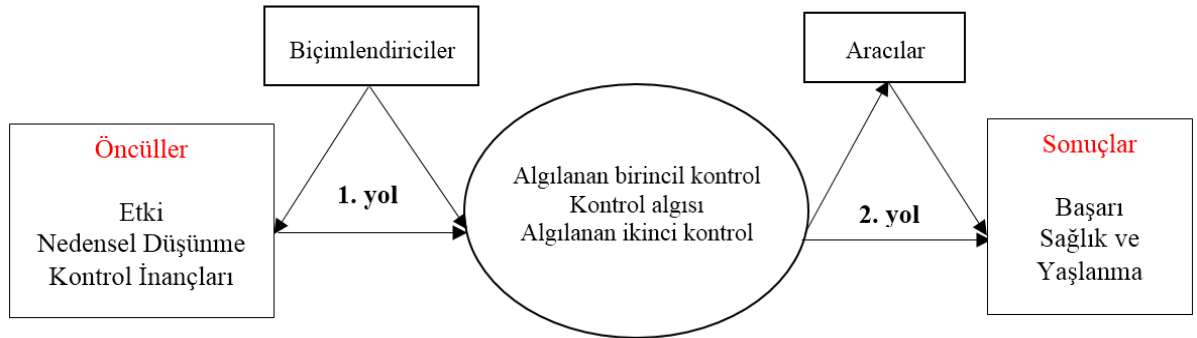
Araştırmacılar kontrolün hedefe bağlı olarak birincil kontrol ve ikincil kontrol olarak ikiye ayrıldığını belirtmektedir (Rothbaum ve ark., 1982). Birincil kontrol insanın kendi ihtiyaçları için dış dünyayı kontrol etme ihtiyacı olarak açıklanmaktadır. Buna karşılık ikincil kontrol ise kişinin kendi iç dünyasını kontrol etme ihtiyacıdır (Rothbaum ve ark., 1982). Birincil kontrol dış dünyaya dönük ve davranışsal iken ikincil kontrol iç dünyaya dönük ve bilişseldir (Hamm ve ark., 2013).

Algılanan kontrol ise benzer terimler nedeniyle tanımı ve işlevi oldukça karıştırılan kavramlardandır. Psikolojide algılanan kontrole ilişkin ilgi Rotter’ın (1966) Kontrol Odağı Kuramı ile başlamıştır. İçsel ve dışsal olmak üzere kontrolü ikiye ayıran bu kuram, kontrol algısına dair oldukça geniş bir perspektif sunmaktadır. Algılanan kontrol, kontrol odağı, yeterlilik ve hâkimiyet gibi yakın anlamlı kavramlar alanyazında sıklıkla birbirinin yerine kullanılabilir (Rodin, 1990). Buna karşın algılanan kontrol gerçek kontrolden farklıdır. Bu farkın temelinde algılanan kontrolün esasında bir inanç olarak işlev görmesi yatar. Bireyin yaşamındaki olay ve durumları etkileyebilme yetisine ilişkin inancı kendi yaşamı üzerinde algıladığı kontrole denk gelmektedir (Wallston ve ark., 1987). Algılanan kontrol davranış üzerindeki somut bir etkiden ziyade kişinin o davranış üzerindeki kontrolüne dair inançlarını kapsamaktadır.

Algılanan kontrol aynı zamanda bağlama özgüdür. Bir olay veya durum karşısında kişinin kendisinde hissettiği kontrol olayın veya durumun niteliğine bağlı olarak farklılaşabilir (Thompson ve Spacapan, 1991). Örneğin, bireyin eğitim hayatına ilişkin kontrol algısı yüksek iken sosyal ilişkilerine dair kontrol algısı düşük olabilir.

Algılanan kontrole sebep olan faktörler ve sonuçlarını daha iyi inceleyebilmek adına Chipperfield ve arkadaşlarının (2012) görselleştirdiği açıklamadan yararlanılabilir (bkz. Şekil 1.1). Kontrole etki eden pek çok faktör olsa da bilişsel olarak üç ana etkenden söz edilebilir: Etki, nedensel düşünme ve kontrol inancı. İnsanlar olaylar karşısında onları etkilemeye ilişkin algılarına, olayın nedenleri üzerindeki çıkarımlarına ve kontrolleri olup olmadığına dair inançlarına göre bir kontrol algısı geliştirirler (1. yol). Kişide kontrol

algısı oluştuğunda bunun sonuçları geniş alanlara yayılabilir. Algılanan kontrol başarı, sağlık gibi alanlarda işlev görebilir (2. yol). Örneğin, kişinin kendisinde algıladığı kontrol yüksekse başarılı olmak için yüksek motivasyon geliştirebilir.

Şekil 1.1. Kontrol algısının öncülleri ve sonuçları (Chipperfield ve ark., 2012)

Kontrol algısı psikolojik işleyişin önemli unsurlarından biridir. Alanyazında kontrol algısının yaşam doyumu (Infurna ve ark., 2011) ve psikolojik iyi oluş (Lang ve Heckhausen, 2001) ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Kişi gerçekte hiç kontrolünün olmadığı durumlarda kontrolünü yüksek, gerçekte yüksek kontrolü olduğu durumlarda da kontrolünü düşük olarak algılayabilir (Burger, 2013). Bununla birlikte yüksek kontrol algısının düşük depresyon düzeyleri ile ilişkili olduğu (Brown ve Siegel, 1988) ve düşük kaygı düzeyini yordadığı bulunmuş (Stapinski ve ark., 2010) ve genel mutluluk ile de ilişkili olduğu gözlenmiştir (Larson, 1989).

1.3.1. Gruplar Arası İlişkiler Bağlamında Algılanan Kontrol

Kontrol ile ilgili yapılan araştırmalar kontrolün gruplar arasında farklı düzeylerde algılanabildiğini göstermiştir. Örneğin, bir çalışmada ileri yaştaki yetişkinlerin, orta yaştaki yetişkinlere göre daha düşük kontrol algısı bildirdikleri görülmüştür (Mirowsky, 1995). Aynı şekilde Wolinsky ve Stump (1996) algılanan kontrolün çocukluktan yetişkinliğe kadar olan dönemde oldukça güçlendiğini ancak ileri yaşlarda azalmaya başladığını ve bunun hayatın ileri evresinde yaşanan çeşitli kayıplarla ilgisi olduğunu belirtmektedir. Bir başka çalışmada ise kadınların erkeklerden daha az kontrol algıladıklarına ilişkin bulgular elde edilmiş ve bunun sebebi olarak kadınların erkeklere kıyasla eğitimde, işe alımlarda ve gelir dağılımında daha dezavantajlı konumda olmaları gösterilmiştir (Feingold, 1994). Sosyoekonomik düzey de kontrol algısı üzerinde etkisi olan bir diğer değişkendir. Örneğin, yapılan bir çalışmada düşük gelir ve düşük eğitim

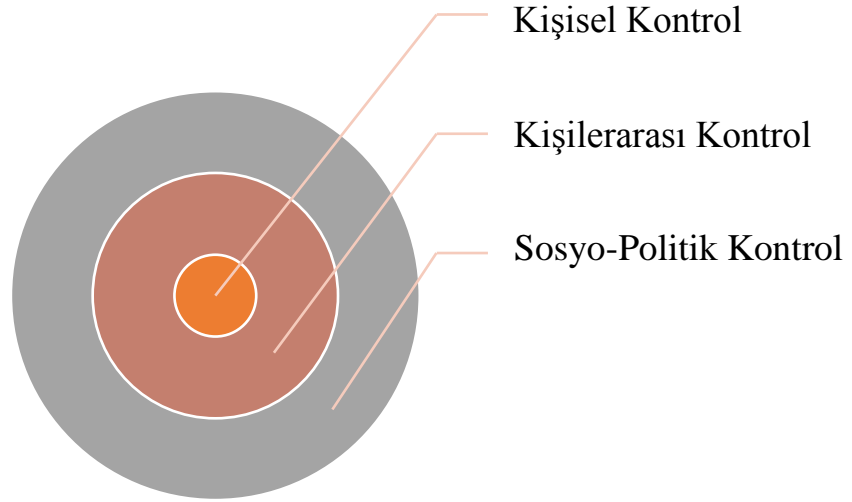
seviyesinin düşük kontrol algısı ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Lachman ve Weaver, 1998). Ancak başka bir çalışmada ise eğitim seviyesinin kontrol algısını yordamadığı, yüksek kontrol algısına sahip gençlerin iyi bir eğitim seviyesine ulaşma ihtimallerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Vargas-Lascano ve ark., 2015). Farklı etnik kökenlerde olan bireylerin kontrol algılarının da farklılaştığı görülmektedir. Örneğin yapılan bir çalışma göstermiştir ki, Afrika kökenli Amerikalılar Avrupa kökenli Amerikalılara kıyasla daha düşük kontrol algısına sahiptir (Shaw ve Krause, 2001). Bir başka çalışmada ise Latin kökenli Amerikalıların, Avrupa kökenli Amerikalılardan daha az kontrol algısına sahip olduğu gözlenmiştir (Skaff ve Gardiner, 2002).

Bunun yanı sıra kontrolün gruplar arası ilişkiler üzerinde de anlamlı derecede etkileri mevcuttur. Araştırmalara göre kişisel kontrolün düşük olması iç grup yanlılığını (Fritsche ve ark., 2013) ve etnosentrizmi (Agroskin ve Jonas, 2010) kolaylaştırmaktadır. Bir diğer çalışmada tehdit ile önyargı arasındaki ilişkiye düşük kontrol algısının aracılık ettiği bilgisine ulaşılmıştır, yani tehdit sadece düşük algılanan kontrol koşulunda önyargıya sebep olmaktadır (Greenaway ve ark., 2014). Ayrıca, yeni çoğunluk statüsüne geçmiş gruplarda düşük kontrol algısına sahip olan grup üyeleri daha çok iç grup yanlılığı göstermiş ve dış gruba daha çok düşmanlık beslemişlerdir (Prislin ve ark., 2011). Yine bir diğer araştırmada tehdit anında bir grubu günah keçisi bellemenin kişideki kontrol algısını arttırdığı bulunmuştur (Rothschild ve ark., 2012). Sonuç olarak, gruplar arası ilişkilerin dinamiğinin belirlenmesinde algılanan kontrolün de önemli bir değişken olduğu düşünülmektedir.

1.3.2. Sosyopolitik Kontrol

Paulhus ve Christie (1981) algılanan kontrolün farklı davranışsal alanlarda özelleşebileceğini belirtmiş ve bu doğrultuda üç boyutlu bir model öne sürmüştür. Bu model kişisel, kişiler arası ve sosyopolitik kontrol boyutlarını kapsamaktadır (Paulhus ve Van Selst, 1990). Gündelik hayatta mikro düzeyde kişisel kontrol ile ilgilenilirken davranışın kapsamı genişledikçe kontrol algısının kişiler arası düzeyde de etkin olmaya başladığı görülür. Kişiler arası ilişkilerden daha geniş bir şekilde birey sosyopolitik bir kontrol algısına da sahip olabilir. Paulhus (1983) belirlediği modelde kişisel kontrolün en özel, sosyo-politik kontrolün ise en genel kontrol alanı olduğunu belirtmiştir. Özelden genele doğru sıralanan bu model Şekil 1.2’de sunulmuştur. Kişisel kontrol sosyal

etkileşime bağlı olmayan bireysel durumlardaki yeterlilik algısını ifade ederken, kişiler arası kontrol ise sosyal etkileşimde bireyin duruma yönelik algılanan yeterliliğini içermektedir (Paulhus, 1983). Sosyopolitik kontrol ise bireyin içinde yaşadığı çevrede meydana gelen sosyal ve politik durumlar üzerinde ne derece kontrolü olduğuna dair algısıdır (Zimmerman ve Zahniser, 1991).

Şekil 1.2. Kontrol Alanları Modeli (Paulhus ve Christie, 1981)

Algılanan sosyopolitik kontrol bireyler için önemli olan ve toplumsal değişimde rol oynayabileceği düşünülen davranışları etkilemektedir. Algılanan sosyopolitik kontrolü yüksek bireyler sosyal ve politik olaylarda dönüştürücü bir konumları olabileceğine dair bir bilişe sahip oldukları için toplumsal hareketlere diğer bireylere kıyasla daha fazla katılıyor olabilirler. Yapılan bir araştırmaya göre aktivistlerin aktivist olmayanlara göre daha yüksek sosyopolitik kontrole sahip olduğu bulunmuştur (Rollero ve ark., 2009).

Yerel halk Türkiye'deki mülteci yoğunluğunu sosyopolitik düzende büyük çapta değişikliklere sebep olduğunu düşünmektedir. Bu değişiklikler büyük oranda tehdit olarak algılanmış, olumsuz tutum ve davranışlara neden olmuştur. Bu olumsuz tutum ve davranışların altında büyük ölçüde Suriyeli mülteciler ile ilgili doğru bilinen yanlışlar yatmaktadır: Suriyeli öğrencilerin üniversiteye sınavsız girdiği, Suriyeli mültecilerin taşıt vergisi ödemediği, ücret ödmeden ev sahibi olabilecekleri, oy kullanabilecekleri hatta Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı alabilecekleri yönündeki asılsız haberler halkın Suriyeli mülteciler hakkındaki düşüncelerini olumsuz etkilemektedir (Yazıcı, 2016;

Yıldırım ve Tekdemir-Yurtdaş, 2015). Araştırmalarda, Suriyeli mültecilerin yoğun olduğu bölgelerde yapılan görüşmelerden elde edilen verilere göre; halkın Suriyeli mültecilerin yerleşmesiyle Türk kültürünün değişeceği ve evlenmeler yoluyla bölgenin demografik yapısının bozulacağı yönünde endişeleri mevcuttur (Döner, 2016; Tunç, 2015). Döner'in (2016) çalışmasında özellikle Suriyeli kadınlar ve kız çocuklarının Türk erkekleri tarafından ikinci, üçüncü eş olarak alınmalarının bölgedeki kadınlarda kaygı yarattığı görülmüştür. Suriyeli mültecilerin halk tarafından mevcut düzene karşı bir tehdit olarak algılandığı görülmektedir. Bu nedenle bireylerin algılanan sosyopolitik kontrollerinin Suriyeli mültecilerin varlığında tehdit olarak görülmesinin ayrımcı davranışlar üzerinde etkili olabileceği düşünülmektedir. Sosyopolitik kontrol ayrıca bireylerin ekonomik durum üzerindeki kontrollerini de kapsamaktadır. Yapılan çalışmaların bir kısmı halkın Suriyeli mültecilere ilişkin olumsuz bakış açısının büyük oranda ekonomik sebeplerden kaynaklandığını ortaya koymaktadır (Erdoğan, 2014; Sönmez ve Adıgüzel, 2017; Yıldırım ve Tekdemir-Yurtdaş, 2015). Ülkede mültecilere sağlanan yardımların ülke ekonomisini kötü etkileyeceği endişeler arasındadır (Tunç, 2015). Ekonomik endişelere ek olarak, halkın artan işsizlikten de mültecileri sorumlu tuttuğu ve onlar yüzünden iş bulamadıklarından şikâyet ettikleri görülmüştür (Sönmez ve Adıgüzel, 2017).

Araştırma bulguları Suriyeli mültecilerin halkın sosyopolitik düzen üzerindeki kaygılarını tetiklediğini göstermiştir. Gerek meydana gelen sosyopolitik değişimler gerekse ekonomik duruma bağlı kaygılar halkın mültecilere yönelik bakışını etkileyebilmektedir. Dolayısıyla mevcut çalışmada sosyopolitik kontrol algısının Suriyeli mültecilere yönelik tutum ve davranışlar üzerinde etkili olabileceği düşünülmektedir.

1.3.3. Algılanan Kontrol ile Adil Dünya İnancı Arasındaki İlişki

Genel olarak bakıldığında hem adil dünya inancının hem de algılanan kontrolün bireylerin daha öngörülebilir ve yönetilebilir bir dünyaya yönelik ihtiyaçlarının bir yansıması olduğu söylenebilir. Feinberg ve arkadaşları (1982) tarafından yapılan bir çalışmada da adil dünya inancı ile kontrol algısı arasında pozitif bir ilişki olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Furnham (2003) adil dünya inancının olumsuz olaylara karşı psikolojik bir kalkan görevi gördüğünü ve bireye kişisel bir kontrol sağladığını belirtmektedir. Örneğin bir araştırmada kontrol algısının, adil dünya inancının bireylerin

iyi oluşları üzerindeki etkisine kısmen aracılık ettiği ortaya konmuştur (Yu ve ark., 2018). Bununla birlikte algılanan kontrolün adil dünya inancı ile yaşam doyumu arasındaki ilişkiye aracılık ettiğini gösteren çalışmalar da mevcuttur (Kıral-Uçar ve ark., 2019). Başka bir çalışmada ise adil dünya inancı ile uzun vadeli hedeflere sadık kalma arasındaki pozitif yönlü ilişkiye algılanan kontrol aracılık etmiştir (Peng ve ark., 2019). Araştırmacılar bu bulguya dair, hem algılanan kontrolün hem de adil dünya inancının düzenli ve güvenli bir dünya algısını yaratma işlevi sağladığını ve bunun da uzun vadeli hedefleri takip etmeyi kolaylaştırdığını ileri sürmüşlerdir. Adil dünya inancının bireylerin kontrollü ve güvenli bir dünya ihtiyacından beslendiği düşünüldüğünde algılanan kontrol ile arasında bir bağ olması oldukça makul görünmektedir.

1.3.4. Algılanan Kontrol ile Yardım Etme Arasındaki İlişki

Folkman (1984) algılanan kontrolün bir çeşit başa çıkma mekanizması olarak bireylerin sorun çözme becerisine katkı sağladığını ileri sürmektedir. Bu sayede bireyler yardıma ihtiyacı olan insanlara, mevcut bir sorunu ortadan kaldırma motivasyonu ile yaklaşabilirler (Xu ve ark., 2020). Algılanan kontrol ile yardım etme davranışı arasındaki ilişki görgül araştırmalar tarafından da desteklenmiştir. Örneğin, Ubbink ve Sadava (1974), bireylerde yüksek içsel kontrolün yardım etme davranışını arttırdığı bulgusunu elde etmişlerdir. Banyard (2008) ise araştırmasında sosyopolitik kontrolü yüksek olan kişilerin şiddete maruz kalmış bir hedefe ilişkin yardım davranışlarının da yüksek olduğunu bulmuştur. Başka bir çalışmada bireylerin, algılanan kontrollerinin yüksek olduğu durumlarda bağışta bulunma gibi yardım etme davranışlarını gerçekleştirmeye daha yatkın oldukları görülmüştür (Xu ve ark., 2020).

Yüksek algılanan kontrol değişimlere karşı uyumumuzu daha kolaylaştırıyor ve yardım etme davranışına zemin hazırlıyor ise bu durum mülteciler ve yerel halk arasındaki ilişkiyi anlamada da yardımcı olabilir. Mülteci yoğunluğu gibi toplum dinamiğinde meydana gelen değişimler bireylerin inşa ettikleri güvenli dünya algısını tehdit edebilmektedir. Bu durum bireyin kendisinde algıladığı sosyopolitik kontrolü daha da önemli hâle getirmektedir. Öyle ki bireyler, mülteciler ile birlikte gelen değişiklikler ve birlikte yaşama gibi daha önce deneyimlemedikleri sosyopolitik değişimler üzerinde bir kontrolleri olduğuna inanıyorlarsa Suriyeli mültecilere daha olumlu yaklaşımları muhtemeldir. Ancak bu durum üzerindeki kontrollerinin düşük olduğu algısına sahiplerse

mültecilere bağılı ortaya çıkan bu değişiklikler tehdit edici algılanabilir ve bireylerin davranışlarını bu tehdidi bertaraf edecek şekilde düzenlemelerine ve dolayısıyla ayrımcılık, dışlama, yardım etmeme gibi olumsuz davranışlarda bulunmalarına neden olabileceği düşünölmektedir.

1.4. YARDIM ETME

Yardım etme, bir başkasına fayda sağlama amacıyla gönüllü olarak yapılan davranış olarak tanımlanmaktadır (Macaulay ve Berkowitz, 1970). İlk bakışta kişinin kendisine bir faydası yokmuş gibi görünen yardım etme davranışının neden gerçekleştirildiği konusunda pek çok kuram ortaya atılmıştır. Kuramcılar bu davranışın bir grupta kişiler arası ilişkileri geliştirerek hayatta kalma avantajı sağlaması (Korchmaros ve Kenny, 2006), toplumsal normlar tarafından teşvik edilmesi (Berkowitz, 1972) ve yardımın geri döneceğine ilişkin karşılıklılık beklentisi ile (Pruitt, 1968) yapıldığını öne sürmüşlerdir. Yardım davranışını gerçekleştirmede cinsiyetler arası farklılığa bakıldığında ise herhangi bir cinsiyetin diğerinden daha çok yardım ettiğine ilişkin tutarlı araştırmalara rastlanmamıştır (Bryan ve Test, 1967; Schopler, 1967). Bununla birlikte yapılan bir meta-analiz çalışmasında, tehlikeli durumlarda ve yabancılara yardım etmede erkeklerin, bakım verme (çocuk ve yaşlılarla ilgilenme, sosyal ve duygusal destek sağlama vb.) durumlarında ise kadınların daha çok yardım ettikleri sonucuna ulaşmıştır (Eagly ve Crowley, 1986). Daha yakın tarihli araştırmalara bakıldığında ise kadınların erkeklere kıyasla daha empatik ve cömert olduğu görölmektedir (Andreoni ve Vesterlund, 2001; Cox ve Deck, 2006). Bununla birlikte bağış araştırmalarında kadınların erkeklere kıyasla daha çok bağış yaptığı (Mesch ve ark., 2006) hatta vasiyetlerinde vakıflara para bırakma oranının erkeklere kıyasla daha yüksek olduğu (Capek, 2005) bulunsa da bu çalışmalardaki farklar görece azdır.

1.4.1. Gruplar Arası İlişkilerde Yardım Etme

İnsanlar iç grup üyelerine dış grup üyelerine kıyasla daha çok yardım ederler (Benson ve ark., 1976; Gaertner ve Bickman, 1971; Levine ve ark., 2005). Bu durum iç grup ile özdeşimin daha fazla olmasından ve yine iç grup üyelerine daha fazla empati duyulmasından kaynaklanmaktadır (Cikara ve ark., 2014). Araştırmalar dış gruba yapılan yardımın daha çok sorumluluk hissetme ve acıma kaynaklı (Simon ve ark., 2000) ve empatinin yüksek, rekabetin düşük olduğu durumlarda gerçekleştiği (Abrams ve ark.,

2015) sonucuna ulaşmıştır. Rekabetin yüksek olduğu durumlarda ise yardımın azalması büyük ölçüde kaynak paylaşımı ile ilgilidir. Eğer iç grup ve dış grup arasında herhangi bir kaynak paylaşımı söz konusuysa kişiler kendi grubunu kayırmaya daha meyillidirler (Tajfel ve ark., 1971). Örneğin, Jackson ve Esses'in (2000) yaptığı bir çalışmada ekonomik bir rekabet söz konusu olduğunda ekonomik bir rekabetin söz konusu olmadığı koşula kıyasla insanların göçmenlere yardım etmeye daha az istekli oldukları bulunmuştur.

Dış gruba yardım etme hem yardım eden hem de yardımı alan kişinin özelliklerinden oldukça etkilenmektedir. Bu konuyla ilgili ABD'de yapılan bir araştırmada, Avrupa kökenli Amerikalıların örtük ırksal yanlılıklarının Afrika kökenli Amerikalılara yönelik yardım etme davranışlarının azalmasına sebep olduğu görülmektedir (Stepanikova ve ark., 2011). Yine bir başka çalışmada yardım etmenin bedeli arttığında çocukların farklı etnik gruptan akranlarına yardım etme davranışları azalmış ancak kendi etnik gruplarından olan akranlarına yönelik yardım etme davranışlarında bir azalma görülmemiştir (Sierksma, 2018). Bir diğer araştırmada sanal ortamda Afrika kökenli Amerikalı birinden gelen yardım talebi Avrupa kökenli Amerikalı birinden gelen yardım talebine kıyasla daha çok geri çevrilmiştir (Gamberini ve ark., 2015). Dış gruba yönelik olumsuz tutum ve davranışlar olarak nitelendirilen bu durum Brewer'a (1999) göre farklı bir bakış açısıyla yorumlanabilmektedir. Brewer (1999) iç grup ve dış grup arasındaki yardım etme olgusundaki bu farklılığın, dış gruba yönelik daha az olumlu davranış göstermeyle değil de iç gruba yönelik daha çok olumlu davranış göstermeyle açıklanabileceğini ileri sürmektedir. Başka bir deyişle dış gruba yardım edilmemesinin sebebinin, dış grubun aşağılanması veya dış gruba beslenen düşmanlıktan değil, iç grubu kayırmayla meydana gelen bir eşitsizlikten kaynaklandığı düşünülmektedir.

Gruplar arası ilişkilerde yardım etme davranışı bazen izlenim yönetimi amacıyla da yapılabilmektedir. Örneğin, İskoçyalılar ve İngilizler arasındaki ilişkiyi konu alan bir çalışmada, İskoçyalı katılımcılar İngilizlere karşı kaba olduklarına yönelik kalıpyargıya içerleyip bunu tersine çevirmek için çalışmadaki İngilizlere daha cömert davranmaya başlamıştır (Hopkins ve ark., 2007).

Yardım etmenin en gerekli görüldüğü durumlar insanların zor süreçlerden geçtikleri durumlardır. Pek çok grup bu niteliği taşısa da araştırmanın bağlamı açısından mülteciler

üzerinde durulacaktır. Yukarıda değinildiği gibi mülteciler yerel halk tarafından ülkenin ekonomik durumuna karşı bir tehdit olarak algılanmaktadır. Çünkü mültecilerin geldikleri ülkenin kaynaklarından yararlanıyor olmaları o ülkenin halkı tarafından kaynakların kendilerine yetmeyeceği endişesiyle karşılanmaktadır. Örneğin, bir araştırmada göçmenleri kültürel ve ekonomik bir tehdit olarak algılamayan insanların yardıma daha meyilli olduğu bulunmuştur (Burhan ve van Leeuwen, 2016).

Bununla birlikte kültürel bağ da yardım için oldukça önemli bir etkidir. Kültür bir ülkenin insanlarını birbirine bağlayan en güçlü bağıdır. Bir ülkede insanlar irili ufaklı pek çok gruba bölünse de (sağcı/solcu, Fenerbahçeli/Beşiktaşlı, kadın/erkek vb.) hepsini ortak paydada birleştiren en büyük iç grup niteliği aynı toplumsal norma sahip olmalarıdır. Bu sebeple mültecilerin dış grup olarak addedilmesinin en önemli sebeplerinden biri farklı bir kültürden geliyor olmaları olabilir. Bununla ilgili yapılan bir çalışmada katılımcıların asimile olan göçmenlere, çok kültürlü olan göçmenlere kıyasla daha çok yardım ettiği bulunmuştur (Mashuri ve ark., 2013).

Türkiye’de Suriyeli mülteciler ve yardım etme arasındaki ilişkiyi ele alan araştırmalara bakıldığında; yapılan bir çalışmada Kiremitçi-Canıöz (2019) sosyal kimliğin, empati ve öznel iyi oluşun yardım etme davranışını nasıl etkilediğini incelemiştir. Bulgulara göre yardım edilecek kişinin Türk öğrenci olduğu koşula atanan katılımcıların Suriyeli öğrenci olduğu koşula atanan katılımcılara kıyasla daha çok maddi yardımda bulunmuşlardır. Bununla birlikte Türk öğrenci koşuluna atanan katılımcıların öznel iyi oluşlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Empati değişkeninin ise sosyal kimlik ile yardım etme davranışı arasında düzenleyici bir role sahip olduğu elde edilen bulgular arasındadır. Güler (2019) tarafından gerçekleştirilen bir başka çalışmada ise Suriyeli bireylere yönelik yardım niyeti üzerinde ortak bir üst grup kimliği, algılanan tehdit ve temas düzeyinin etkisine bakılmıştır. Bulgulara göre Suriyeli bireylerle ortak üst kimlik olan Müslüman kimliğinin kişilerin yardım niyetlerini artırıcı bir etkisi bulunmaktadır. Bununla birlikte temas ve algılanan tehdidin bu ilişkide aracı olduğu gözlenmiştir. Buna göre temasın kalitesi ve düşük tehdit algısı Müslüman kimliğinin yardım niyeti üzerindeki etkisini arttırmaktadır.

Yardım etme veya etmeme kişilerin olumlu sosyal davranış eğilimlerini göstermekle birlikte pek çok psikososyal durumun da göstergesi olabilir. Örneğin, alanyazındaki

birçok çalışmada empatik eğilim ve ayrımcılık gibi olgular yardım davranışı aracılığıyla ölçülmektedir (Bickman ve Kamzan, 1973; Gaertner ve Dovidio, 1977; Piliavin ve ark., 1969). Ayrımcılık olgusunun dış gruba yönelmiş olumsuz davranışlar ve çeşitli haklardan mahrum bırakma şeklinde gerçekleştiği göz önüne alındığında yardım etmemenin bir tür ayrımcılık davranışı olarak kabul edilmesi makul görülmektedir. Bu nedenle mevcut çalışmada ayrımcılık olgusunun yardım etme niyeti üzerinden ölçülmesinin uygun olacağına karar verilmiştir. Öte yandan alanyazında adil dünya inancı (Bègue, 2014; Bègue ve ark., 2008), algılanan kontrol (Banyard, 2008; Ubbink ve Sadava, 1974) ve hedef grup üyeliği (Levine ve ark., 2005; Tajfel ve ark., 1971) değişkenlerinin yardımı etkilediğine ilişkin araştırmalar mevcuttur. Bu sebeple yardım etme niyeti gibi çok yönlü bir olguyu söz konusu değişkenlerle bir arada incelemenin yerinde olacağı düşünülmektedir.

1.5. ARAŞTIRMANIN AMACI

Hem adil dünya inancı hem de algılanan kontrol yardım etme ile ilişkilidir. Yapılan çalışmalar göstermiştir ki genel adil dünya inancının yüksek olması yardım etmeyi olumsuz etkilerken kişisel adil dünya inancının yüksek olması ise aksine yardım etmeyi olumlu etkilemektedir. Öte yandan algılanan sosyopolitik kontrolün yüksek olması ise bireyin ülkede meydana gelen sosyal ve/veya politik durumlar üzerinde algıladığı kontrol sayesinde yardım etmeyi olumlu etkilemektedir. Her iki değişken de bireyler için güvenli olduğuna emin olunamayan ve kestirilemeyen bir dünya ile baş etme işlevi sağlamaktadır. Bu uyum sağlama işlevi dış grup ile ilişkilerde de kendisini göstermekte ve bireylerin dış gruba yönelik yardım davranışları adil dünya inançları ve algılanan kontrol düzeylerinden etkilenmektedir. Suriyeli mülteciler gibi ülkenin sosyopolitik düzeninde değişikliklere sebep olan ve düzen ihtiyacını belirgin kılan dış gruplar adil dünya inancı ve algılanan kontrolün gruplar arası ilişkilerdeki rolünü arttırmaktadır.

Buna göre mevcut tez çalışması adil dünya inancı ve algılanan sosyopolitik kontrolün bireylerin Suriyeli mültecilere yönelik yardım etme niyetlerini nasıl etkilediğini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda değişimleme haberinin seçilmesini amaçlayan bir ön çalışma ve Sosyopolitik Kontrol Ölçümü'nün Türk kültürüne uyarlanmasını hedefleyen ikinci ve üçüncü ön çalışmalar yapılmıştır. Ardından adil dünya inancı ve algılanan sosyopolitik kontrolün yardım etme niyeti üzerindeki etkisini inceleyen iki

deney gerçekleştirilmiştir. Deneylerden ilki genel adil dünya inancı, ikincisi ise kişisel adil dünya inancını ölçmektedir. Yapılan alışmalar ve ilgili hipotezler ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak sunulmuştur.

2. BÖLÜM

2.1. ÖN ÇALIŞMA I

Bu çalışma birinci ve ikinci deneylerin değişimleme aşamasında hangi gazete haberlerinin kullanılacağını seçmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Deneylerde hedef grup üyeliği değişkeni için yürütülecek olan Türk-Suriyeli değişimlemesi bu çalışmanın bulgularına göre seçilen gazete haberleri ile yapılacaktır.

2.1.1. Yöntem

2.1.1.1. Katılımcılar

Çalışmanın örneklemini Hacettepe Üniversitesi'nde öğrenim görmekte olan 112 öğrenci oluşturmaktadır. Verilerin normal dağılması için, uç değerlerin silinmesiyle son aşamada örneklem 107 kişi olmuştur. Katılımcıların 82'si (%76.6) kadın ve 25'i (%23.4) erkektir.

2.1.1.2. Veri Toplama Araçları

2.1.1.2.1. Gazete Haberleri

Çalışmada toplam dört gazete haberi kullanılmıştır. Haberler gazeteler, internet kaynakları ve haberler incelenerek oluşturulmuştur. Gazete haberlerinden ikisi Türk bir ailenin diğer ikisi ise Suriyeli bir ailenin evine hırsız girmesi konusunu işlemektedir. Haberlerin dördünde de gerçekleşen hırsızlık olayı Ankara'da geçmektedir. Ortalama birer dakikada okunan dört haber 5 ila 7 satır uzunluğunda ve ortalama 75.25 kelimedenden oluşmaktadır (bkz. Ek 1, Ek 2, Ek 3, Ek 4).

2.1.1.2.2. Gazete Haberlerini Değerlendirme Formu

Çalışmada katılımcılara her haberden sonra bir değerlendirme formu sunulmuştur. Bu değerlendirme formunda katılımcılardan haberlerin ne kadar gerçekçi ve ne kadar anlaşılır olduğunu 5'li Likert derecelendirmesi üzerinden değerlendirmeleri beklenmiştir (1 = Hiç gerçekçi değil, 5 = Çok gerçekçi; 1 = Hiç anlaşılır değil, 5 = Çok anlaşılır). Katılımcıların haberleri okuyup okumadıklarını anlayabilmek amacıyla kurbanın ve hırsızın akılda kalan özellikleri de açık uçlu iki soru yardımıyla (Okuduğunuz gazete haberinin konusunu kısaca yazın; Okuduğunuz gazete haberinde aklınızda kalan kelime veya kelime gruplarını yazın) sorulmuştur (bkz. Ek 5).

2.1.1.3. İşlem

Çalışma için gerekli olan izinler Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan (Onay Tarihi: 22 Ocak 2019, Onay Sayısı: 35853172-300) alınmıştır. Bu çalışmanın verileri kâğıt-kalem yöntemiyle toplanmıştır. Gönüllülük esasına dayanan bu çalışmada öğrenciler katılımları için ders özelinde puan almışlardır. İlk olarak sınıflara gidilerek ilk olarak araştırmacının amacı anlatılmış ve bilgilendirilmiş onam formu verilmiştir (bkz. Ek 6). Daha sonra gazete haberlerinin ve değerlendirme formlarının yer aldığı veri toplama araçları sunulmuştur. Katılımcılara ikisi Türk ve ikisi Suriyeli ailenin olduğu dört gazete haberi sunulmuş ve bu haberlerin anlaşılabilirliği ve gerçekçiliği ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Çalışma yaklaşık 10 dakika sürmüştür ve bitiminde haber ve formlar toplanmış, katılımcılara araştırmaya katıldıkları için teşekkür edilmiştir. Çalışmanın verileri IBM SPSS Statistics 24 programı kullanılarak analiz edilmiştir.

2.1.2. Bulgular

Analize başlamadan önce anlaşılabilirlik ve gerçekçilik sorularına dair verilerin normal dağılıp dağılmadığı incelenmiştir. İlk olarak her habere ait anlaşılabilirlik ve gerçekçilik puanları z puanına dönüştürülmüş ve ± 3.29 aralığının dışında kalan uç değerler veri setinden silinmiştir (Mayers, 2013).

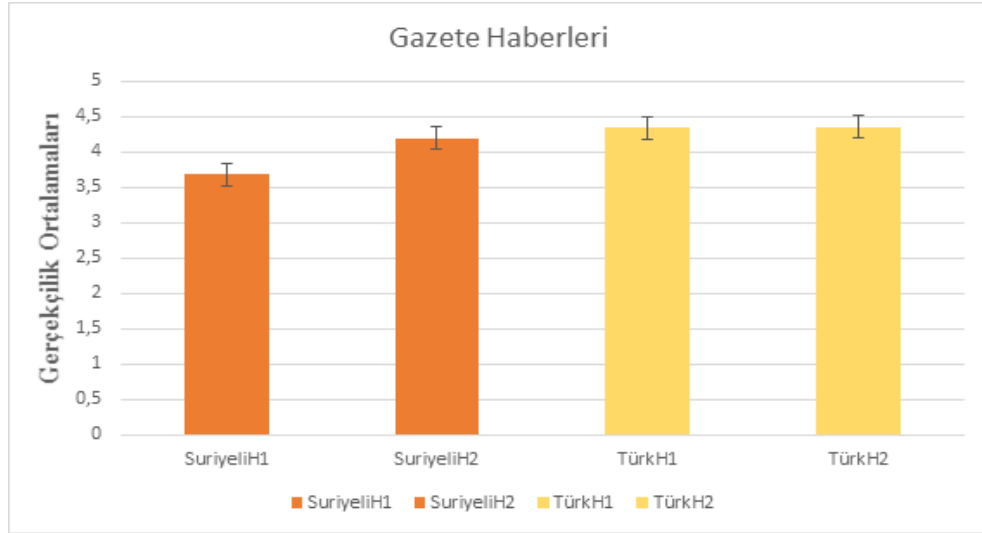
Bir sonraki aşamada anlaşılabilirlik ve gerçekçilik puanları için Bağımlı Gruplar için t Testi yapılmıştır. Dört gazete haberinin içinden biri Türk, biri Suriyeli grup üyeliği olmak üzere iki haber seçileceği için Türk ailenin olduğu haberler birbiriyle (TürkH1, TürkH2) ve Suriyeli ailenin olduğu haberler birbiriyle (SuriyeliH1, SuriyeliH2) karşılaştırılmıştır. Analize dair bulgular Tablo 2.1'de gösterilmiştir.

Tablo 2.1. Gazete Haberlerine Ait Gerçekçilik ve Anlaşılrlık Puanlarının Bağımlı Gruplar T Testi Bulguları

<i>Puanlar</i>	<i>Eşleştirilmiş Gruplar</i>	<i>Ortalama Farkı</i>	<i>Standart Hata (Ort)</i>	<i>t</i>	<i>Sd</i>	<i>p</i>
Gerçekçilik	SuriyeliH1 – SuriyeliH2	-.514	.111	-4.615	106	.000*
	TürkH1 – TürkH2	-.019	.082	-.228	106	.820
Anlaşılrlık	SuriyeliH1 – SuriyeliH2	-.275	.072	-3.791	106	.000*
	TürkH1 – TürkH2	-.024	.066	-.368	106	.713

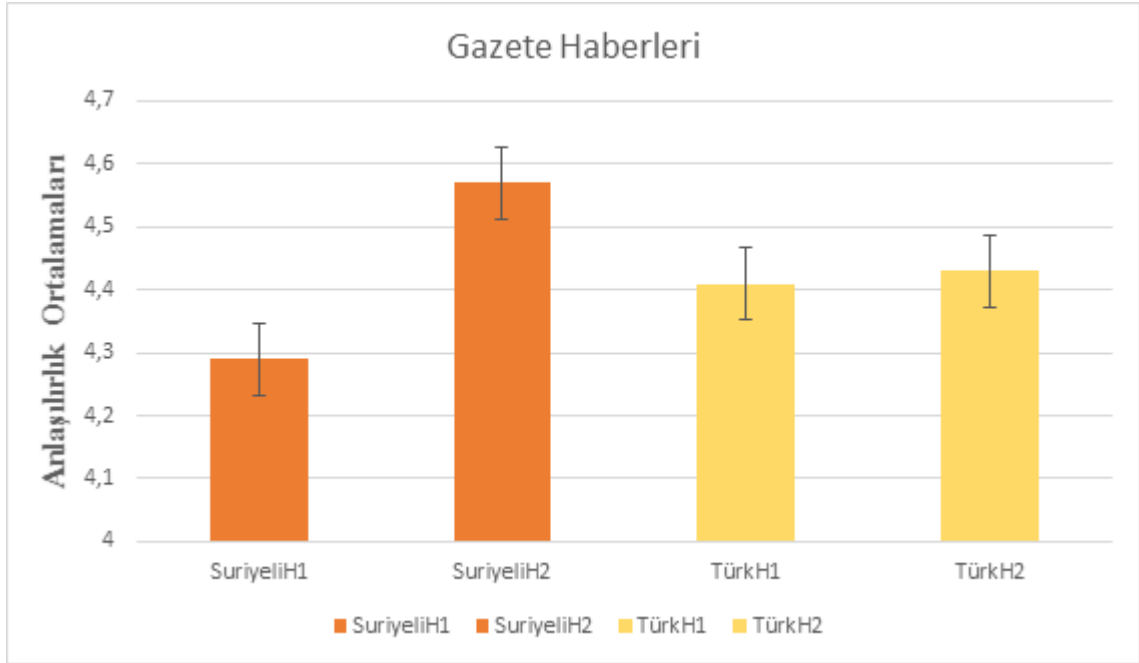
* $p < .05$

Bulgulara göre Suriyeli aileye ait gazete haberlerinin gerçekçilik ortalamaları arasında anlamlı bir fark vardır $t(106) = -4.615, p = .000$. Bununla birlikte Suriyeli aileyi konu alan iki gazete haberinin anlaşılrlık ortalamaları arasında da anlamlı bir fark olduğu gözlenmiştir $t(106) = -3.791, p = .000$. İki gazete haberinin ortalamaları incelendiğinde SuriyeliH2 haberinin gerçekçilik ortalamasının ($\bar{X} = 4.20, SS = 0.85$), SuriyeliH1 haberinin ortalamasından ($\bar{X} = 3.68, SS = 1.04$) yüksek olduğu görülmektedir (bkz. Şekil 2.1.). Anlaşılrlık ortalamalarına bakıldığında ise yine SuriyeliH2 haberinin ortalamasının ($\bar{X} = 4.57, SS = 0.63$) SuriyeliH1 haberinin ortalamasından ($\bar{X} = 4.29, SS = 0.79$) yüksek olduğu görülmektedir (bkz. Şekil 2.2.). Bulgulardan hareketle deneylerde kullanılmak üzere SuriyeliH2 haberi seçilmiştir (bkz. Ek 4).

Şekil 2.1. Gazete Haberlerine Ait Gerçekçilik Ortalamaları

Türk aileye ait gazete haberi çiftine bakıldığında ise anlaşılabilirlik ve gerçekçilik ortalamaları bakımından iki haber arasında anlamlı bir fark görülmemektedir (Tablo 2.1). Ortalamalara bakıldığında ise TürkH2 gazete haberinin gerçekçilik ortalamasının ($\bar{X} = 4.36$, $SS = 0.83$), TürkH1 gazete haberinin ortalamasından ($\bar{X} = 4.34$, $SS = 0.89$) az da olsa yüksek olduğu görülmektedir (bkz. Şekil 2.1.). Anlaşılabilirlik puanları açısından ise yine TürkH2 haberinin ortalamasının ($\bar{X} = 4.43$, $SS = 0.81$), TürkH1 haberi ortalamasından ($\bar{X} = 4.41$, $SS = 0.78$) az da olsa yüksek olduğu görülmektedir (Şekil 2.2.). Analizde haberler arasındaki farkın anlamlı olmamasına karşın ortalamalar arasındaki farka istinaden deneylerde kullanılmak üzere TürkH2 haberi seçilmiştir (bkz. Ek 2).

Şekil 2.2. Gazete Haberlerine Ait Anlaşılabilirlik Ortalamaları

2.1.3. Tartışma

Bu çalışmada Deney I ve Deney II’de kullanılmak üzere uygun gazete haberlerinin seçilmesi amaçlanmıştır. Bu gazete haberlerinin ikisi Suriyeli bir ailenin, diğer ikisi ise Türk bir ailenin başına gelen hırsızlık olayını anlatmaktadır. Ön çalışma ile her bir grup üyeliği haber çiftinden (Suriyeli aile-Türk aile) birer haber seçilmesi planlanmıştır. Gazete haberleri, içerisinde yer alan özne ve semtler farklı olmasına karşın, olay örgüsü açısından benzerdir.

Deneylede hedef grup üyeliği değişimlemesi için gazete haberleri kullanılması hedefi daha gerçekçi kılma amacıyla yapılmıştır. Katılımcılardan, mülteci bir ailenin başlarına gelen bir olayı hayal etmesini, varsaymasını istemek gibi seçenekler mümkün olsa da var olan bir gazete haberinin bireylerin, mülteci ailenin başına gelen bir olayı daha gerçekçi bir biçimde görmesini sağlayabileceği ve daha güçlü bir yardım niyeti yanıtı ortaya çıkarabileceği düşünülmüştür.

Bulgulara göre; Suriyeli aileyi konu alan haber çiftinde SuriyeliH2 haberi hem gerçekçilik hem de anlaşılabilirlik ortalamaları açısından daha yüksek bulunmuştur. Bulgulara dayanarak deneylede kullanılmak üzere SuriyeliH2 haberi seçilmiştir. SuriyeliH2 haberi, Elmadağ ilçesinde oturan Bahrat Ailesi’nin evde olmamasını fırsat

bilen hırsızların eve girerek ailenin değerli eşyalarını çalıp kayıplara karışmasını konu edinmektedir. Türk aileyi konu alan haber çiftine bakıldığında ise, Bağımlı Gruplar t Testi'ne göre anlamlı bir farklılık bulunmamasına rağmen, TürkH2 haberinin hem gerçekçilik hem de anlaşılabilirlik ortalamaları bakımından daha yüksek olduğu gözlenmiş ve buna göre deneylerde kullanılmak üzere TürkH2 haberi seçilmiştir. TürkH2 haberi ise, Balgat Mahallesi'nde ikamet eden Şahin Ailesi'nin evine hırsız girmesi ve değerli eşyaları alarak kaçmasını konu edinmektedir.

Gruplar arası ilişkileri konu alan çalışmalarda gazete haberleri yardımıyla yapılan değişimlere rastlamak mümkündür. Örneğin, Graf ve arkadaşları (2020) yaptıkları bir çalışmada sosyal azınlıklara yönelik önyargının gazete haberleriyle yapılan kimlik değişimlemesinden etkilendiği sonucuna ulaşmıştır. Bir başka çalışmada ise hedefin düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip olduğu bilgisini veren gazete haberini okuyan katılımcıların, Afrika kökenli Amerikalıların Avrupa kökenli Amerikalılara kıyasla hapis cezasını daha çok hak ettiğini belirttikleri gözlenmiştir (De Lima ve ark., 2019).

2.2. ÖN ÇALIŞMA II

2.2.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışma kapsamında Paulhus ve Christie'nin (1981) Kontrol Alanları Ölçeği'nin üç alt boyutundan biri olan sosyopolitik kontrol alt boyutunun Türkçe uyarlaması yapılmıştır.

Kontrol Alanları Ölçeği 1983 yılında Paulhus tarafından revize edilmiştir. Paulhus'a (1983) göre algılanan kontrolü sadece içsel ve dışsal olarak ölçmek yeterli değildir, zira bu türde bir sınıflandırma insanın biricikliği için fazlaca geniş kalmaktadır. Algılanan kontrolü içsel ve dışsal olarak ölçmek kontrol algısının bireye özgü spesifik yönlerini yakalayamamaktadır. İkinci versiyonu olan bu formda dört madde yeniden yazılmış ve maddelerin daha anlaşılır olması için ufak değişiklikler yapılmıştır. Ölçeğin üçüncü ve son versiyonu ise Paulhus ve Van Selst (1990) tarafından oluşturulmuştur.

Kontrol Alanları Ölçeği geliştirildiği dönemden bu yana pek çok araştırmada kullanılmıştır. Evlilikte erkek şiddetini anlamaya yönelik yapılan (Prince ve Arias, 1994), iş ve aile dengesi üzerinde kontrol algısının rolünü inceleyen (Noor, 2002) ve bilgisayar kullanımı ile ilgili yürütülen (Hill ve ark., 1987) bazı çalışmalarda Kontrol Alanları Ölçeği'nin etkileri incelenmiştir. Bununla birlikte tez çalışmasının bağlamı açısından, Kontrol Alanları Ölçeği'nin kullanıldığı bazı çalışmalarda sosyopolitik alt boyutunun özgül sonuçları görülmektedir. Örneğin, paranormal inançlar ile kontrol algısı arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmada, önsezi ve psişik inançların yüksek sosyopolitik kontrol algısıyla pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur (Tobacyk ve ark., 1988). Sosyal baskınlık yönelimi ve sağ kanat yetkeliğinin yabancılaşma ve kontrol algısı ile ilişkisini inceleyen bir çalışmada ise sosyal baskınlık yöneliminin sosyopolitik kontrol ile negatif yönde ilişkili olduğu görülmüştür (Nicol, 2007). Araştırmacılar bu bulgunun sebebinin sosyal baskınlık yöneliminde yüksek puan alan kişilerin toplumların örgütlenme biçiminde hiyerarşik bir düzenin olduğuna dair inançlarının olduğunu ileri sürmüşlerdir. Mevcut çalışmada Sosyopolitik Kontrol Ölçümü'nün Türk kültürüne uyarlanmak üzere güvenilirlik ve geçerlik çalışmasının yapılması amaçlanmıştır. Ön Çalışma II ise bu bağlamda geçerlik çalışmalarının ilki olan Açıklayıcı Faktör Analizi'ni kapsamaktadır.

2.2.2. Yöntem

2.2.2.1. Katılımcılar

Açımlayıcı Faktör Analizi örneklemini yaşları 18-25 yaş arasında olan 351 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Örneklem 351 kişi olmasına karşın yapılan normallik analizlerinde uç değer olarak çıkan 17 katılımcı analizden çıkarılmış ve analize 334 kişi ile devam edilmiştir. Cinsiyet dağılımı bilgilerinde katılımcıların 238'i "kadın" (%71.3), 93'ü "erkek" (%27.8), ikisi "diğer" (%0.6) ve biri de "cevaplamak istemiyorum" (%0.3) seçeneğini işaretlemiştir. Katılımcıların yaş ortalaması 21.24'tür ($SS = 1.84$) ve iki katılımcı yaşını belirtmemiştir.

2.2.2.2. Veri Toplama Araçları

2.2.2.2.1. Demografik Bilgi Formu

Katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim durumları gibi demografik bilgilerini öğrenmek amacıyla hazırlanmıştır. Formda katılımcıların kimliğini belli edecek hiçbir bilgi istenmemektedir.

2.2.2.2.2. Sosyopolitik Kontrol Ölçümü

Sosyopolitik kontrol, Paulhus ve Christie (1981) tarafından geliştirilen ve son versiyonu Paulhus ve Van Selst (1990) tarafından oluşturulan Kontrol Alanları Ölçeği'nin (Spheres of Control Scale) alt boyutlarından biridir. Ölçeğin kişisel kontrol, kişiler arası kontrol ve sosyopolitik kontrol olmak üzere üç alt boyutu bulunmaktadır. Bu tez çalışmasında bu boyutlardan sadece sosyopolitik kontrol alt boyutu Türkçeye uyarlanmıştır. Bu alt boyut 10 maddeden oluşmakta ve kişilerin sosyal ve politik olaylar üzerinde ne derece kontrol sahibi olduğuna dair algısını ölçmektedir (Örnek madde: Ortalama bir vatandaş hükümetin aldığı kararları etkileyebilir.). Maddelerin 5'i ters kodlanmıştır ve 7'li ölçek üzerinden değerlendirilmektedir (1 = Kesinlikle katılmıyorum, 7 = Kesinlikle katılıyorum). Paulhus ve Van Selst (1990) tarafından ölçeğin sosyopolitik kontrol boyutunun güvenilirlik katsayısı .75 olarak rapor edilmiştir.

2.2.2.3. İşlem

Çalışma için gerekli olan izinler Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan (Onay Tarihi: 22 Ocak 2019, Onay Sayısı: 35853172-300) alınmıştır. Ölçeğin orijinal İngilizce formu tez öğrencisi ve tez danışmanı tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Ölçeğin Türkçe çevirisi ve orijinal formu iş ve örgüt psikolojisi, sosyal psikoloji ve gelişim psikolojisinde uzman üç akademisyen tarafından incelenmiştir. Ölçek çoğunluğun üzerinde anlaştığı maddeler göz önüne alınarak tekrar düzenlenmiş, gerekli değişiklikler yapılmış ve ölçeğe son hâli verilmiştir.

Açımlayıcı Faktör Analizi için ölçümün kâğıt-kalem formu hazırlanmış ve sınıflarda katılımcılara sunulmuştur. Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayanmıştır. Katılımcılara ilk olarak çalışmanın amacı anlatılmış ve bilgilendirilmiş onam formu dağıtılmıştır. Sonrasında demografik bilgi formu ve ölçek verilmiştir. Yaklaşık 10 dakika süren çalışma sonucunda katılımcılara teşekkür edilip çalışma sonlandırılmıştır. Üniversitelerin akademik döneminin sonlanmasına bağlı olarak veri toplamaya devam edilebilmesi için ölçeğin çevrim içi dağıtımına başlanmıştır. Ölçeğin çevrim içi dağıtımında kâğıt-kalem yöntemiyle aynı veri toplama araçları kullanılmış ve Google Formlar aracılığıyla ölçek 18-25 yaş arası öğrencilere dağıtılmıştır.

2.2.3. Bulgular

Çalışmada Kontrol Alanları Ölçeği'nin sosyopolitik kontrol alt boyutunun Türk kültürüne uyarlanması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda ölçeğin Türkçe formu hazırlanmış ve yargıcıların geri bildirimlerine göre son hâli verilerek katılımcılara sunulmuştur. Veriler IBM SPSS Statistics 24 programı kullanılarak analiz edilmiştir.

2.2.3.1. Veri Setinin Yapılacak Analizler için Uygunluğunun Sınanması

Açımlayıcı Faktör Analizi veri seti için ilk olarak verinin normal dağılıma uygunluğu sınanmış ve uç değerleri saptayabilmek amacıyla iki ölçeğin de her maddesi z puanına dönüştürülmüştür. Bunun sonucunda ± 3.29 aralığının dışında kalan 17 uç değer silinmiştir (Mayers, 2013). Son aşamada analize dâhil edilen katılımcı sayısı 334'tür.

2.2.3.2. Çevrimiçi Toplanan Veriler ile Kâğıt-Kalem Yöntemiyle Toplanan Veriler Arasındaki Farkın İncelenmesi

Katılımcılara iki farklı yöntemle ulaşılmıştır. Örnekleme ilk 171 katılımcıdan kâğıt-kalem yöntemi ile veri toplanmıştır. Sonraki 180 katılımcı için ise formların çevrim içi versiyonu hazırlanarak internet üzerinden veri toplanmıştır. Normallik analizi sonucu iki örneklemden toplam 17 uç değer silindikten sonra veri setlerini birleştirebilmek için Bağımsız Gruplar için t Testi ile iki örneklem arasında bir fark olup olmadığına bakılmış ve kâğıt-kalem yöntemi ile veri toplanan grup ($\bar{X} = 4.52$, $SS = 0.72$) ile çevrim içi olarak veri toplanan grup ($\bar{X} = 4.60$, $SS = 0.78$) arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür, $t(332) = 0.935$, $p = .351$. (bkz. Tablo 2.2.). İki örneklem arasında anlamlı bir fark bulunmadığı için iki veri seti birleştirilmiş ve analiz tek örneklem üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Tablo 2.2. Çevrimiçi Toplanan Veriler ile Kâğıt-Kalem Yöntemiyle Toplanan Veriler Arasındaki Farkın İncelenmesi için Bağımsız Gruplar için t Testi Bulguları

Değişkenler	Veri Grupları	N	\bar{X}	SS	t	p*
Sosyopolitik Kontrol	Çevrim içi	170	4.60	0.78	.935	.351
	Kâğıt-kalem	164	4.52	0.72		

*p<.05

2.2.3.3. Yapı Geçerliği: Açımlayıcı Faktör Analizi

Sosyopolitik kontrol Kontrol Alanları Ölçeği'nde tek faktöre yüklenen bir alt boyuttur. Türkçe versiyonunda bu boyutun maddelerinin kaç faktör oluşturduğu ve maddelerin neleri temsil ettiğini görebilmek amacıyla Açımlayıcı Faktör Analizi'nden yararlanılmıştır. Yapılan analizde Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri örneklem sayısının faktör analizi için yeterli olduğunu göstermektedir ($KMO = .69$) (Kaiser, 1970). Bartlett Küresellik Testi'ne bakıldığında ise değişkenler arasındaki ilişkinin faktör analizine uygun olduğu bulunmuştur ($X^2 = (45) = 435.778$, $p = .000$) (Field, 2013).

Psikoloji alanında yapılan ölçek çalışmalarında her zaman doğrusal olmayan rotasyon (oblique) kullanılması önerilmektedir. Bunun sebebi psikolojide kullanılan ve geliştirilen ölçeklerin faktörleri arasında her daim bir ilişki beklenmesidir (Field, 2013). Buna dayanarak bu çalışmada doğrusal olmayan rotasyon yöntemi kullanılmıştır. Doğrusal olmayan rotasyon yöntemlerinden ise en düşük kappa değeri ile en yüksek düzeyde ayırt edilebilirlik sağlanması bakımından Promax seçilmiştir (Comrey ve Lee, 1992).

Analiz sonucuna göre ölçekte özdeğeri 1'den büyük olan 3 faktöre ulaşılmıştır. Faktörlerin toplam varyansın %52.24'ünü açıkladığı görülmektedir. İlk faktör toplam varyansın %24.63'ünü, ikinci faktör toplam varyansın %15.97'sini ve üçüncü faktör toplam varyansın %11.63'ünü açıklamaktadır. “Uzun vadede, oy veren insanlar olarak, hem yerel hem de ulusal düzeydeki kötü yönetimden sorumluyuz.” maddesi dâhil olmak üzere dört maddenin oluşturduğu ilk faktöre, bireyde sosyopolitik olay ve durumlara yönelik sorumluluk algısını ifade ettiğinden “Sosyopolitik Sorumluluk Algısı” adı verilmiştir. “Politikacılar işlerini yaparken bizim etki sahibi olmamız zordur.” maddesi dâhil olmak üzere üç maddenin oluşturduğu ikinci faktöre ise bireylerin sosyopolitik olay ve durumlar üzerinde algıladıkları etki gücünü ifade etmesi sebebiyle “Sosyopolitik Etki Gücü” adı verilmiştir. Son olarak “Kötü ekonomik koşullar bizim kontrolümüzün dışında gerçekleşen olaylardan kaynaklanmaktadır.” maddesi dâhil olmak üzere üç maddenin oluşturduğu üçüncü faktöre, sosyopolitik değişimler sonucu oluşan ekonomiye ilişkin bir kontrol algısını ifade etmesi nedeniyle “Ekonomik Kontrol Algısı” adı verilmiştir. Ölçümdeki maddelerin tümünün faktör yükleri .30'un üzerinde olduğu için ölçekten madde çıkarılmaya gerek duyulmamıştır. Ölçümün faktör yapısı Tablo 2.3'te gösterilmiştir.

Sosyopolitik kontrol alt boyutu orijinal versiyonda tek faktörlü olduğu için Açımlayıcı Faktör Analizi'nde veri ilk olarak tek faktöre zorlanmıştır. Ancak alt boyutun tek faktörlü yapısı varyansın yalnızca % 24.63'ünü açıkladığından ve maddelerden üçünün faktör yükleri .30'un altında olduğundan üç faktörlü yapının kabul edilmesine karar verilmiştir. Alt boyutun tek faktörlü faktör yapısı Ek 7'de sunulmuştur.

Tablo 2.3. Sosyopolitik Kontrol Alt Boyutunun Faktör Yapısı

Maddeler*	Sosyopolitik Sorumluluk Algısı	Sosyopolitik Etki Gücü Algısı	Ekonomik Kontrol Algısı
1-) Sosyal ve politik görevlerde aktif rol alarak dünyadaki olayları etkileyebiliriz.	.733		
5-) Yeterli çaba ile politik yozlaşmayı ortadan kaldırabiliriz.	.669		
6-) Savaşların en büyük sebeplerinden biri insanların politika ile yeterince ilgilenmemesidir.	.591		-420
10-) Uzun vadede, oy veren insanlar olarak, hem yerel hem de ulusal düzeydeki kötü yönetimden sorumluyuz.	.645	-485	
2-) Ortalama bir vatandaş hükümetin aldığı kararları etkileyebilir.	.343	.677	
3-) Politikacılar işlerini yaparken bizim etki sahibi olmamız zordur.		.662	
9-) Enerjimi dünyadaki problemleri çözmek yerine, diğer şeylere harcamayı tercih ederim.		.509	
4-) Kötü ekonomik koşullar bizim kontrolümüzün dışında gerçekleşen olaylardan kaynaklanmaktadır.			.571
7-) Bizim tüketiciler olarak, hayat pahalılığının artmasını engellemek için yapabileceğimiz hiçbir şey yoktur.			.725
8-) Büyük işletmelerin yaptıkları üzerinde herhangi bir gerçek etki sağlamak imkânsızdır.		.383	.592

Açıklanan Varyans	24.63	15.97	11.63
Özdeğer	2.463	1.598	1.164

* Maddeler katılımcılara sunulduğu şekliyle değil, faktör örüntüsüne göre sıralanmıştır.

2.2.3.4. Güvenirlilik Analizleri

Sosyopolitik kontrol alt boyutunun güvenilirliğinin hesaplanması için Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısından yararlanılmıştır. Ölçümün toplam iç tutarlılık katsayısı .63 olarak hesaplanmıştır. Üç boyutu için ayrı ayrı iç tutarlılık katsayıları incelendiğinde ise sosyopolitik sorumluluk algısı faktörünün iç tutarlılık katsayısı .57 olarak bulunmuş, sosyopolitik etki gücü algısı ve ekonomik kontrol algısı faktörlerinin her ikisi için de iç tutarlılık katsayısının .49 olduğu görülmüştür.

2.2.4. Tartışma

Bu ön çalışmada Paulhus ve Van Selst (1990) tarafından geliştirilen Kontrol Alanları Ölçeği'nin Sosyopolitik Kontrol alt boyutunun Türk kültürüne uyarlama çalışması gerçekleştirilmiştir. Kontrol Alanları Ölçeği, kontrol algısının farklı davranışsal alanlardaki yansımalarını görebilmek amacıyla geliştirilmiştir. Bu davranış alanları özelden genele kişisel, kişiler arası ve sosyopolitik bağlamda tanımlanmaktadır. Mevcut tez çalışmasında ölçeğin yalnızca sosyopolitik alt boyutu üzerinde durulmuş ve bu boyut Türk kültürüne uyarlanmıştır. Ön Çalışma II kapsamında ise uyarlanması planlanan ölçeğin Açıklayıcı Faktör Analizi uygulaması gerçekleştirilmiştir.

Alanyazında Paulhus ve Van Selst'in (1990) sosyopolitik kontrol ölçümünün yanı sıra Zimmerman ve Zahniser (1991) tarafından geliştirilen Sosyopolitik Kontrol Ölçeği de mevcuttur. Bu iki sosyopolitik kontrol ölçümünden Paulhus ve Van Selst'in ölçeğinin seçilmesinin sebebi bu tez çalışmasının bağlamına daha uygun olmasıdır. Zimmerman ve Zahniser (1991) tarafından geliştirilen Sosyopolitik Kontrol Ölçeği, "liderlik yeterliliği" ve "politika kontrolü" olmak üzere iki faktörden oluşmakta ve algılanan kontrol kavramını liderlik ve yasa temelli bir kontrol olarak kavramsallaştırmaktadır. Paulhus ve Van Selst'in sosyopolitik alt boyutunun ise mülteci yoğunluğu gibi sosyal yönü ağır basan

politik kontrolü daha iyi temsil ettiği düşünüldüğü için bu tez çalışmasında ilgili ölçek seçilmiştir.

Sosyopolitik kontrol alt boyutu, geliştirildiği orijinal çalışmada diğer davranış alanları ile birlikte ele alınmış ve ölçeğin bir boyutunu oluşturmuştur. Türk kültürüne uyarlandığı bu çalışmada ise ilk olarak tek faktörlü faktör yapısı incelenmiş ancak varyansı açıklamada yetersiz kaldığı görülmüştür. Alt boyutta her ne kadar tek faktör çıkması beklense de Açıklayıcı Faktör Analizi bulguları bu boyutun kendi içinde üç faktörden oluştuğunu göstermektedir. Bu faktörler toplam varyansın %52.24'ünü açıklamaktadır. İlk faktör olan sosyopolitik sorumluluk algısı, meydana gelen sosyal ve politik olaylara karşı kontrol algımızın bir sorumluluk çerçevesinde inşa edildiğini belirtmektedir. Denilebilir ki, insanların sosyal ve politik bir olayı kontrol algısına ihtiyaç duyacak kadar içselleştirmesi o olayın sebebinde veya dönüşümünde bir sorumluluğu olduğunu düşünmesi ile mümkün olabilir. İkinci faktör olan sosyopolitik etki gücü ise sorumluluk algısından farklı olarak, gösterilen veya gösterilecek olan çabanın istenir sonuçları oluşturup oluşturamayacağına dair inancı ifade etmektedir. Eğer insanlar sosyal ve/veya politik bir değişimde, tepkilerinin iyi veya kötü bir etki yaratamayacağına inanıyorlarsa o olay üzerinde bir kontrolleri olmadığına inanmaları oldukça makuldür. Son faktör olan ekonomik kontrol algısı ise sosyopolitik kontrolün spesifik bir yönüne işaret etmektedir. Toplumda meydana gelen ekonomik değişimler veya mevcut ekonomik düzen insan yaşamı üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Örneğin, giriş bölümünde bahsedildiği gibi Suriyeli mültecilere yönelik tutum araştırmalarında da sıklıkla Suriyeli mültecilerin ekonomik düzeni değiştireceği veya halkın ekonomik durumunun kötüye gitmesine sebep olacağı gibi kaygılardan dem vurulmaktadır (Sönmez ve Adıgüzel, 2017; Tunç, 2015; Yıldırım ve Tekdemir-Yurtdaş, 2015). Bu nedenle ekonomik olay ve olgulara dair kontrol algısı da bireylerin kendilerinde algıladıkları sosyopolitik kontrolün önemli bir yapı taşı olarak görülebilir.

Güvenirlilik analizlerine bakıldığında Açıklayıcı Faktör Analizi'nde etki gücü ve ekonomik kontrol faktörlerinin iç tutarlılık katsayısının .49 olduğu görülmektedir. Normal şartlar altında bu değer .50 ve yukarıda olması ölçeğin güvenilir olduğuna işaret ederken (Perry ve ark., 2004) bu noktada faktörde bulunan madde sayısı da göz önünde bulundurulmalıdır. Cronbach Alpha değeri ölçeğin kısalığından oldukça etkilenmektedir.

Streiner (2003) madde sayısı az olan ölçeklerde Cronbach Alpha değerinin düşük çıkabileceğini belirtmiştir. Mevcut çalışmada ise Açıklayıcı Faktör Analizi'nde ölçeğin 10 maddelik genel formunun iç tutarlık katsayısı kabul edilebilir düzeydeyken üçer maddeye ayrılan etki gücü ve ekonomik kontrol faktörlerinin Cronbach Alpha değeri kabul edilebilir düzeyin altına düşmüştür.

2.3. ÖN ÇALIŞMA III

2.3.1. Araştırmanın Amacı

Bu tez çalışması kapsamında Paulhus ve Van Selst (1990) Kontrol Alanları Ölçeği'nin üç alt boyutundan biri olan sosyopolitik kontrol alt boyutunun Türkçeye uyarlanması amaçlanmıştır. İlk olarak Ön Çalışma II'de ölçümün Açımlayıcı Faktör Analizi gerçekleştirilmiş ve sosyopolitik sorumluluk algısı, sosyopolitik etki gücü ve ekonomik kontrol olmak üzere üç faktör elde edilmiştir. Ön Çalışma III'de ise bu üç faktörlü modelin doğruluğunu sınavabilmek için Doğrulayıcı Faktör Analizi yapılması planlanmıştır.

2.3.2. Yöntem

2.3.2.1. Katılımcılar

Doğrulayıcı Faktör Analizi örneklemini 317 kişiden oluşmaktadır. Örneklem 317 kişi olmasına karşın 18-25 yaş kriterine uymayan katılımcılar veri setinden çıkarılmış ve analize 236 katılımcı ile devam edilmiştir. Cinsiyet dağılımında katılımcıların 104'ü "kadın" (%44.1), 128'i "erkek" (%54.2), biri "diğer" (%0.4) ve üçü "cevaplamak istemiyorum" (%1.3) seçeneğini işaretlemiştir. Katılımcıların yaş ortalaması 22.66'dır ($SS = 2.13$).

2.3.2.2. Veri Toplama Araçları

Açımlayıcı ve Doğrulayıcı Faktör Analizi veri setleri için aynı veri toplama araçları kullanılmıştır.

2.3.2.3. İşlem

Çalışma için gerekli olan izinler Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan (Onay Tarihi: 22 Ocak 2019, Onay Sayısı: 35853172-300) alınmıştır. Verileri toplamak için ölçeğin bir Google Form versiyonu oluşturulmuş ve internet üzerinden sosyal medya ve forum siteleri aracılığıyla 18-25 yaş arası öğrencilere dağıtılmıştır. Dağıtılan formda, bilgilendirilmiş onam formu, demografik bilgi formu, sosyopolitik kontrol ölçümü maddeleri ve aydınlatılmış onam formu yer almaktadır.

2.3.3. Bulgular

Çalışmada Kontrol Alanları Ölçeği'nin sosyopolitik kontrol alt boyutunun Türk kültürüne uyarlanması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda ölçeğin Türkçe formu hazırlanmış ve yargıcıların geri bildirimlerine göre son hâli verilerek katılımcılara sunulmuştur. Veriler IBM AMOS Statistics 23 programları kullanılarak analiz edilmiştir.

2.3.3.1. Veri Setinin Yapılacak Analizler için Uygunluğunun Sınanması

Doğrulayıcı Faktör Analizi veri seti için verinin normal dağılıp dağılmadığını inceleyebilmek için ölçek maddeleri z puanına dönüştürülmüştür. ± 3.29 aralığının dışında kalan bir değer saptanmamıştır (Mayers, 2013). Normallik sayıltısı için ayrıca Kolmogorov-Smirnov testi incelendiğinde ise verinin normal dağıldığı görülmüştür, $K-S(236) = .053, p = .200$.

2.3.3.2. Yapı Geçerliği: Doğrulayıcı Faktör Analizi

Sosyopolitik kontrol alt boyutunun Türkçe versiyonunda ortaya çıkan 3 faktörlü yapının geçerliğini sınamak amacıyla farklı bir örnekleme Doğrulayıcı Faktör Analizi yapılmıştır. Doğrulayıcı Faktör Analizi'nde uyumu test etmek için ilk olarak Ki-Kare değeri incelendiğinde ($\chi^2 = 96.127, sd = 32, p = .000$) değer beklenenin aksine anlamlı çıktığı görülmektedir. Bununla birlikte Ki-Kare değeri örneklem büyüklüğünden çokça etkilendiği için araştırmacılar Ki-Kare değerini serbestlik derecesine bölmeyi tavsiye etmektedir (Munro, 2005). Ki-Kare değerinin serbestlik derecesine bölünmesiyle elde edilen 3.00 değerinin ise kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmüştür. Ancak Ki-Kare söz konusu faktör yapısının geçerliğini test etmek için yeterli değildir. Bu durumda bazı uyum indekslerinden de yararlanılmaktadır. Bunlardan Uyum İyiliği İndeksi'ne bakıldığında (GFI, Goodness-of-Fit Index) .92 olan değeriyle modelin örneklemedeki kovaryans matrisini yüksek oranda ölçtüğü görülmektedir. Benzer değerlendirilen bir başka uyum indeksi olan Düzeltilmiş Uyum İyiliği İndeksi'ne (AGFI, Adjusted Goodness of Fit) bakıldığında ise .86 olan değer kabul edilebilir düzeyin biraz altında olduğu görülmektedir. Sıfır hipotez modeliyle uyumu karşılaştıran Karşılaştırmalı Uyum İndeksi'nin (CFI, Comparative Fit Index) ise .88 değeri ile kabul edilebilir düzeyin biraz altında olduğu görülmüştür. Benzer olarak modelin sıfır hipoteziyle uygunluğunu

inceleyen Normlaştırılmış Uyum İndeksi (NFI, Normed Fit Index) ise .84 ile yine kabul edilebilir düzeyin biraz altındadır. Son olarak Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü'nün (RMSEA, Root Mean Square Error of Approximation) .09 ile kabul edilebilir düzeyin üstünde olduğu görülmektedir. Uyum indeksleri Tablo 2.4.'de sunulmuştur.

Tablo 2.4. Sosyopolitik Kontrol Alt Boyutunun Doğrulayıcı Faktör Analizi Uyum İndeksleri

	χ^2	<i>sd</i>	χ^2/sd	<i>GFI</i>	<i>AGFI</i>	<i>CFI</i>	<i>NFI</i>	<i>RMSEA</i>
Model	96,127	32	3.00	.92	.86	.88	.84	.09

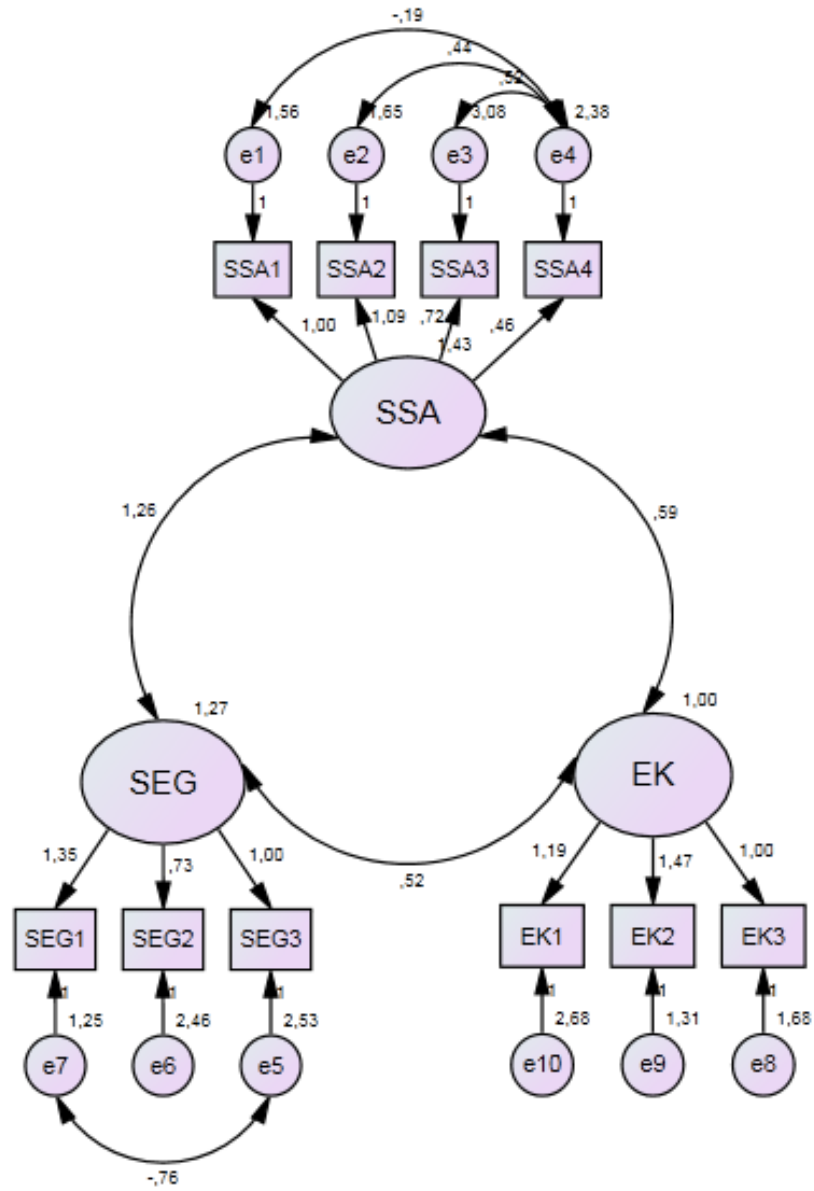
sd: Serbestlik Derecesi, *GFI*: Goodness of Fit Index, *AGFI*: Adjusted Goodness of Fit Index, *CFI*: Comparative Fit Index, *NFI*: Normed Fit Index, *RMSEA*: Root Mean Square Error of Approximation

Modele bakıldığında bazı değerlerin kabul edilebilir düzeyin altında bazılarının da kabul edilebilir düzeyin üzerinde olduğu görülmüş ve modifikasyon yoluna gidilmesi kararlaştırılmıştır. Doğrulayıcı Faktör Analizi'nde, modifikasyon indekslerinde .40 ve üzeri değer veren veya aralarında korelasyon olan maddeler arasında kovaryans ilişkisi kurularak analiz yeniden yürütülmüştür. Kovaryans ilişkisi sosyopolitik sorumluluk algısı faktöründe 1-4, 2-4, 3-4 maddeleri arasında, sosyopolitik etki gücü faktöründe ise 5-7 maddeleri arasında kurulmuştur. Modifikasyon sonrası geliştirilen modelin kovaryans matrisinin de evrenle uyumlu olduğu görülmüştür ($\chi^2/sd = 2.25$). Yeni modelin uyum indeksleri incelendiğinde tüm değerler kabul edilebilir düzeydedir. Modelin eklenen kovaryans ilişkileriyle tekrarlandığı versiyonuna ait uyum indeksleri Tablo 2.5.'de ve ölçüğe ilişkin faktöriyel modelin standardize katsayıları ise Şekil 2.3'de gösterilmektedir.

Tablo 2.5. Sosyopolitik Kontrol Alt Boyutunun Modifikasyon Uygulanmış Modelinin Doğrulayıcı Faktör Analizi Uyum İndeksleri

	χ^2	<i>sd</i>	χ^2/sd	<i>GFI</i>	<i>AGFI</i>	<i>CFI</i>	<i>NFI</i>	<i>RMSEA</i>
Model	63.000	28	2.25	.95	.90	.94	.90	.07

sd: Serbestlik Derecesi, *GFI*: Goodness of Fit Index, *AGFI*: Adjusted Goodness of Fit Index, *CFI*: Comparative Fit Index, *NFI*: Normed Fit Index, *RMSEA*: Root Mean Square Error of Approximation

SSA = Sosyopolitik Sorumluluk Algısı, SEG = Sosyopolitik Etki Gücü, EK = Ekonomik Kontrol

Şekil 2.3. Sosyopolitik Kontrol Alt Boyutuna Ait Faktöriyel Modelin Standardize Değerleri

2.3.3.3. Güvenirlilik Analizleri

Doğrulayıcı Faktör Analizi örnekleminde Sosyopolitik kontrol alt boyutunun güvenilirliğinin hesaplanması için yine Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısından yararlanılmıştır. Ölçümün iç tutarlık katsayısı .78 olarak hesaplanmıştır. Üç alt boyut için ayrı ayrı iç tutarlık katsayıları incelendiğinde ise sırasıyla Cronbach Alpha iç tutarlık

katsayılarının sosyopolitik sorumluluk algısı için .67, sosyopolitik etki gücü algısı için .56 ve ekonomik kontrol algısı için .69 olduğu görülmüştür.

2.3.4. Tartışma

Mevcut çalışmada Paulhus ve Van Selst (1990) tarafından oluşturulan Kontrol Alanları Ölçeği'nin Sosyopolitik Kontrol alt boyutunun Türk kültürüne uyarlama çalışması gerçekleştirilmiştir. Ön Çalışma III kapsamında daha önce Açıklayıcı Faktör Analizi'nde elde edilen modelin doğruluğunun sınanması amacıyla Doğrulamalı Faktör Analizi uygulaması gerçekleştirilmiştir. Bulgulara göre modelin iyi uyum gösterdiği görülmüştür.

Doğrulamalı Faktör Analizi bulgularını değerlendirirken sosyopolitik kontrolün orijinal ölçekte bir alt boyut olarak yer aldığı ve tek faktörlü olarak değerlendirildiği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu tez çalışmasında ise söz konusu sosyopolitik kontrol ölçümü üç faktörlü bir yapıyı işaret etmektedir. Her ne kadar uyarlama ölçeklerde kültüre bağlı olarak orijinal ölçek yapısından daha az ya da çok sayıda boyut elde edilen araştırmalara rastlansa da (Dilekçi ve Sezgin-Nartgün, 2019; Erduran-Tekin ve Ekşi, 2019; Steuden ve ark., 2016) bu durum bir kısıtlılık olarak ele alınabilir. Bununla birlikte tez çalışmasında yer alan deneylerde katılımcılar ölçümde yer alan üç boyut üzerinden değerlendirilmek yerine ölçümün toplam puanı üzerinden değerlendirilmiş ve yüksek-düşük sosyopolitik kontrol gruplarına ayrılmıştır.

Doğrulamalı Faktör Analizi'nin güvenilirliğinin ise Açıklayıcı Faktör Analizi'nden farklı olarak toplamda ve ayrı ayrı boyutlarda yeterli olduğu görülmüştür. Doğrulamalı ve Açıklayıcı Faktör Analizleri'nin güvenilirlik analizleri bulgularındaki bu farkın olası bir sebebi veri toplama yöntemleri olabilir. Doğrulamalı Faktör Analizi verileri tatil döneminde ve internet üzerinden toplanmışken Açıklayıcı Faktör Analizi verilerinin yarısı sınav döneminde kâğıt-kalem yöntemiyle sınıflarda toplanmıştır. Öğrencilerin dikkat süreçlerinin bu durumdan etkilenebileceği düşünülmektedir.

3. BÖLÜM

3.1. DENEY I

3.1.1. Araştırmanın Amacı ve Hipotezleri

Türkiye'nin Suriyeli mültecilere kapılarını açması pek çok toplumsal değişimi ve tepkiyi de beraberinde getirmiştir. Alanyazın incelendiğinde Suriyeli mültecileri konu alan pek çok çalışmada Suriyeli mültecilerin kimi kesim tarafından misafirperverlikle karşılanmasının yanı sıra kimi kesim tarafından da tehdit olarak görüldüğü ve uyum sorunu yaratacaklarının düşünüldüğü görülmektedir (Erdoğan, 2014; Yıldırım ve Tekdemir-Yurtdaş, 2015). Bu olumsuz tutumun halkta bilinçli veya bilinçdışı olarak çeşitli savunma tepkileri yaratması oldukça muhtemeldir. Bu tepkilerin olası bir yansıması “güvenli dünya” ihtiyacına dayanan ve insanların başlarına gelen şeyleri hak ettiği varsayımını temel alan genel adil dünya inancıdır (Lerner ve Miller, 1978). Böylece kişi “kurbanın yaptığı davranışı yapmazsam güvende olurum” gibi doğru olmayan fakat işlevsel bir inanç geliştirir. Mülteciler de çoğu zaman bu kimlikleri sebebiyle bu tür suçlamalara maruz kalırlar. Bu türden suçlayıcı bir tavrın, mağdur olmalarına karşın göçmen ve mültecilere yapılan yardım davranışını da azalttığı bilinmektedir (Appelbaum, 2002).

Bununla birlikte Suriyeli mültecilerin varlığı halkta toplumsal düzeni değiştirecekleri, işlerini ellerinden alacakları gibi kaygıları da beraberinde getirmiştir (Erdoğan, 2014; Sönmez ve Adıgüzel, 2017). Bu tür ciddi ve büyük çaptaki yaşam olayları insanların düzen ve kontrol algılarını tetikleyebilir. Özellikle göç gibi sosyopolitik bir değişimin kontrol algısı düşük bireylerde göçmen ve mültecilere yönelik olumsuz eğilimi arttıracığı düşünülmektedir.

Hem adil dünya inancının hem de algılanan kontrolün yardım etme ile ilişkili olduğu bilinmektedir (Banyard, 2008; Bègue, 2014; Bègue ve ark., 2008; Xu ve ark., 2020). Bununla birlikte adil dünya inancı ve kontrol algısının da birbirleriyle ilişkili olduğu çalışmalara rastlamak mümkündür (Kıral-Uçar ve ark., 2019; Yu ve ark., 2018). Her iki değişken de insanların düzenli ve kontrollü bir dünya ihtiyaçlarının birer yansıması olduğundan mülteci yoğunluğu gibi önemli ve alışılmadık bir değişiklik olarak algılanan durumların bu düzeni tehdit edebileceği ileri sürülebilir. Kötü bir olay söz konusu

olduğunda bireylerin adil dünya inançları ve algılanan kontrol düzeylerine göre mültecilere yönelik yardım niyetleri değişebilir. Buna bağlı olarak mevcut çalışma genel adil dünya inancı ve bireylerin kendilerinde algıladıkları sosyopolitik kontrolün Suriyeli mültecilere yönelik yardım etme niyetini etkileyeceğini öngörmektedir. Genel adil dünya inancı ve hedef grubun iç grup olup olmamasının birbirinden bağımsız çalışmalarda bireylerin yardım etme davranışlarını yordadığı bilinmektedir (Alves ve ark., 2018; Bizer ve ark., 2012; Glennon ve Joseph, 1993). Ancak alanyazında ilgili değişkenlerin bir arada ele alındığı deneysel bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu doğrultuda alanyazın bulgularına ve araştırmanın amacına bağlı olarak ilk deney için 3 hipotez belirlenmiştir:

H1: Gazete haberlerinde yer alan hedef grup üyeliği katılımcıların yardım etme niyetlerini yordayacaktır.

H2: Katılımcıların genel adil dünya inancı puanları yardım niyetini olumsuz yönde yordayacaktır.

H3: Katılımcıların sosyopolitik kontrol puanları yardım niyetini olumlu yönde yordayacaktır.

Deneyde her ne kadar temel etkilere odaklanılsa da değişkenler arasındaki ikili ve üçlü ortak etkilerin de yardım etme niyeti üzerinde bir rolü olup olmadığı analizler yardımıyla test edilmiştir.

3.1.2. Yöntem

3.1.2.1. Katılımcılar

Bu çalışmanın katılımcılarını Hacettepe Üniversitesi'nin çeşitli bölümlerinde öğrenim görmekte olan 863 öğrenci oluşturmaktadır. Cinsiyet dağılımında katılımcıların 546'sı (% 63.3) "kadın", 305'i (% 35.3) "erkek", 4'ü (% 0.5) "diğer" ve 5'i (% 0.6) "cevaplamak istemiyorum" seçeneğini işaretlemiş ve 3 katılımcı cinsiyetini belirtmemiştir. Katılımcıların yaş ortalaması ise 20.13'tür ($SS = 2.66$) ve 34 katılımcı yaşını belirtmemiştir. 863 kişi olan katılımcı seti normal dağılıma ve ölçeklerin yönergeye uygun doldurulup doldurulmadığına göre incelenmiş ve 90 katılımcının verileri elenmiştir. Son aşamada örneklemden 773 katılımcının 504'ü (% 65.2) cinsiyetini "kadın", 260'ı (% 33.6) "erkek", 3'ü (% 0.4) ise "diğer" olarak belirtmiş ve 5'i (% 0.6)

“cevaplamak istemiyorum” seçeneğini işaretlemiştir. Katılımcıların yaş ortalaması 19.84’tür ($SS = 1.30$) ve 31 katılımcı yaşını belirtmemiştir.

3.1.2.2. Araştırmanın Değişkenleri ve Deseni

Araştırmanın üç bağımsız değişkeni ve bir bağımlı değişkeni bulunmaktadır. Hedef grup üyeliği bağımsız değişkeni sunulan gazete haberine bağlı olarak “Suriyeli aile” ve “Türk aile” olmak üzere iki düzeyde; sosyopolitik kontrol bağımsız değişkeni “düşük” ve “yüksek” olmak üzere iki düzeyde ve genel adil dünya inancı bağımsız değişkeni ise yine “düşük” ve “yüksek” olmak üzere iki düzeyde değişimlenmiştir (bkz. Tablo 3.1.). Araştırmanın deseni 2x2x2 gruplar arası faktöriyel desendir.

Tablo 3.1. Araştırma Deseni (Deney I)

	Genel Adil Dünya İnancı Yüksek	Genel Adil Dünya İnancı Düşük
Sosyopolitik Kontrol Düşük	Grup Üyeliği (Türk Aile)	Grup Üyeliği (Türk Aile)
	Grup Üyeliği (Suriyeli Aile)	Grup Üyeliği (Suriyeli Aile)
Sosyopolitik Kontrol Yüksek	Grup Üyeliği (Türk Aile)	Grup Üyeliği (Türk Aile)
	Grup Üyeliği (Suriyeli Aile)	Grup Üyeliği (Suriyeli Aile)

3.1.2.3. Veri Toplama Araçları

3.1.2.3.1. Demografik Bilgi Formu

Çalışmanın başında katılımcılara demografik bilgi formu sunulmuştur (bkz. Ek 8). Formda katılımcıların cinsiyet, yaş ve eğitim bilgileri istenmiştir. Dört sorudan oluşan formda katılımcıların kimliklerini belli edecek hiçbir bilgiye yer verilmemiştir.

3.1.2.3.2. Genel Adil Dünya İnancı Ölçümü

Bu ölçek Dalbert ve arkadaşları (1987) tarafından geliştirilmiştir (bkz. Ek 9). Göregenli (2003) tarafından Türkçeye uyarlanan Genel Adil Dünya İnancı Ölçümü, kişilerin genel olarak dünyayı ne kadar adil algıladıklarını ölçmek için kullanılmaktadır. Bu alt boyut

altı maddeden oluşmakta ve 5’li Likert derecelendirmesi üzerinden değerlendirilmektedir (1 = Hiç katılmıyorum, 5 = Tamamen katılıyorum). Bu alt boyuttan alınabilecek en düşük puan 6 iken, en yüksek puan 30’dur. Orijinal çalışmada Dalbert (1999) alt boyutun güvenirlik katsayısını .78 olarak bulmuştur. Türkiye örnekleminde ise Göregenli (2003) alt boyutun Cronbach Alpha değerini .69 olarak hesaplamıştır. Alt boyutun maddelerine “Dünyanın aslında adil bir yer olduğunu düşünüyorum.” ve “Adaletin her zaman adaletsizlikler karşısında galip geleceğinden eminim.” gibi maddeler örnek verilebilir. Mevcut çalışmada ise alt boyutun Cronbach Alpha değeri .70 olarak bulunmuştur.

3.1.2.3.3. Sosyopolitik Kontrol Ölçümü

Sosyopolitik Kontrol Ölçümü, Paulhus ve Christie (1981) tarafından geliştirilmiş ve 3. versiyonu Paulhus ve Van Selst (1990) tarafından oluşturulmuş Kontrol Alanları Ölçeği’nin üç alt boyutundan biridir. Kontrol alanları kişisel kontrol, kişiler arası kontrol ve sosyopolitik kontrol olmak üzere üç alt boyuttan oluşmaktadır. Bu çalışmada bağlama uygun olarak sadece sosyopolitik kontrol alt boyutu kullanılmıştır (bkz. Ek 10). Sosyopolitik Kontrol Ölçümü 10 maddeden oluşmakta ve bu maddelerin 5’i ters madde olarak kodlanmaktadır (Örnek madde: Ortalama bir vatandaş hükümetin aldığı kararları etkileyebilir.). Ölçek 7’li Likert derecelendirmesi üzerinden değerlendirilmektedir (1 = Kesinlikle katılmıyorum, 7 = Kesinlikle katılıyorum). Paulhus ve Van Selst (1990) ölçeğin sosyopolitik kontrol boyutunun Cronbach Alpha değerini .75 olarak bulmuştur. Ölçümün Türkçeye uyarlama çalışması bu tez kapsamında gerçekleştirilmiş ve Açıklayıcı Faktör Analizi’nde Cronbach Alpha değeri .63, Doğrulayıcı Faktör Analizi’nde ise .78 olarak bulunmuştur (bkz. Ön Çalışma II).

3.1.2.3.4. Hedef Grup Üyeliği Değişimlerinde Kullanılan Gazete Haberleri

Çalışmada yapılacak hedef grup üyeliği değişimlerinde için, Ön Çalışma I sonucunda belirlenen iki gazete haberi kullanılmıştır. Gazete haberlerinin biri Türk bir ailenin (bkz. Ek 2) diğeri ise Suriyeli bir ailenin evinde gerçekleşen hırsızlık olayını (bkz. Ek 4) anlatmaktadır. Her katılımcı sadece tek bir gazete haberi okumuştur. Gazete haberlerinin devamında araştırmanın hem paravan öyküsüne uygun olması için hem de katılımcıların haberleri okuyup okumadıklarını anlayabilmek amacıyla, katılımcılara haberlerin konusunun ne olduğu ve okudukları haberlerden hangi kelime veya kelime gruplarının akıllarında kaldığı açık uçlu iki soru ile sorulmuştur (bkz. Ek 11).

3.1.2.3.5. Yardım Etme Niyeti Formu

Bu form, haberde yer alan ailelere yardım etme niyetine sahip olan ve olmayan katılımcıları belirlemek ve katılımcıların bu yardım etme niyetleri hakkında ayrıntılı bilgi alabilmek amacıyla oluşturulmuştur (bkz. Ek 12). Formda gazete haberinde sözü edilen aile için “Change.org” platformunda bir yardım kampanyası düzenlendiği ve daha çok kişiye ulaşabilmek için böyle bir form hazırlandığı bilgisi verilmektedir. Formda katılımcılardan yardım etmeyi isteyip istemediklerini belirten bir yanıt vermeleri istenmiştir. Ayrıca formda, katılımcıların yardım talebine “Evet” yanıtı vermeleri hâlinde nasıl yardım edebileceklerine dair bilgiler de yer almaktadır. Katılımcılar “Change.org” tarafından verilen linki sosyal medya veya WhatsApp aracılığıyla çevrelerine dağıtabilir, potansiyel bağışçıların olduğu bir telefon rehberinden kişileri arayıp yardım fonu hakkında onları bilgilendirip yardım etmeye teşvik edebilir ya da aile için para bağışında bulunabilirler. Yardım Etme Niyeti Formu’nda birden fazla yardım türünün yer almasının sebebi tek tip yardımın olası kısıtlamalarının önüne geçmektir. Örneğin, yalnızca maddi yardımın bulunduğu bir formda öğrencilerin yardım niyetleri finansal durumlarından etkilenebilir. Bu yardım taleplerinin miktarları ise formda açık uçlu olarak sorulmuştur.

3.1.2.4. İşlem

Çalışma için gerekli olan izinler Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu’ndan (Onay Tarihi: 22 Ocak 2019, Onay Sayısı: 35853172-300) alınmıştır. Çalışmada kâğıt-kalem yöntemi ile sınıflardan veri toplamıştır. Gönüllülük esasına dayanan bu çalışma için katılımcılara sunulan veri toplama araçları üç kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda bilgilendirilmiş onam formu (bkz. Ek 13), demografik bilgi formu ve Sosyopolitik Kontrol ve Genel Adil Dünya İnancı ölçekleri, ikinci kısımda bilgilendirilmiş onam formu (bkz. Ek 14), gazete haberleri ve ona bağlı açık uçlu sorular ve üçüncü kısımda ise yardım etme niyeti formu ve katılım sonrası bilgilendirme formu yer almaktadır. Çalışmanın gerçek amacının katılımcıların yanıtlarını etkilememesi amacıyla birer paravan öykü belirlenmiştir. İlk kısım için öğrencilerin sosyolojik profillerinin incelenmesinin hedeflendiği, ikinci kısım için ise katılımcılardan haberde yer alan gazete haberine dair hatırladıklarını yazmaları istenerek bellek işlevlerinin ölçüldüğü bilgisi verilmiştir. Böylelikle bağımsız değişken değişimlemesi ile bağımlı değişken ölçümü birbirinden ayrıştırılmıştır.

Uygulamaya başlamadan önce katılımcılara çalışmanın amacı ve süresi hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra veri toplama araçları sınıfa dağıtılmış ve doldurmaları istenmiştir. Yaklaşık 10 dakika süren uygulama sonrasında doldurulan veri toplama araçları toplanmış ve öğrencilere haberde yer alan aile adına bir yardım kampanyası düzenlendiği ve isterlerse katılabilecekleri söylenerek yardım etme niyeti formu dağıtılmıştır. Bu aşamanın ardından ise uygulama bitirilerek öğrencilere araştırmanın asıl amacı açıklanmış ve katılım sonrası bilgilendirme formu (bkz. Ek 15) verilmiştir.

3.1.3. Bulgular

Bu çalışma bireylerin genel adil dünya inançları ve algıladıkları sosyopolitik kontrol düzeylerinin Suriyeli mültecilere yönelik yardım etme niyetlerini yordayıp yordadığını incelemek üzere gerçekleştirilmiştir. Bulgulara ilişkin analizler için IBM SPSS Statistics 24 programı kullanılmıştır.

3.1.3.1. Betimleyici Analizler

Çalışmaya katılan ve yaşları 18-25 aralığında olan öğrencilerin yaş ortalaması 19.84'tür ($SS = 1.30$). 31 öğrenci yaşını belirtmediği için ortalama ve standart sapma değerleri geriye kalan 742 öğrenciye ilişkin hesaplanmıştır. Katılan 773 öğrencinin 504'ü "kadın" (% 65.3), 260'ı "erkek" (% 33.7), 3'ü "diğer" (% 0.4) ve 5'i ise "cevaplamak istemiyorum" (% 0.6) seçeneğini işaretlemiştir. Bir katılımcı ise hiçbir seçeneği işaretlememiştir.

Eğitim durumuna ilişkin katılımcılara en son mezun oldukları okullar sorulmuş ve katılımcıların 745'i lise (% 96.6), 24'ü lisans (% 3.1) ve 2'si lisansüstü (% 0.3) yanıtını vermiştir. İki katılımcı ise hiçbir seçeneği işaretlememiştir.

3.1.3.2. Verilerin Yapılan Analizler için Uygunluğunun Sınanması

Analizlere geçmeden önce veri setinde sırasıyla şu işlemler yapılmıştır. İlk olarak 18-25 yaş kriterine uymayan veya ölçek ve formları eksik dolduran katılımcılar veri setinden silinmiştir. Daha sonra katılımcıların ölçek yanıtlarında az sayıda olan kayıp veriler Beklenti Maksimizasyonu Algoritması kullanılarak doldurulmuştur. Beklenti Maksimizasyonu Algoritması çoklu olasılık tahmini sağlaması yönüyle kayıp veri analizinde sıklıkla tercih edilen bir yöntemdir (Chen ve Gupta, 2010).

Çalışmanın analizinde kullanılacak olan Lojistik Regresyon Analizi'nin sayıtları arasında normal dağılım varsayımı yoktur (Peng ve ark., 2002). Ancak deneyde kullanılan medyana göre bölme yöntemi deneklerin her bir grupta temsil edici olabilmesi için (Mishra ve ark., 2019) iki ölçümün de her maddesi z puanına dönüştürülmüş ve ± 3.29 aralığının dışında kalan uç değerler silinmiştir (Mayers, 2013).

3.1.3.3. Demografik Değişkenlerin Kontrolü Analizi

Bağımlı değişkenin kategorik olduğu çalışmalarda bağımsız değişkenlerden bağımlı değişkenin yordanması için Lojistik Regresyon Analizi kullanılmaktadır (Wright, 1995). Bu çalışmada ise analize uygun olarak yardım kampanyasına katılma bağımlı değişkeni dikotomik (evet-hayır) bir kategorik değişkendir. Bu sebeple cinsiyet, yaş ve eğitim durumu değişkenlerinin yardım kampanyasına katılmayı yordayıp yordamadığını incelemek için İkili Lojistik Regresyon yapılmıştır. Analiz sonucunda Tablo 3.2'de görüldüğü üzere model anlamlıdır, $\chi^2(3) = 11.742, p = .008$. Hosmer-Lemeshow Testi'ne göre ise gözlenen ve beklenen frekanslar arasında bir fark olmadığı ve modelin uyumlu olduğu görülmektedir, $H-L, \chi^2(7) = 2.748, p = .907$. Ancak Wald Testi'ne göre değişkenlerden sadece cinsiyetin yardım kampanyasına katılımı anlamlı olarak yordadığı ($Wald Z = 7.61, Exp(B) = .63, p = .006$), yaş ($Wald Z = 0.06, Exp(B) = 1.01$) ve eğitim durumunun ($Wald Z = 1.71, Exp(B) = .51$) yardım kampanyasına katılma üzerinde anlamlı yordayıcı bir etkiye sahip olmadığı ($p > .05$) bulunmuştur. Buna göre ilk deneyde yapılacak olan Lojistik Regresyon Analizi'ne cinsiyetin alınmasına, yaş ve eğitim durumunun ise dışarıda bırakılmasına karar verilmiştir.

Tablo 3.2. Demografik Değişkenlerin Yardım Kampanyasına Katılım Üzerindeki Yordayıcı Etkisine İlişkin Lojistik Regresyon Analizi Bulguları (Deney I)

<i>Değişkenler</i>	<i>B</i>	<i>Standart</i>	<i>Wald</i>	<i>Sd</i>	<i>p</i>	<i>Exp(B)</i>
<i>Step 1^a</i>	<i>Hata</i>					
Cinsiyet	-.461	.167	7.608	1	.006	.631
Yaş	.014	.059	.059	1	.807	1.015
Eğitim Durumu	-.660	.504	1.710	1	.191	.517
Sabit	1.990	2.282	.760	1	.383	7.313

Nagelkarke $R^2 = .019$, Hosmer ve Lemeshow, $p = .89$ ($p > .05$)

3.1.3.4. Cinsiyet, Hedef Grup Üyeliği, Sosyopolitik Kontrol ve Genel Adil Dünya İnancı Düzeylerinin Yardım Kampanyasına Katılımı Yordamasına İlişkin Bulgular

İlk olarak değişkenler arasındaki korelasyon değerleri incelenmiş ve analize engel olabilecek herhangi bir çoklu bağıntıya rastlanmamıştır (bkz. Tablo 3.3). Daha sonra analiz için Sosyopolitik Kontrol Ölçümü ve Genel Adil Dünya İnancı Ölçümlerine göre veriyi gruplayabilmek adına her ikisi için de medyan hesaplanmıştır (DeCoster ve ark., 2011).

Tablo 3.3. Değişkenlere İlişkin Ortalama, Standart Sapma Değerleri ve Korelasyon Katsayıları (Deney I)

Değişkenler	\bar{X}	SS	1	2	3	4
1. Gazete Haberi	-	-				
2. Sosyopolitik Kontrol	4.54	.79	.03			
3. Genel Adil Dünya İnancı	2.58	.67	.03	.17**		
4. Yardım Kampanyasına Katılım	-	-	.08*	.16**	.04	

* $p < .05$, ** $p < .001$

Sosyopolitik kontrol değişkeni için medyan 4.60 olarak hesaplanmış ve buna göre 4.59 ve altı düşük, 4.61 ve üstü yüksek olarak kodlanmıştır. 4.59 ve 4.61 arasında kalan yerler ise medyan grubu olarak alınmış ve analize dâhil edilmemiştir. Genel adil dünya inancı ölçümü için ise medyan 2.67 olarak hesaplanmış ve buna göre 2.66 ve altı düşük, 2.68 ve üstü yüksek olarak kodlanmıştır. Burada da 2.66 ile 2.68 arasında kalan yer medyan grubu olarak alınmış ve analize dâhil edilmemiştir. Her iki ölçümün de düşük-yüksek sınırları belirlendikten sonra oluşan gruplardaki katılımcı sayıları Tablo 3.4'teki gibidir:

Tablo 3.4. Değişkenlere Bağlı Gruplardaki Katılımcı Sayıları (Deney I)

	<i>Genel Adil Dünya İnancı Yüksek</i>	<i>Genel Adil Dünya İnancı Düşük</i>
<i>Sosyopolitik Kontrol Düşük</i>	Suriyeli Aile (n = 65)	Suriyeli Aile (n = 101)
	Türk Aile (n = 71)	Türk Aile (n = 102)
<i>Sosyopolitik Kontrol Yüksek</i>	Suriyeli Aile (n = 78)	Suriyeli Aile (n = 74)
	Türk Aile (n = 93)	Türk Aile (n = 79)

Demografik değişkenlerin etkisine bakıldıktan ve veri gruplandırıldıktan sonra cinsiyet, hedef grup üyeliği değişkeni için gazete haberi türü, sosyopolitik kontrol ve genel adil dünya inancı değişkenlerinin yardım kampanyasına katılmayı yordayıp yordamadığını incelemek amacıyla İkili Lojistik Regresyon Analizi uygulanmıştır.

Araştırmanın hipotezlerine uygun olarak öncelikle yardım etme niyeti üzerinde cinsiyet, hedef grup üyeliği, sosyopolitik kontrol ve genel adil dünya inancı değişkenlerinin temel etkileri olup olmadığı test edilmiştir. Daha sonra ikili ortak etkileri, üçlü ortak etkileri ve son olarak dördü ortak etkisi test edilmiştir. Değişkenler Regresyon Analizi'ne bu hiyerarşi ile girilmiş ve beş model oluşturulmuştur. Oluşturulan modeller Tablo 3.5.'deki gibidir:

Tablo 3.5. Hiyerarşik Lojistik Regresyon Modellemesi (Deney I)

<i>Model 1</i>	<i>Model 2</i>	<i>Model 3</i>	<i>Model 4</i>	<i>Model 5</i>
Cinsiyet	Cinsiyet Hedef Grup Üyeliği Sosyopolitik Kontrol Genel Adil Dünya İnancı	Cinsiyet Hedef Grup Üyeliği Sosyopolitik Kontrol Genel Adil Dünya İnancı Cinsiyet X HGÜ* Cinsiyet X GADİ** Cinsiyet X SPK*** HGÜ X SPK HGÜ X GADİ SPK X GADİ	Cinsiyet Hedef Grup Üyeliği Sosyopolitik Kontrol Genel Adil Dünya İnancı Cinsiyet X HGÜ Cinsiyet X GADİ Cinsiyet X SPK HGÜ X SPK HGÜ X GADİ SPK X GADİ Cinsiyet X HGÜ X GADİ Cinsiyet X HGÜ X SPK Cinsiyet X GADİ X SPK HGÜ X SPK X GADİ	Cinsiyet Hedef Grup Üyeliği Sosyopolitik Kontrol Genel Adil Dünya İnancı Cinsiyet X HGÜ Cinsiyet X GADİ Cinsiyet X SPK HGÜ X SPK HGÜ X GADİ SPK X GADİ Cinsiyet X HGÜ X GADİ Cinsiyet X HGÜ X SPK Cinsiyet X GADİ X SPK HGÜ X SPK X GADİ Cinsiyet X HGÜ X GADİ X SPK

* HGÜ = Hedef Grup Üyeliği, **GADİ = Genel Adil Dünya İnancı, ***SPK = Sosyopolitik Kontrol

Çalışmada bağımlı değişken olan yardım kampanyasına katılma Hayır = 0 ve Evet = 1 olarak kodlanmıştır. Hiyerarşik olarak model belirlendiği için değişkenler regresyona Enter yöntemi ile sokulmuştur. Analizin ilk kısmı olan birinci modelde sadece cinsiyetin temel etkisi alınmıştır. İlk modelin bulguları Tablo 3.6'da gösterilmiştir.

Tablo 3.6. Katılımcıların Cinsiyetlerinin Yardım Kampanyasına Katılımı Yordamasına İlişkin Temel Etkisini Gösteren İkili Lojistik Regresyon Bulguları (Deney I)

<i>Değişkenler</i>	β	<i>Standart</i>	<i>Wald</i>	<i>Sd</i>	<i>p</i>	<i>Exp(B)</i>
<i>Step 1^a</i>	<i>Hata</i>					
Cinsiyet	-.494	.177	7.797	1	.005	.610
	-.394	.098	16.124	1	.000	.674

Nagelkarke $R^2 = .017$, Cox & Snell $R^2 = .012$, $p < .05$

Tablo 3.6. incelendiğinde cinsiyetin yardım kampanyasına katılımı yordayıp yordamadığına ilişkin temel etkilerini ele alan Model 1'in bağımlı değişkeni yordamada anlamlı katkısı olduğu görülmektedir $\chi^2(1) = 12.168$, $p = .000$. Gözlenen frekanslar ile beklenen frekanslar arasındaki farkı inceleyen Hosmer-Lemeshow Testi'ne göre ise (Mayers, 2013) arada bir fark bulunmadığı ve modelin iyi uyum gösterdiği görülmüştür $H-L$, $\chi^2(1) = 1.219$, $p = .269$. Modelde yer alan yardım etme varyansının % 1 (Cox & Snell R^2) ile % 2 (Nagelkarke R^2) arasında değiştiği gözlenmektedir. Bununla birlikte modele ilişkin toplam doğru sınıflandırma oranı % 63.5 olarak bulunmuştur. Bağımsız değişkenlerden hangilerinin bağımlı değişkeni yordadığını inceleyen Wald Testi'ne göre, cinsiyetin yardım kampanyasına katılımın üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu görülmektedir ($Wald Z = 7.80$, $p = .005$). Buna göre erkek olmanın kadın olmaya kıyasla % 39 daha az yardım etme olasılığıyla ilişkili olduğu görülmüştür ($Exp(B) = .610$, $p = .005$).

Model 2'de ise cinsiyete ek olarak hedef grup üyeliği, genel adil dünya inancı ve sosyopolitik kontrolün temel etkileri ele alınmıştır. İkinci modelin bulguları Tablo 3.7'de görüldüğü gibidir.

Tablo 3.7. Katılımcılara Ait Cinsiyet, Hedef Grup Üyeliği, Genel Adil Dünya İnancı ve Sosyopolitik Kontrol Değişkenlerinin Yardım Kampanyasına Katılımı Yordamasına İlişkin Temel Etkisini Gösteren İkili Lojistik Regresyon Bulguları

<i>Değişkenler</i> <i>Step 1^a</i>	<i>β</i>	<i>Standart</i> <i>Hata</i>	<i>Wald</i>	<i>Sd</i>	<i>p</i>	<i>Exp(B)</i>
Cinsiyet	-.445	.180	6.114	1	.013	.641
Hedef Grup Üyeliği	.365	.166	4.820	1	.028	1.440
Genel Adil Dünya İnancı	.018	.167	.011	1	.915	1.018
Sosyopolitik Kontrol	.547	.168	10.672	1	.001	1.729
Sabit	-.891	.175	25.899	1	.000	.410

Nagelkarke $R^2 = .049$, Cox & Snell $R^2 = .036$, $p < .05$

Tablo 3.7. incelendiğinde cinsiyetin, hedef grup üyeliğinin, genel adil dünya inancı ve sosyopolitik kontrolün yardım kampanyasına katılımı yordayıp yordamadığına ilişkin temel etkilerini ele alan Model 2'nin bağımlı değişkeni yordamada anlamlı katkısı olduğu görülmektedir, $\chi^2(4) = 28.053$, $p = .000$. Hosmer-Lemeshow Testi'ne göre ise gözlenen ve beklenen frekanslar arasında fark yoktur ve buna göre model uyumludur $H-L$, $\chi^2(8) = 2.533$, $p = .960$. Modelde yer alan yardım etme varyansının % 4 (Cox & Snell R^2) ile % 5 (Nagelkarke R^2) arasında değiştiği gözlenmektedir. Bununla birlikte modele ilişkin toplam doğru sınıflandırma oranı % 63.5 olarak bulunmuştur. Yordayıcı değişkenlerin katkısını incelemek için Wald Testi'ne bakıldığında katılımcıların gazete haberine bağlı olarak hangi hedef grup üyeliği koşuluna girdikleri yardım kampanyasına katılımı yordamada anlamlı bir katkıya sahiptir ($Wald Z = 4.82$, $Exp(B) = 1.440$, $p = .028$). Buna göre, hedef grup üyeliği olarak Türk ailenin olduğu koşulda, Suriyeli ailenin olduğu koşula kıyasla katılımcıların yardım etme oranları 1.44 kat daha fazladır. Sosyopolitik kontrol değişkenine baktığımızda ise, bu yordayıcı değişkenin yardım kampanyasına katılımı yordamada anlamlı bir katkıya sahip olduğu görülmektedir ($Wald Z = 10.67$, $Exp(B) = 1.729$, $p = .001$). Sosyopolitik kontroldeki bir birimlik artış yardım niyetini 1.72 kat artırmaktadır. Son olarak genel adil dünya inancının yardım kampanyasına katılımı

yordamada anlamlı bir katkısı olmadığı bulunmuştur ($Wald Z = 0.01$, $Exp(B) = 1.018$, $p = .915$).

Model 3 yordayıcı değişkenlerin yardım kampanyasına katılma üzerinde ikili ortak etkisinin olup olmadığı görmek amacıyla incelenmiştir. Model 3'e dair analiz bulguları Tablo 3.8'de gösterilmiştir.

Tablo 3.8. Katılımcıların Cinsiyet, Hedef Grup Üyeliği, Sosyopolitik Kontrol ve Genel Adil Dünya İnancı Düzeylerinin Yardım Kampanyasına Katılımı Yordamasına İlişkin İkili Ortak Etkilerini Gösteren İkili Lojistik Regresyon Bulguları

<i>Değişkenler</i> <i>Step 1^a</i>	β	<i>Standart</i> <i>Hata</i>	<i>Wald</i>	<i>Sd</i>	<i>p</i>	<i>Exp(B)</i>
Cinsiyet X Hedef Grup Üyeliği	.097	.364	.071	1	.790	1.102
Cinsiyet X Genel Adil Dünya İnancı	.266	.365	.531	1	.466	1.305
Cinsiyet X Sosyopolitik Kontrol	.217	.365	.354	1	.552	1.242
Hedef Grup Üyeliği X Sosyopolitik Kontrol	.057	.338	.029	1	.865	1.059
Hedef Grup Üyeliği X Genel Adil Dünya İnancı	.001	.337	.000	1	.998	1.001
Sosyopolitik Kontrol X Genel Adil Dünya İnancı	.299	.338	.782	1	.376	1.348
<i>Sabit</i>	-.723	.239	9.123	1	.003	.485

Nagelkarke $R^2 = .053$, Cox & Snell $R^2 = .039$, $p > .05$

Tablo 3.8. incelendiğinde yordayıcı değişkenlerin ikili ortak etkilerinin yardım kampanyasına katılımı yordamada anlamlı bir katkıda bulunmadığı görülmektedir. Model 3'te hiçbir ortak etki anlamlı çıkmadığı için Model 4 ve Model 5 incelenmemiş ve Model 2 kabul edilmiştir. Buna göre yardım kampanyasına katılımı yordamada cinsiyet, hedef grup üyeliği ve sosyopolitik kontrol anlamlı bir temel etkiye sahiptir. Genel adil dünya inancının ise yardım etme niyeti üzerinde temel etkisi yoktur. Elde edilen bulgulardan

yola çıkarak yardım miktarı hariç değişkenlerin etkisini gösteren hipotezlerden Hipotez 1 ve 3 desteklenmiş ve Hipotez 2 desteklenmemiştir.

3.1.3.5. Yardım Kampanyasına Katılmayı Kabul Eden Katılımcıların Belirledikleri Yardım Miktarlarına İlişkin Bulgular

Deney kapsamında katılımcılara evlerine hırsız giren aile ile dayanışmak için üç farklı şekilde yardım edebilecekleri söylenmiştir. Katılımcılar yardım kampanyasının linkini çevrelerine yayabilir, yardıma teşvik etmek amacıyla kendilerine verilecek bir listeden başka insanları arayabilir ya da para bağışında bulunabilirler. Yardım kampanyasına katılmayı kabul eden katılımcılardan her üç tür yardım için de gönüllü oldukları kişi sayısını ve bağış miktarını kendilerinin belirlemesi istenmiştir. Katılımcıların yanıtlarına göre, ailelere yapılması planlanan yardım türü ve miktarlarıyla ilgili betimsel istatistikler Tablo 3.9’da sunulmuştur.

Tablo 3.9. Haberlerde Yer Alan Ailelere Yapılan Yardımlara İlişkin Betimleyici İstatistikler (Deney I)

Yardım Türleri		\bar{X}	SS	Medyan	Toplam miktar	En düşük	En yüksek
Linki Dağıtma (Kişi)	Suriyeli Aile	40.78	66.90	15	4119	3	400
	Türk Aile	56.50	83.50	20	6893	1	400
Yardıma Teşvik Etme (Kişi)	Suriyeli Aile	15.40	24.32	10	231	1	100
	Türk Aile	21.11	23.46	10	781	2	100
Para Bağışı (TL)	Suriyeli Aile	42	57.31	20	420	10	200
	Türk Aile	85	92.74	50	680	10	300

Yardım miktarı verileri hem z puanına hem de normallik testlerine göre normal dağılım varsayımını karşılamadığı için katılımcıların Suriyeli aileye yaptıkları yardım miktarı ile Türk aileye yaptıkları yardım miktarı arasındaki farkı inceleyebilmek için parametrik olmayan Mann-Whitney U Testi'nin kullanılmasına karar verilmiştir (Mayers, 2013).

Bulgulara göre linki dağıtma yardım türünde Suriyeli aile için link dağıtılacak kişi sayısı ortalaması ($\bar{X} = 40.78$, $SS = 66.90$) ile Türk aile için link dağıtılacak kişi sayısı ortalaması ($\bar{X} = 56.50$, $SS = 83.50$) arasındaki fark anlamlı değildir, $U = 6873.5$, $p = .167$. Yardıma teşvik türünde ise Suriyeli aile için aranacak kişi sayısı ortalaması ile ($\bar{X} = 15.40$, $SS = 24.32$) Türk aile için aranacak kişi sayısı ortalaması ($\bar{X} = 21.11$, $SS = 23.46$) arasında da anlamlı bir fark bulunamamıştır, $U = 391.5$, $p = .053$. Son olarak para bağıışı yardım türünde, Suriyeli aile için bağışlanacak para miktarı ortalaması ($\bar{X} = 42$, $SS = 57.31$) ile Türk aile için bağışlanacak para miktarı ortalamaları ($\bar{X} = 85$, $SS = 92.74$) arasında fark anlamlı değildir, $U = 62.0$, $p = .182$.

3.1.4. Tartışma

Bu çalışmada genel adil dünya inancının ve algılanan sosyopolitik kontrolün Suriyeli mültecilere yönelik yardım etme niyetini yordayıp yordamadığı test edilmiştir. Bulgulara göre Hipotez 1'in kısmen ve Hipotez 3'ün tamamen desteklendiği ve Hipotez 2'nin desteklenmediği görülmüştür. Buna göre katılımcıların Suriyeli aileye kıyasla Türk aileye yardım etmeyi tercih ettiği ancak yardım miktarının hedef grup üyeliğine göre farklılaşmadığı bulunmuştur. Ayrıca yüksek sosyopolitik kontrol algısına sahip katılımcılar düşük sosyopolitik kontrol algısına sahip katılımcılara göre daha çok yardım etme niyeti göstermektedir.

Yapılan analizde demografik değişkenlerden yalnızca cinsiyetin yardım etme üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu bulunmuştur. Bulgulara göre yardım kampanyasına katılma sorusu için kadınlar erkeklere kıyasla daha çok "evet" yanıtını vermişlerdir. Alanyazında kadınların mı yoksa erkeklerin mi daha yardımsever olduğu ile ilgili çelişen bulgular mevcuttur (Beutel ve Johnson, 2004; Feinman, 1978). Bununla birlikte, Eagly ve Crowley (1986) yaptıkları meta-analiz çalışmasında erkeklerin daha yardımsever olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Ancak aynı çalışmada Eagly ve Crowley (1986) kadınlar ve erkekler arasında yardımın türü ve bağlamı açısından farklar olduğunu, toplumsal olarak

atanmış rolleri nedeniyle erkeklerin daha tehlikeli ve acil durumlarda, kadınların ise daha şefkat ve bakım gerektiren durumlarda yardım etmeye eğilimli olduklarını vurgulamışlardır. Dolayısıyla evine hırsız giren bir aileye yönelik planlanan bir yardım kampanyasında kadınların erkeklere göre daha fazla yardım etme niyeti sergilemeleri şaşırtıcı değildir. Bununla birlikte bağış ile ilgili yapılan çalışmaların kadınların lehine olduğu söylenebilir. Örneğin, yapılan bir çalışmada bekar kadınların bekar erkeklere kıyasla para bağışlama davranışını daha fazla gerçekleştirdiği ve bağışladıkları para miktarının daha fazla olduğu bulunmuştur (Mesch ve ark., 2006). Ayrıca erkeklere kıyasla kadınların organ bağışçısı olma oranlarının daha yüksek olduğu görülmüştür (Bloembergen ve ark., 1996; Biller-Andorno, 2002). Dolayısıyla bu tez çalışmasında da gazete haberlerinde evlerine hırsız girdiği belirtilen aileye yardım etmenin kadınlarda erkeklerden daha fazla görülmesi beklendik bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

Bununla birlikte deneyde sunulan gazete haberlerinde olayın ve dolayısıyla mağduriyetin ev ortamında gerçekleştiği bilinmektedir. Toplumsal roller sebebiyle ev bakımı, ev işleri ve çocuk bakımı gibi ev ortamına ait işlerden kadınlar sorumlu tutulmaktadır (Madigan ve ark., 1990). Ahrentzen ve arkadaşları (1989) tarafından yapılan bir çalışmada her ikisi de çalışan evli çiftlerin evde geçirdikleri vakitler incelenmiş ve kadınların evde daha çok zaman geçirdiği bulgusuna ulaşılmıştır. Aynı çalışmada kadınların evde daha çok vakit geçirmekle kalmayıp ev işleriyle ve çocuk bakımıyla da erkeklerden daha çok ilgilendikleri bulunmuştur. Bu durum ev kavramının kadınlar için öneminin daha fazla olacağı şeklinde yorumlanabilir. Dolayısıyla gazete haberinde evin soyulmasının da kadınlarda daha çok tepki uyandırmış olabileceği ve bunun da yardım etme niyetlerine olumlu bir şekilde yansımış olabileceği düşünülebilir.

Deney kapsamında incelenen ilk hipotez kapsamında, Türk aileye Suriyeli aileye kıyasla daha fazla yardım edileceği öngörülmüştür. Bulgular incelendiğinde Türk aileye dair haberi okuyan katılımcıların daha fazla yardım etme niyeti gösterdikleri görülmektedir, dolayısıyla ilk hipotez kısmen de olsa desteklenmiştir. Yardım etme, çaba ve kaynak paylaşımı gerektirir. Alanyazında yer alan pek çok araştırmada da çaba ve kaynak paylaşımıyla şekillenen yardım etmenin genellikle iç gruba yöneltildiği bilinmektedir (Benson ve ark., 1976; Gaertner ve Bickman, 1971; Levine ve ark., 2005). Hatta aciliyet gerektiren yardım durumlarında bile insanların sosyal kimlik temelli ayrımlara göre

davrandıkları görülmektedir (Kunstman ve Plant, 2008). Mülteciler ise farklı kültürel altyapıları sebebiyle en geniş dış gruplardan biri olarak tasvir edilebilirler (Yıldırım ve Tekdemir-Yurtdaş, 2015). Mültecilere yapılan yardımlar ve hayat standartlarının iyileştirilmesi gibi uygulamalar yerel halkın onlara yönelik daha az kaynak paylaşımında bulunmasına sebep olabilir. Nitekim Erdoğan (2014) mültecilere yönelik yapılan istihdam çalışmaları, sağlık hizmetleri gibi uygulamalarının halkta mültecilerin onların önüne geçeceği yönünde bir kaygıya sebep olduğunu bulmuştur. Yine alanyazında göçmenlere, yerlilerle karşılaştırıldığında daha az yardım edildiği bilinmektedir (Appelbaum, 2002; Kiremitçi-Caniöz, 2019). Bu doğrultuda elde edilen bulguların alanyazın ile tutarlı olduğu söylenebilir.

Yardım miktarı söz konusu olduğunda ise Türk aileye Suriyeli aileye kıyasla yapılan yardım miktarının daha çok olacağı öngörülmüştür. Ancak bulgulara göre yardım miktarı hedef grup üyeliğine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Katılımcılar Türk aileye yönelik daha fazla yardım niyetinde bulunmuş olsalar da yardım miktarına bakıldığında gruplar arasında bir farklılaşma görülmemektedir. Bu noktada katılımcıların seçtikleri yardım türüne göre belirlenen gruplardaki kişi sayısının eşit olmadığı da belirtilmelidir. Bununla birlikte en sık yapılan yardımın yardım linkini çevreye dağıtma olduğu görülmüştür. Yardım türleri içinde en az çabayla yapılan yardım linki dağıtma olduğu için katılımcıların bu yardıma yöneldiği düşünülmektedir. Zira bireylerin yardımın kolay olduğu durumlarda daha fazla yardım etmeye yöneldiği bilinmektedir (Gross ve ark., 1975; Iyer ve Kanekar, 1991). Bulgulara göre bireyler yardım etme kararı verirken haberde yer alan aileler arasında gruplar arası bir ayrışma görülmektedir. Yardım için Türk ailenin olduğu haberi okuyan katılımcılar Suriyeli ailenin olduğu haberi okuyanlara kıyasla “evet” yanıtını daha çok kullanmaktadır. Ancak bir kere yardım etmeye karar verince yapılan yardımın miktarında herhangi bir farklılaşma görülmemektedir. Bu noktada Suriyeli aile haberini okuyan ve yardım kampanyasına katılmayı kabul eden katılımcıların hâlihazırda bir önyargı barındırmadıkları varsayımından hareket edilebilir. Katılımcılar yardım konusunda Suriyeli aileye yönelik bir önyargıya sahip olsalardı zaten gönüllü olan bu yardım talebini geri çevirebilirlerdi. Yardımın miktarı her iki aileye de yardım etmeyi kabul eden kişiler üzerinden ölçüldüğü için herhangi bir olumsuz tutum veya ayrımcılığı işaret eden bir bulgu olmaması anlaşılabilir. Bir diğer olası sebep ise yardımın kalabalık sınıf ortamında gerçekleştiği üzerinden ele alınabilir. Katılımcıya

hangi ailenin denk geldiğinden bağımsız olarak, topluluk içinde verilen yardım etme kararını devam ettirme beklentisi her iki aileye yapılan yardım miktarının anlamlı olarak farklılaşmamasını açıklayabilir. Sosyal psikolojide eşiğe adım atma (*foot in the door*) olarak bilinen taktik, insanlardan büyük bir şey istemeden önce daha küçük bir şey istemenin büyük isteği kabul ettirmede daha etkili olduğunu göstermektedir (Freedman ve Fraser, 1966). Böylece küçük isteği kabul eden kişi kendi içinde bir tutarsızlık yaşamamak için büyük isteği kabul etmesi daha kolay olacaktır. Yardım etmeyi kabul etmeyen kişilerden herhangi bir sorumluluk beklenmezken yardım etmeyi kabul eden kişi bu duyarlı davranışı devam ettirme baskısı hissetmiş olabilir. Yardım etmeyi kabul ettikten sonra çok az yardım etme hem bireyin kendi kararıyla çelişebilir hem de bunu gören arkadaşları tarafından olumsuz algılandığı hissi yaratabilir.

Genel adil dünya inancının ise yardım etme niyeti üzerinde bir etkisi bulunmamıştır, dolayısıyla Hipotez 2 desteklenmemiştir. Genel adil dünya inancı yüksek bireyler dünyanın adil olduğuna dair inançlarının sarsılmaması için başına gelen kötü bir olayda kurbanı yüklenecek bir sorumluluk ararlar. Örneğin, tecavüze uğramış bir kadının mini eteğini işaret edebilirler ya da yoksul bir insanı yeterince çalışkan olmamakla itham edebilirler. Ancak hırsızlık gibi bir olay çoğu zaman sıradan halkın aldığı önlemlerden bağımsızdır. Hırsızlar kapıyı kırabilir veya ev sahiplerinin evde olmadığı zamanı yoklayıp kilidi açabilir. Hırsızlık, bireylerin engellemek için bir şey yapamayacakları bir durum olduğundan kurbanı suçlama eğilimini ortaya çıkaracak kadar güçlü bir uyarıcı olmamış olabilir. Corey ve arkadaşları (2015) yaptıkları bir çalışmada belli bir travmatik eşiğin altındaki olayların adil dünya inancı yanıtını ortaya çıkaracak kadar etkili olmayabileceğini belirtmişlerdir. Tecavüz olayı daha travmatik olduğundan adil dünya inancını tetikleyebilir ancak hırsızlık gibi daha küçük bir olay adil dünya inancı eşiğini aşamayabilir. Adil dünya inancı bir başa çıkma mekanizması olarak işlev gördüğü için ilk önce başa çıkılması gereken bir tehdit olması gerekmektedir (Corey ve ark., 2015). Mevcut çalışmada da gazete haberinde sunulan hırsızlık olayı bireylerin adil dünya inancı eşiğini aşacak kadar travmatik olmayabilir. Bu sebeple düşük adil dünya inancı olan bireyler ile yüksek adil dünya inancı olan bireyler arasında yardım niyeti yönünden bir farklılık olmamış olabilir.

Öte yandan bireylerin mültecilere yönelik bakış açısı da genel adil dünya inancının yardım niyeti üzerindeki etkisini etkileyebilir. Genel adil dünya inancının yardım etme veya etmeme yanıtının ortaya çıkarması için katılımcıların genel adil dünya inançlarının sarsılması ve bunu telafi etme yoluna gitmeleri gerekir. Ancak bireyler mültecileri hâlihazırda mülteci olmalarından sorumlu tutuyorlarsa o zaman mültecilerin başlarına gelen olumsuz olaylar bireylerin adil dünya inançları üzerinde bir tehdit yaratmayabilir dolayısıyla yardım üzerinde de bir etkisi olmayabilir. Örneğin, kamuoyunda Suriyeli mültecilerin neden ülkelerinde kalıp savaşmadıkları sorusunun sorulması (Dut, 2016), mültecilerin zaman zaman mülteci kimliklerinden sorumlu tutulduklarını gözler önüne sermektedir. Ayrıca Özdemir ve Öner-Özkan'ın (2016) yaptıkları bir çalışmada katılımcıların bir kısmının Suriyeli mültecileri “korkak vatan haini” olmakla itham ettikleri bulunmuştur. Bu nedenle henüz en başından mülteciler içinde buldukları olumsuz durumdan sorumlu tutuluyorlarsa evlerine hırsız girmeleri katılımcılarda genel adil dünya inancını sarsmamış olabilir.

Bir diğer olası açıklama ise genel adil dünya inancının beklendiği gibi kurbanı suçlama yanıtını ortaya çıkarmış ancak yardım söz konusu olduğunda bu yanıtın sosyal normlara takılmış olabileceğidir. Katılımcılar gerçekten de evlerine hırsız giren aileyi bu durumdan sorumlu tutmuş olabilirler. Öte yandan aile için düzenlenmiş bir yardım kampanyası olması bu toplumda aileye karşı dayanışma oluştuğunu göstermektedir. Bununla birlikte deneyin ve yardım kampanyası teklifinin sınıf gibi kalabalık ve dolayısıyla toplumsal norm yanıtını oluşturabilecek bir yerde gerçekleşmesi sorumluluğun dağılmasına sebep olabilir. Deney sırasında seyirci etkisi (Darley ve Latané, 1968) sebebiyle öğrenciler nasıl olsa başkaları yardım eder diye düşünüp daha az yardım etme niyeti göstermiş olabilirler. Örneğin, yapılan bir çalışmada bir grupta bir arada olduğunu hayal etmesi gereken koşulda olan katılımcılar, tek başına oldukları koşula kıyasla yardım kuruluşlarına daha az para bağışlamışlardır (Garcia ve ark., 2002). Bu sebeple genel adil dünya inancı yüksek bireylerin yardım kampanyasına katılım yanıtları genel adil dünya inancı düşük bireylerden farklılaşmamış olabilir. Buradan hareketle, adil dünya inancının daha bireysel ve bireyin kendi hayatına dair algıladığı adaleti işaret eden kişisel adil dünya inancı ile ikinci bir çalışma yürütülmüştür (bkz. Deney II).

Bulgulara bakıldığında, yüksek sosyopolitik kontrol algısı belirten katılımcıların düşük olan kişilere kıyasla daha çok yardım etme niyeti gösterdiği sonucuna ulaşılmış ve Hipotez 3 desteklenmiştir. Girişte değinildiği gibi sosyopolitik olaylar yaşamlarımızı etkileyen makro düzeydeki değişimlerdir. Bu değişimler üzerinde bir kontrol algısına sahip olmak da bu sebeple oldukça önemli görülmektedir. Düşük kontrol algısının gruplar arası ayrımcılığı (Fritsche ve ark., 2013) ve etnosentrizmi yordadığı (Agroskin ve Jonas, 2010) araştırmalarca desteklenmektedir. Yüksek kontrol algısının ise alanyazına göre iyi oluşu desteklediği (Lang ve Heckhausen, 2001) ve pek çok olumlu özellik ile ilişkili olduğu bilinmektedir (Larson, 1989; Stapinski ve ark., 2010). Yüksek sosyopolitik kontrol bireylerin düzen ihtiyacını karşılama yanında değişime olan bakış açıları ile de ilgili olabilir. Folkman (1984) kontrol algısının aynı zamanda iyi bir başa çıkma mekanizması olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle yüksek sosyopolitik kontrolün toplumda meydana gelen büyük değişimlere karşı bir tampon görevi gördüğü söylenebilir. Yüksek sosyopolitik kontrole sahip bireyler mültecilerin varlığını düzenlerini bozacak bir tehdit yerine olumlu bir değişim olarak algılıyor olabilirler. Nitekim mevcut çalışmada da yüksek sosyopolitik kontrol algısı belirten katılımcılar mültecilere yönelik daha fazla yardım niyeti göstermiştir.

Kontrol algısı özelinde sosyopolitik kontrolün dış gruba yardımı etkilediğine dair bir çalışmaya rastlanmamıştır. Sosyopolitik kontrol toplumsal düzen üzerinde bir etki gücü olduğuna inanma şeklinde açıklanabilir. Toplumsal düzen ve kontrol edilebilirlik ise normlara uyma ile sağlanabilir. Normlar bireyleri çepeçevre saran bir kurallar bütünüdür (Rachlinski, 1998). Oldukça kabul gören bir sosyal norm olan yardımlaşmanın ise bireylerin düzen ihtiyaçlarının bir yansıması olan sosyopolitik kontrol ile ilişkili olması makul görünebilir. Dolayısıyla sosyopolitik kontrolü yüksek olan bireylerin mevcut düzeni pekiştirmek adına yardımlaşmaya sıcak baktığı öne sürülebilir.

Sosyopolitik kontrolün yardım niyetini yordamasının bir diğer sebebi ise, Gruplar Arası Tehdit Kuramı ile açıklanabilir. “Dış grubun bireyin iç grubuna veya doğrudan kendisine yönelik tehdit olarak algılanması” olarak tanımlanan tehdit algısının (Stephan ve ark., 1999, s. 2222) dış gruba yönelik olumsuz tutum ve davranışları yordadığı bilinmektedir (Esses ve ark., 1993; Velasco ve ark., 2008). Bununla birlikte yapılan bir çalışmada dış gruba yönelik önyargının yalnızca bireylerin kontrol algısının düşük olduğu durumda

ortaya çıktığı bulunmuştur (Greenaway ve ark., 2014). Çevresinde meydana gelen sosyal ve politik olaylara karşı kontrol algısı yüksek olan bireylerin dış gruba yönelik tehdit algılarının az olması ve dolayısıyla onlara yönelik olumlu tutumlar beslemeleri mümkündür. Zira Türkiye’de mültecilerle ilgili yapılan pek çok çalışma yerel halkın, mültecilere dair kontrol edemedikleri değişiklikler sebebiyle düzenlerinin tehdit altında olduğunu düşündüklerini göstermiştir (Erdoğan, 2014; Sönmez ve Adıgüzel, 2017; Yıldırım ve Tekdemir-Yurtdaş, 2015). Mevcut çalışmada da sosyopolitik kontrol algısı yüksek olan kişiler mültecileri daha az tehdit olarak algılamış olabilirler. Bu durum da mülteci aileye ilişkin yardım niyetinde bulunmalarını sağlamış olabilir.

Son olarak hedef grup üyeliği, genel adil dünya inancı ve sosyopolitik kontrolün yardım etme niyeti üzerindeki ortak etkilerinin anlamlı olmadığı görülmüştür. Mevcut çalışmada değişkenlere ilişkin beklenen ortak etkilerin gözlenmemesi değişkenlerin ayrı iken yardım niyetini yordadığı ancak bir arada iken yardım etme niyeti üzerinde bir etki yaratamadığı yönünde açıklanabilir. Değişkenlerin ayrı ayrı yardım niyeti üzerinde yordayıcı bir etkisi varken birbirlerinin üzerine etkisi bulunmamıştır.

Bununla beraber değişkenlerin temel etkileri anlamlı çıkmış olsa da çok gruplu deney deseninde ortak etkiler için gruplarda her düzey birbiri ile karşılaştırıldığından her bir gruba oldukça az kişi düşmüş olabilir. Gruplar arasındaki bu farkın ortak etkilerin yardım etme niyeti üzerindeki etkisinin anlamsız olmasına sebep olabileceği ileri sürülebilir.

3.2. DENEY II

3.2.1. Araştırmanın Amacı ve Hipotezleri

Kişisel adil dünya inancı “kendi başıma gelen olayları ne kadar adil algılıyorum?” sorusunun cevabını vermektedir (Lipkusa ve ark., 1996). Genel adil dünya inancının yüksek olması ne kadar olumsuz sonuçlarla ilişkiliyse kişisel adil dünya inancının yüksek olması da bir o kadar olumlu durum ve kişilik özellikleriyle ilişkilidir. Bu tez çalışmasının ikinci deneyi pek çok amacı bakımından ilk deneyle benzerlik göstermektedir. İki deneyi birbirinden ayıran fark, ikinci deneyde adil dünya inancının bir diğer alt boyutu olan kişisel adil dünya inancına odaklanılmasıdır. Tez çalışmasında genel adil dünya inancının kurbanı suçlama niteliği ile Suriyeli mültecilere yönelik yardım niyetini etkileyeceği düşünülmüştür. Ancak adil dünya inancının diğer alt boyutu olan kişisel adil dünya inancı da bireyin kendi dünyasına ilişkin algıları ile Suriyeli mültecilere yönelik yardım niyetini etkileyebilir. Nitekim araştırmalar insanların kendilerine adil davranıldığını düşündüklerinde mağdurları daha çok savunduklarını ve mağdurlara karşı daha az olumsuz duygulanım yaşadıklarını göstermektedir (Alves ve ark., 2018; Correia ve Dalbert, 2008). Bu sebeple mevcut tez çalışması için ikinci bir deney tasarlanmış ve bu deneyde ilkinden farklı olarak kişisel adil dünya inancına odaklanılmıştır. Buna göre kişisel adil dünya inancı yüksek olan kişilerin düşük olan kişilere kıyasla Suriyeli mülteciler gibi mağduriyeti belirgin bir gruba daha çok yardım edeceği düşünülmektedir.

İkinci deneyin amacı kişisel adil dünya inancı ve algılanan sosyopolitik kontrolün bireylerin Suriyeli mültecilere yönelik yardım davranışları üzerindeki rolünü incelemektir. Aynı şekilde kişisel adil dünya inancı ve hedef grubun iç grup olup olmaması birbirinden bağımsız çalışmalarda bireylerin yardım etme davranışlarını yordamakta ancak algılanan sosyopolitik kontrolün deneysel etkileri bu üç değişkenin yardım davranışı üzerindeki ikili ve üçlü ortak etkilerinin incelendiği çalışmalara rastlanmamaktadır. Alanyazın bulgularına ve araştırmanın amacına bağlı olarak ikinci deney için 3 hipotez belirlenmiştir:

H1: Gazete haberlerinde yer alan hedef grup üyeliği katılımcıların yardım etme niyetlerini yordayacaktır.

H2: Katılımcıların kişisel adil dünya inancı puanları yardım etme niyetini olumlu yönde yordayacaktır.

H3: Katılımcıların sosyopolitik kontrol puanları yardım etme niyetini olumlu yönde yordayacaktır.

Deneyde her ne kadar temel etkilere odaklanılsa da değişkenler arasındaki ikili ve üçlü ortak etkilerin de yardım etme niyeti üzerinde bir rolü olup olmadığı analizler yardımıyla test edilmiştir.

3.2.2. Yöntem

3.2.2.1. Katılımcılar

Bu çalışmanın katılımcılarını Hacettepe Üniversitesi'nin çeşitli bölümlerinde öğrenim görmekte olan 688 öğrenci oluşturmaktadır. Cinsiyet dağılımı sorusunda katılımcıların 426'sı (% 61.9) "kadın", 250'si (% 36.3) "erkek", 4'ü (% 0.6) "diğer" ve 7'si (% 1) "cevaplamak istemiyorum" seçeneğini işaretlemiş ve bir katılımcı cinsiyetini belirtmemiştir. Katılımcıların yaş ortalaması 19,74'tür ($SS = 2.08$) ve 29 katılımcı yaşını belirtmemiştir. 688 kişi olan örneklem normal dağılıma ve ölçeklerin yönergeye uygun doldurulup doldurulmadığına göre incelenmiş ve 82 katılımcının verileri elenmiştir. Son aşamada örneklemdeki 606 katılımcının 379'u (% 62.5) cinsiyetini "kadın", 217'si (% 35.8) "erkek", 3'ü (% 0.5) ise "diğer" olarak belirtmiş ve 7'si (% 1.2) "cevaplamak istemiyorum" seçeneğini işaretlemiştir. Katılımcıların yaş ortalaması 19.53'tür ($SS = 1.24$) ve 22 katılımcı yaşını belirtmemiştir.

3.2.2.2. Araştırmanın Değişkenleri ve Deseni

Araştırmanın üç bağımsız değişkeni ve bir bağımlı değişkeni bulunmaktadır. Hedef grup üyeliği bağımsız değişkeni sunulan gazete haberinde "Suriyeli aile" ve "Türk aile" olmak üzere iki düzeyde, sosyopolitik kontrol bağımsız değişkeni "düşük" ve "yüksek" olmak üzere iki düzeyde ve kişisel adil dünya inancı bağımsız değişkeni ise yine "düşük" ve "yüksek" olmak üzere iki düzeyde değişimlenmiştir (bkz. Tablo 3.10). Araştırmanın deseni 2x2x2 gruplar arası faktöriyel desendir.

Tablo 3.10. Araştırmanın Deseni (Deney II)

	Kişisel Adil Dünya İnancı Yüksek	Kişisel Adil Dünya İnancı Düşük
Sosyopolitik Kontrol Düşük	Grup Üyeliği (Türk Aile)	Grup Üyeliği (Türk Aile)
	Grup Üyeliği (Suriyeli Aile)	Grup Üyeliği (Suriyeli Aile)
Sosyopolitik Kontrol Yüksek	Grup Üyeliği (Türk Aile)	Grup Üyeliği (Türk Aile)
	Grup Üyeliği (Suriyeli Aile)	Grup Üyeliği (Suriyeli Aile)

3.2.2.3. Veri Toplama Araçları

3.2.2.3.1. Demografik Bilgi Formu

Çalışmanın başında katılımcılara demografik bilgi formu sunulmuştur (bkz. Ek 7). Formda katılımcıların cinsiyet, yaş ve eğitim bilgileri istenmiştir. Dört sorudan oluşan formda katılımcıların kimliklerini belli edecek hiçbir bilgiye yer verilmemiştir.

3.2.2.3.2. Kişisel Adil Dünya İnancı Ölçümü

Kişisel Adil Dünya İnancı Ölçümü bireylerin kendi yaşadıkları olayları ne kadar adil olarak algıladıklarını ölçmek amacıyla kullanılmıştır (bkz. Ek 16). Bu alt boyut Dalbert (1999) tarafından geliştirilen Adil Dünya İnancı Ölçeği'nin iki alt boyutundan biridir. Türkçeye uyarlama çalışması ise Göregenli (2003) tarafından yapılmıştır. Alt boyut yedi maddeden oluşmakta ve 5'li Likert derecelendirmesi üzerinden değerlendirilmektedir (1 = Hiç katılmıyorum, 5 = Tamamen katılıyorum). Bu alt boyuttan alınabilecek en düşük puan 7 ve en yüksek puan 35'tir. Orijinal çalışmada Dalbert (1999) alt boyutun güvenirlik katsayısını .86 olarak bulmuştur. Türkiye örnekleminde ise Göregenli (2003) alt boyutun güvenirlik katsayısını .85 olarak hesaplamıştır. Alt boyutun maddelerine örnek olarak, "Genel olarak baktığımda, yaşadığım olaylar adildir." ve "Eninde sonunda başıma gelen her şeyi hak ettiğime inanıyorum." gibi maddeler verilebilir. Mevcut çalışmada ise alt boyutun Cronbach Alpha değeri .85 olarak hesaplanmıştır.

3.2.2.3.3. Sosyopolitik Kontrol Ölçümü

Sosyopolitik Kontrol Ölçümü, Paulhus ve Christie (1981) tarafından geliştirilmiş ve 3. versiyonu Paulhus ve Van Selst (1990) tarafından oluşturulmuş Kontrol Alanları Ölçeği'nin üç alt boyutundan biridir. Kontrol alanları kişisel kontrol, kişiler arası kontrol ve sosyopolitik kontrol olmak üzere üç alt boyuttan oluşmaktadır. Bu çalışmada bağlama uygun olarak sadece sosyopolitik kontrol alt boyutu kullanılmıştır. Sosyopolitik Kontrol Ölçümü 10 maddeden oluşmakta ve bu maddelerin 5'i ters madde olarak kodlanmaktadır (Örnek madde: ortalama bir vatandaş hükümetin aldığı kararları etkileyebilir.). Ölçek 7'li Likert derecelendirmesi üzerinden değerlendirilmektedir (1 = Kesinlikle katılmıyorum, 7 = Kesinlikle katılıyorum). Paulhus ve Van Selst (1990) ölçeğin sosyopolitik kontrol boyutunun Cronbach Alpha değerini .75 olarak bulmuştur. Ölçümün Türkçeye uyarlama çalışması bu tez kapsamında gerçekleştirilmiş ve Açıklayıcı Faktör Analizi'nde Cronbach Alpha değerini .63, Doğrulayıcı Faktör Analizi'nde ise .78 olarak bulunmuştur (bkz. Ön Çalışma II).

3.2.2.3.4. Hedef Grup Üyeliği Değişimlerinde Kullanılan Gazete Haberleri

Çalışmada yapılan değişim için, Ön Çalışma I sonucunda belirlenen iki gazete haberi kullanılmıştır. Gazete haberlerinin biri Türk bir ailenin (bkz. Ek 2) diğeri ise Suriyeli bir ailenin evine hırsız girmesi olayını (bkz. Ek 4) anlatmaktadır. Her katılımcı sadece tek bir gazete haberi okumuştur. Gazete haberlerinin devamında araştırmanın hem paravan öyküsüne uygun olması için hem de katılımcıların haberleri okuyup okumadıklarını anlayabilmek amacıyla, katılımcılara haberlerin konusunun ne olduğu ve okudukları haberlerden hangi kelime veya kelime gruplarının akıllarında kaldığı açık uçlu iki soru ile sorulmuştur (bkz. Ek 11).

3.2.2.3.5. Yardım Etme Niyeti Formu

Bu form, haberde yer alan ailelere yardım etme niyetine sahip olan ve olmayan katılımcıları belirlemek ve katılımcıların bu yardım davranışları hakkında ayrıntılı bilgi alabilmek amacıyla oluşturulmuştur (bkz. Ek 12). Formda gazete haberinde sözü edilen aile için "Change.org" platformunda bir yardım kampanyası düzenlendiği ve daha çok kişiye ulaşabilmek için böyle bir form hazırlandığı bilgisi verilmektedir. Formda katılımcılardan yardım etmeyi isteyip istemediklerini belirten bir yanıt vermeleri

istenmiştir. Ayrıca formda, katılımcıların yardım talebine “Evet” yanıtı vermeleri hâlinde nasıl yardım edebileceklerine dair bilgiler de yer almaktadır. Katılımcılar Change.org tarafından verilen linki sosyal medya veya WhatsApp aracılığıyla çevrelerine dağıtabilir, potansiyel bağışçıların olduğu bir telefon rehberinden kişileri arayıp yardım fonu hakkında bilgilendirip yardım etmeye teşvik edebilir ya da aile için para bağışında bulunabilirler. Bu yardım taleplerinin miktarları ise formda açık uçlu olarak sorulmuştur.

3.2.2.4. İşlem

Çalışma için gerekli olan izinler Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu’ndan (Onay Tarihi: 22 Ocak 2019, Onay Sayısı: 35853172-300) alınmıştır. Çalışmada kâğıt-kalem yöntemi ile sınıflardan veri toplamıştır. Gönüllülük esasına dayanan çalışmada katılımcılara sunulan veri toplama araçları üç kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda bilgilendirilmiş onam formu (bkz. Ek 13), demografik bilgi formu ve Sosyopolitik Kontrol ve Kişisel Adil Dünya ölçümleri, ikinci kısımda bilgilendirilmiş onam formu (bkz. Ek 14), gazete haberleri ve ona bağlı açık uçlu sorular ve üçüncü kısımda ise yardım etme niyeti formu ve katılım sonrası bilgilendirme formu yer almaktadır. Çalışmanın gerçek amacının katılımcıların yanıtlarını etkilememesi amacıyla birer paravan öykü belirlenmiştir. İlk kısım için öğrencilerin sosyolojik profillerinin incelenmesinin hedeflendiği, ikinci kısım için ise katılımcılardan haberde yer alan gazete haberine dair hatırladıklarını yazmaları istenerek bellek işlevlerinin ölçüldüğü bilgisi verilmiştir. Böylelikle bağımsız değişken değişimlemesi ile bağımlı değişken ölçümü birbirinden ayrıştırılmıştır.

Uygulamaya başlamadan önce katılımcılara çalışmanın amacı ve süresi hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra veri toplama araçları sınıfa dağıtılmış ve doldurmaları istenmiştir. Yaklaşık 10 dakika süren uygulama sonrasında doldurulan veri toplama araçları toplanmış ve öğrencilere haberde yer alan aile adına bir yardım kampanyası düzenlendiği ve isterlerse katılabilecekleri söylenerek yardım etme niyeti formu dağıtılmıştır. Bu aşamanın ardından ise uygulama bitirilerek öğrencilere araştırmanın asıl amacı açıklanmış ve katılım sonrası bilgilendirme formu verilmiştir (bkz. Ek 15).

3.2.3. Bulgular

Deney II, Deney I ile benzer biçimde bireylerin adil dünya inançları ve algıladıkları sosyopolitik kontrol düzeylerinin Suriyeli mültecilere yönelik yardım etme niyetlerini

yordayıp yormadığını incelemek üzere gerçekleştirilmiştir. Ancak bu çalışmada genel adil dünya inancı yerine kişisel adil dünya inancı kullanılmıştır. Sonuçlara ilişkin analizler için IBM SPSS Statistics 24 programı kullanılmıştır.

3.2.3.1. Betimleyici Analizler

Çalışmanın örneklemini 688 öğrenciden oluşmaktadır. Ancak 18-25 yaş kriteri dışında kalan, verilen ölçekleri ve formları eksik dolduran katılımcılar ile normallik analizlerinde uç değer olarak belirlenen katılımcıların veri setinden çıkarılmasıyla son aşamada örneklem 606 kişidir.

Çalışmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması 19.53'tür ($SS = 1.24$). 22 öğrenci yaşını belirtmediği için ortalama ve standart sapma değerleri geriye kalan 584 öğrenciye ilişkin hesaplanmıştır. Katılan 606 öğrencinin 379'u "kadın" (%62.5), 217'si "erkek" (%35.8), 3'ü "diğer" (%0.5) ve 7'si ise "cevaplamak istemiyorum" (%1.2) seçeneğini işaretlemiştir.

Eğitim durumuna ilişkin katılımcılara en son mezun oldukları okullar sorulmuş ve katılımcıların bir tanesi ilkökul (% 0.2), 578'i lise (% 95.7) ve 25'i lisans (% 4.1) yanıtını vermişlerdir. İki katılımcı ise hiçbir seçeneği işaretlememiştir.

3.2.3.2. Verilerin Yapılan Analizler için Uygunluğunun Sınanması

Analizlere geçmeden önce veri setinde sırasıyla şu işlemler yapılmıştır. İlk olarak 18-25 yaş kriterine uymayan veya ölçek ve formları eksik dolduran katılımcılar veri setinden silinmiştir. Daha sonra katılımcıların ölçek yanıtlarında az sayıda olan kayıp veriler Beklenti Maksimizasyonu Algoritması kullanılarak doldurulmuştur.

Çalışmanın analizinde kullanılacak olan Lojistik Regresyon Analizi'nin sayıltıları arasında normal dağılım varsayımı yoktur (Peng ve ark., 2002). Ancak deneyde kullanılan medyana göre bölme yöntemi deneklerin her bir grupta temsil edici olabilmesi için (Mishra ve ark., 2019) iki ölçümün de her maddesi z puanına dönüştürülmüş ve ± 3.29 aralığının dışında kalan uç değerler silinmiştir (Mayers, 2013).

3.2.3.3. Demografik Değişkenlerin Kontrolü Analizi

Cinsiyet, yaş ve eğitim durumu değişkenlerinin yardım kampanyasına katılmayı yordayıp yordamadığını incelemek için İkili Lojistik Regresyon yapılmıştır. Analiz sonucunda

Tablo 3.11’de görüldüğü üzere model anlamlıdır, $\chi^2(3) = 29.664$, $p = .000$. Hosmer-Lemeshow Testi’ne göre ise gözlenen ve beklenen frekanslar arasında bir fark olmadığı ve modelin uyumlu olduğu görülmektedir, $H-L$, $\chi^2(7) = 4.766$, $p = .689$. Ancak Wald Testi’ne göre değişkenlerden sadece cinsiyetin yardım kampanyasına katılımı anlamlı olarak yordadığı ($Wald Z = 23.63$, $Exp(B) = .37$, $p = .000$), yaş ($Wald Z = 2.63$, $Exp(B) = 1.13$) ve eğitim durumunun ($Wald Z = 0.01$, $Exp(B) = .96$) yardım kampanyasına katılım üzerinde anlamlı yordayıcı bir etkiye sahip olmadığı ($p > .05$) bulunmuştur. Buna göre ikinci deneyde yapılacak olan Lojistik Regresyon Analizi’ne cinsiyetin alınmasına, yaş ve eğitim durumunun dışarıda bırakılmasına karar verilmiştir.

Tablo 3.11. Demografik Değişkenlerin Yardım Kampanyasına Katılım Üzerindeki Yordayıcı Etkisine İlişkin Lojistik Regresyon Analizi Bulguları (Deney II)

<i>Değişkenler</i>	β	<i>Standart</i>	<i>Wald</i>	<i>Sd</i>	p	<i>Exp(B)</i>
<i>Step 1^a</i>	<i>Hata</i>					
Cinsiyet	-.975	.201	23.628	1	.000	.377
Yaş	.120	.074	2.632	1	.105	1.128
Eğitim Durumu	-.037	.410	.008	1	.928	.964
Sabit	-2.490	2.010	1.535	1	.215	.083

Nagelkarke $R^2 = .062$, Hosmer ve Lemeshow, $p = .63$, $p < .001$

3.2.3.4. Cinsiyet, Hedef Grup Üyeliği, Sosyopolitik Kontrol ve Kişisel Adil Dünya İnancı Düzeylerinin Yardım Kampanyasına Katılımı Yordamasına İlişkin Bulgular

İlk olarak değişkenler arasındaki korelasyon değerleri incelenmiş ve analize engel olabilecek herhangi bir çoklu bağıntıya rastlanmamıştır (bkz. Tablo 3.12.). Daha sonra Sosyopolitik Kontrol Ölçümü ve Kişisel Adil Dünya İnancı Ölçümlerine göre veriyi gruplayabilmek için bu ortalama puanların her ikisi için de medyan hesaplanmıştır (DeCoster ve ark., 2011).

Tablo 3.12. Değişkenlere İlişkin Ortalama, Standart Sapma Değerleri ve Korelasyon Katsayıları (Deney II)

Değişkenler	\bar{X}	SS	1	2	3	4
1. Gazete Haberi	-	-				
2. Sosyopolitik Kontrol	4.61	.84	.01			
3. Kişisel Adil Dünya İnancı	2.74	.77	.08*	.10*		
4. Yardım Kampanyasına Katılım	-	-	.08*	.09*	.07*	

* $p < .05$

Sosyopolitik kontrol değişkeni için medyan 4.70 olarak hesaplanmış ve buna göre 4.69 ve altı düşük, 4.71 ve üstü yüksek olarak kodlanmıştır. 4.69 ve 4.71 arasında kalan yerler ise medyan grubu olarak alınmış ve analize dâhil edilmemiştir. Kişisel adil dünya inancı ölçümü için ise medyan 2.71 olarak hesaplanmış ve buna göre 2.70 ve altı düşük, 2.72 ve üstü yüksek olarak kodlanmıştır. Burada da 2.70 ile 2.72 arasında kalan yer medyan grubu olarak alınmış ve analize dâhil edilmemiştir. Her iki ölçümün de düşük-yüksek sınırları belirlendikten sonra oluşan gruplardaki katılımcı sayıları Tablo 3.13'deki gibidir:

Tablo 3.13. Değişkenlere Bağlı Gruplardaki Katılımcı Sayıları (Deney II)

	<i>Kişisel Adil Dünya İnancı Yüksek</i>	<i>Kişisel Adil Dünya İnancı Düşük</i>
<i>Sosyopolitik Kontrol Düşük</i>	Suriyeli Aile (n = 65)	Suriyeli Aile (n = 80)
	Türk Aile (n = 81)	Türk Aile (n = 49)
<i>Sosyopolitik Kontrol Yüksek</i>	Suriyeli Aile (n = 72)	Suriyeli Aile (n = 61)
	Türk Aile (n = 71)	Türk Aile (n = 64)

Demografik değişkenlerin etkisini kontrol ettikten ve veriyi gruplandırdıktan sonra cinsiyet, hedef grup üyeliği değişkeni için gazete haberi türü, sosyopolitik kontrol ve

kişisel adil dünya inancı değişkenlerinin yardım kampanyasına katılımı yordayıp yordamadığını incelemek amacıyla İkili Lojistik Regresyon Analizi uygulanmıştır.

Araştırmanın hipotezlerine uygun olarak öncelikle yardım kampanyasına katılma üzerinde cinsiyet, hedef grup üyeliği, sosyopolitik kontrol ve kişisel adil dünya inancı değişkenlerinin temel etkileri olup olmadığı test edilmiştir. Daha sonra ikili ortak etkiler, üçlü ortak etkiler ve nihayetinde dörtlü ortak etki test edilmiştir. Değişkenler Regresyon Analizi'ne bu hiyerarşi ile girilmiş ve beş model oluşturulmuştur. Oluşturulan modeller Tablo 3.14'deki gibidir:

Tablo 3.14. Hiyerarşik Lojistik Regresyon Modellemesi (Deney II)

<i>Model 1</i>	<i>Model 2</i>	<i>Model 3</i>	<i>Model 4</i>	<i>Model 5</i>
Cinsiyet	Cinsiyet Hedef Grup Üyeliği Sosyopolitik Kontrol Kişisel Adil Dünya İnancı	Cinsiyet Hedef Grup Üyeliği Sosyopolitik Kontrol Kişisel Adil Dünya İnancı Cinsiyet X HGÜ* Cinsiyet X KADİ** Cinsiyet X SPK*** HGÜ X SPK HGÜ X KADİ SPK X KADİ	Cinsiyet Hedef Grup Üyeliği Sosyopolitik Kontrol Kişisel Adil Dünya İnancı Cinsiyet X HGÜ Cinsiyet X KADİ Cinsiyet X SPK HGÜ X SPK HGÜ X KADİ SPK X KADİ Cinsiyet X HGÜ X KADİ Cinsiyet X HGÜ X SPK Cinsiyet X KADİ X SPK HGÜ X SPK X KADİ	Cinsiyet Hedef Grup Üyeliği Sosyopolitik Kontrol Kişisel Adil Dünya İnancı Cinsiyet X HGÜ Cinsiyet X KADİ Cinsiyet X SPK HGÜ X SPK HGÜ X KADİ SPK X KADİ Cinsiyet X HGÜ X KADİ Cinsiyet X HGÜ X SPK Cinsiyet X KADİ X SPK HGÜ X SPK X KADİ Cinsiyet X HGÜ X KADİ X SPK

*HGÜ = Hedef Grup Üyeliği, **KADİ = Kişisel Adil Dünya İnancı, ***SPK = Sosyopolitik Kontrol

Çalışmada bağımlı değişken olan yardım kampanyasına katılma Hayır = 0 ve Evet = 1 olarak kodlanmıştır. Hiyerarşik olarak model belirlendiği için değişkenler regresyona Enter yöntemi ile sokulmuştur. Analizin ilk kısmı olan birinci modelde sadece cinsiyetin temel etkisi alınmıştır. İlk modelin bulguları Tablo 3.15'te gösterilmiştir.

Tablo 3.15. Katılımcıların Cinsiyetlerinin Yardım Kampanyasına Katılımı Yordamasına İlişkin Temel Etkisini Gösteren İkili Lojistik Regresyon Bulguları (Deney II)

<i>Değişkenler</i>	β	<i>Standart</i>	<i>Wald</i>	<i>Sd</i>	<i>p</i>	<i>Exp(B)</i>
<i>Step 1^a</i>	<i>Hata</i>					
Cinsiyet	-.914	.201	20.645	1	.000	.401
<i>Sabit</i>	-.295	.110	7.116	1	.008	.745

Nagelkarke $R^2 = .040$, Cox & Snell $R^2 = .055$

Tablo 3.15. incelendiğinde cinsiyetin yardım kampanyasına katılımı yordayıp yordamadığına ilişkin temel etkilerini ele alan Model 1'in bağımlı değişkeni yordamada anlamlı katkısı olduğu görülmektedir, $\chi^2(1) = 24.759$, $p = .000$. Hosmer-Lemeshow Testi'ne göre ise gözlenen ve beklenen frekanslar arasında bir fark olmadığı ve modelin uyumlu olduğu görülmektedir, $H-L$, $\chi^2(1) = .353$, $p = .553$. Modelde yer alan yardım etme varyansının % 4 (Nagelkarke R^2) ile % 6 (Cox & Snell R^2) arasında değiştiği gözlenmektedir. Bununla birlikte modele ilişkin toplam doğru sınıflandırma oranı % 64.7 olarak bulunmuştur. Yordayıcı değişkenlerin katkısını inceleyen Wald testine göre, cinsiyetin yardım kampanyasına katılımın üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu görülmektedir ($Wald Z = 20.64$, $p = .000$). Buna göre erkek olmanın kadın olmaya kıyasla % 60 daha az yardım niyeti gösterme olasılığıyla ilişkili olduğu görülmüştür ($Exp(B) = .401$, $p = .000$).

Model 2'de ise cinsiyete ek olarak hedef grup üyeliği, kişisel adil dünya inancı ve sosyopolitik kontrolün temel etkileri alınmıştır. İkinci modelin bulguları Tablo 3.16'da görüldüğü gibidir.

Tablo 3.16. Katılımcıların Cinsiyet, Hedef Grup Üyeliği, Sosyopolitik Kontrol ve Kişisel Adil Dünya İnancı Düzeylerinin Yardım Kampanyasına Katılımı Yordamasına İlişkin Temel Etkilerini Gösteren İkili Lojistik Regresyon Bulguları

<i>Değişkenler</i>	<i>β</i>	<i>Standart</i>	<i>Wald</i>	<i>Sd</i>	<i>p</i>	<i>Exp(B)</i>
<i>Step 1^a</i>	<i>Hata</i>					
Cinsiyet	-.929	.208	20.036	1	.000	.395
Hedef Grup Üyeliği	.441	.188	5.488	1	.019	1.554
Kişisel Adil Dünya İnancı	.415	.189	4.818	1	.028	1.514
Sosyopolitik Kontrol	.179	.190	.892	1	.345	1.196
Sabit	-.830	.206	16.271	1	.000	.436

Nagelkarke $R^2 = .085$, Cox & Snell $R^2 = .062$

Tablo incelendiğinde cinsiyet, hedef grup üyeliği, sosyopolitik kontrol ve kişisel adil dünya inancının yardım kampanyasına katılımı yordayıp yordamadığına ilişkin temel etkilerini ele alan Model 1'in bağımlı değişkeni yordamada anlamlı katkısı olduğu görülmektedir, $\chi^2(4) = 36.863$, $p = .000$. Hosmer-Lemeshow Testi'ne göre ise frekanslar arasında farkın olmadığı ve buna bağlı olarak modelin iyi bir uyuma sahip olduğu görülmektedir, $H-L$, $\chi^2(8) = 2.278$, $p = .971$. Modelde yer alan yardım etme varyansının % 6 (Cox & Snell R^2) ile % 9 (Nagelkarke R^2) arasında değiştiği gözlenmektedir. Bununla birlikte modele ilişkin toplam doğru sınıflandırma oranı % 65.2 olarak bulunmuştur.

Bağımsız değişkenlerden hangilerinin bağımlı değişkeni yordadığını inceleyen Wald Testi'ne göre, katılımcıların gazete haberine bağlı olarak hangi hedef grup üyeliği koşuluna girdikleri yardım kampanyasına katılımı yordamada anlamlı bir katkıya sahiptir, ($Wald Z = 5.49$, $Exp(B) = 1.554$, $p = .019$). Bu doğrultuda hedef grup üyeliği olarak Türk ailenin olduğu koşulda, Suriyeli ailenin olduğu koşula kıyasla katılımcıların yardım etme oranları 1.55 kat daha fazladır. Sosyopolitik kontrol değişkenine baktığımızda ise, bu yordayıcı değişkeninin yardım kampanyasına katılımı yordamada anlamlı bir katkıya sahip olmadığı görülmektedir ($Wald Z = 0.89$, $Exp(B) = 1.196$, $p = .345$). Son olarak

kişisel adil dünya inancına dair bulgular incelendiğinde bu yordayıcı değişkenin yardım kampanyasına katılımı yordamada anlamlı bir katkısı olduğu bulunmuştur, ($Wald Z = 4.81$, $Exp(B) = 1.514$, $p = .028$). Buna göre kişisel adil dünyadaki bir birimlik artış 1.51 kat daha fazla yardım etme niyetinde bulunma olasılığıyla ilişkilidir.

Model 3 yordayıcı değişkenlerin yardım kampanyasına katılma üzerinde ikili ortak etkisinin olup olmadığı görmek amacıyla incelenmiştir. Model 3'e dair analiz bulguları Tablo 3.17'de gösterilmiştir.

Tablo 3.17. Katılımcıların Cinsiyet, Hedef Grup Üyeliği, Sosyopolitik Kontrol ve Kişisel Adil Dünya İnancı Düzeylerinin Yardım Kampanyasına Katılımı Yordamasına İlişkin İkili Ortak Etkilerini Gösteren İkili Lojistik Regresyon Bulguları

<i>Değişkenler Step 1^a</i>	β	<i>Standart Hata</i>	<i>Wald</i>	<i>Sd</i>	p	<i>Exp(B)</i>
Cinsiyet X Hedef Grup Üyeliği	-.086	.418	.042	1	.837	.918
Cinsiyet X Kişisel Adil Dünya İnancı	.251	.424	.351	1	.553	1.285
Cinsiyet X Sosyopolitik Kontrol	.457	.416	1.208	1	.272	1.580
Hedef Grup Üyeliği X Sosyopolitik Kontrol	-.011	.382	.001	1	.977	.989
Hedef Grup Üyeliği X Kişisel Adil Dünya İnancı	-.187	.382	.240	1	.624	.829
Sosyopolitik Kontrol X Kişisel Adil Dünya İnancı	-.006	.385	.000	1	.987	.994
Sabit	-.782	.286	7.500	1	.006	.458

Nagelkarke $R^2 = .089$, Cox & Snell $R^2 = .065$

Tablo 3.17. incelendiğinde yordayıcı değişkenlerin ikili ortak etkilerinin yardım kampanyasına katılımı yordamada anlamlı bir katkıda bulunmadığı görülmektedir. Model 3'te hiçbir ortak etki anlamlı çıkmadığı için diğer modeller incelenmemiş ve Model 2 kabul edilmiştir. Buna göre yardım kampanyasına katılımı yordamada cinsiyet, hedef grup üyeliği ve kişisel adil dünya inancı anlamlı bir temel etkiye sahiptir. Elde edilen

bulgulardan yola çıkarak yardım miktarı hariç değişkenlerin etkisini gösteren hipotezlerden Hipotez 1 ve 2 desteklenmiş ve Hipotez 3 desteklenmemiştir.

3.2.3.5. Yardım Kampanyasına Katılmayı Kabul Eden Katılımcıların Belirledikleri Yardım Miktarlarına İlişkin Bulgular

İkinci deneyde de katılımcılara ilk deneyde sunulan ve yardım kampanyasına katılma tercihlerini ve yardım miktarını belirtmelerini istenen yardım etme niyeti formu sunulmuştur. Deney kapsamında katılımcılara evlerine hırsız giren aile ile dayanışmak için üç tür yardım yapabilecekleri söylenmiştir. Katılımcılar yardım kampanyasının linkini çevrelerine yayabilir, yardıma teşvik etmek amacıyla kendilerine verilecek bir listeden başka insanları arayabilir ya da para bağışında bulunabilirler. Yardım kampanyasına katılmayı kabul eden katılımcılardan her üç tür yardım için de gönüllü oldukları kişi sayısını ve bağış miktarını kendilerinin belirlemesi istenmiştir. Katılımcıların yanıtlarına göre, ailelere yapılması planlanan yardım türü ve miktarlarıyla ilgili betimsel istatistikler Tablo 3.18’de gösterilmiştir.

Tablo 3.18. Haberde Yer Alan Ailelere Yapılan Yardımlara İlişkin Betimleyici Analizler (Deney II)

Yardım Türleri		\bar{X}	SS	Medyan	Toplam miktar	En düşük	En yüksek
Linki Dağıtma (Kişi)	<u>Suriyeli Aile</u>	36.13	45.43	20	2999	3	250
	Türk Aile	58	125.202	15	5162	3	911
Yardıma Teşvik Etme (Kişi)	<u>Suriyeli Aile</u>	63.93	127.287	20	959	1	500
	Türk Aile	20.11	24.927	10	563	2	100
Para Bağışı (TL)	<u>Suriyeli Aile</u>	57.50	61.169	52.50	230	5	120
	Türk Aile	28.33	23.805	30	170	5	50

Yardım miktarı verileri hem z puanına hem de normallik testlerine göre normal dağılım varsayımını karşılamadığı için katılımcıların Suriyeli aileye yaptıkları yardım miktarı ile Türk aileye yaptıkları yardım miktarı arasındaki farkı inceleyebilmek için parametrik olmayan Mann-Whitney U Testi'nin kullanılmasına karar verilmiştir (Mayers, 2013).

Bulgulara göre linki dağıtma yardım türünde Suriyeli aile için link dağıtılacak kişi sayısı ortalaması ($\bar{X} = 36.13$, $SS = 45.43$) ile Türk aile için link dağıtılacak kişi sayısı ortalaması ($\bar{X} = 58$, $SS = 125.202$) arasındaki fark anlamlı değildir, $U = 3398.0$, $p = .298$. Yardıma teşvik türünde ise Suriyeli aile için aranacak kişi sayısı ortalaması ile ($\bar{X} = 63.93$, $SS = 127.287$) Türk aile için aranacak kişi sayısı ortalaması ($\bar{X} = 20.11$, $SS = 24.927$) arasında da anlamlı bir fark bulunamamıştır, $U = 156.5$, $p = .166$. Son olarak para bağıışı yardım türünde, Suriyeli aile için bağıışlanacak para miktarı ortalaması ($\bar{X} = 57.50$, $SS = 61.169$) ile Türk aile için bağıışlanacak para miktarı ortalamaları ($\bar{X} = 28.33$, $SS = 23.805$) arasında fark anlamlı değildir, $U = 10.0$, $p = .762$.

3.2.4. Tartışma

Bu çalışmada kişisel adil dünya inancı ve algılanan sosyopolitik kontrolün Suriyeli mültecilere yönelik yardım etme niyetini yordayıp yordamadığı incelenmiştir. Bulgular incelendiğinde Hipotez 1'in kısmen, Hipotez 2'nin ise tamamen desteklendiği ve Hipotez 3'ün desteklenmediği görülmüştür. Buna göre katılımcıların Suriyeli aileye kıyasla Türk aileye yardım ettikleri ancak yardım miktarında iki aile arasında anlamlı bir fark olmadığı bulunmuştur. Ayrıca kişisel adil dünya inancı yüksek olan katılımcıların düşük olan katılımcılara kıyasla daha çok yardım etme niyeti göstermektedir.

Tez çalışmasının ikinci deneyi olan bu çalışmada da önce demografik değişkenlerin yardım kampanyasına katılım üzerindeki etkisi kontrol edilmiştir. İlk çalışmadaki gibi sadece cinsiyetin yardım etme niyeti üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür. Yine bu çalışmada da kadınlar erkeklere kıyasla yardım kampanyasına daha çok katılım göstermiştir. Deney 1'de de değinildiği gibi alanyazında tehlikeli ve aciliyet gerektiren yardımlarda erkekler daha çok yardım ederken, şefkat, bakım gibi yardımlarda kadınların daha çok yardım ettiği görülmüştür (Eagly ve Crowley, 1986). Bununla birlikte bağıış araştırmalarında da kadınların daha çok yardım etme davranışı gösterdiği bilinmektedir (Bloembergen ve ark., 1996; Biller-Andorno, 2002; Mesch ve ark., 2006). Bu sebeple tez

çalışmasının ikinci deneyinde de kadınların erkeklere kıyasla daha fazla yardım niyeti göstermesinin alanyazınla uyumlu olduğu söylenebilir.

Çalışmada, Suriyeli aileye kıyasla Türk aileye daha çok yardım edileceği öngörülmüştür (Hipotez 1). Bulgulara göre, Türk ailenin olduğu haberi okuyan katılımcılar Suriyeli ailenin olduğu haberi okuyan katılımcılara göre daha çok yardım etme niyeti sergilemişlerdir. Bu bulgu ilk deneyde elde edilen bulgu ile paraleldir. Yardım miktarında ise ilk deneyle benzer olarak, yapılan yardımın miktarının ailenin Suriyeli veya Türk olmasına göre farklılaşmadığı görülmüştür. Hedef grup üyeliği ve yardım miktarının yardım etme niyetini yordamasına ilişkin olası argümanlar Deney I'ın tartışmasına ele alınmıştır.

Hipotez 2'ye göre ise yüksek kişisel adil dünya inancı belirten katılımcıların daha çok yardım etme niyeti göstereceği öngörülmüştür. Bulgular, gerçekten de kişisel adil dünya inancı yüksek olan katılımcıların düşük olan katılımcılara kıyasla daha çok yardım etme niyeti gösterdiğini işaret etmektedir. İnsanlar yardım etmeye karar verirken, yardıma ihtiyacı olan kişinin özelliklerinden durumun şartlarına kadar pek çok özelliği bilinçli veya bilinçsiz göz önünde bulundururlar (Gamberini ve ark., 2015; Piliavin ve Piliavin, 1972; Randall ve ark., 2017). Ancak yardım, hedefin ve durumun özelliklerinin yanı sıra kişinin kendi bakış açısı ve niteliklerinden de oldukça etkilenmektedir. Bu doğrultuda, alanyazında kişisel adil dünya inancı yardım davranışıyla ilişkili görülmektedir. Örneğin, yapılan bir araştırmada kişisel adil dünya inancının dilencilere para verme ile pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur (Bègue ve ark., 2008). Bir başka çalışmada ise kişisel adil dünya inancının yardım kuruluşlarına para bağışlama ile ilişkili olduğu gözlenmiştir (Bègue, 2014). Bègue ve Bastounis'in (2003) yürüttüğü bir çalışmada ise ihtiyacı olan yaşlılara bakım verme ile pozitif yönde ilişkili olduğu görülmüştür. Denilebilir ki kişinin kendisine adil davranıldığı bir dünyada yaşadığına dair inancı yardım davranışıyla büyük ölçüde ilişkilidir. Eğer birey kendisine adil davranıldığına inanıyorsa bir başkasının başına gelen adaletsizlik onun adil dünya inancını daha az sarsabilir ve düzenli ve öngörülebilir dünya algısı korunmuş olur.

Bununla birlikte kişisel adil dünya inancının alanyazında bireyler için istenir bir özellik olduğuna dair bulgular bulunmaktadır (Alves ve Correia, 2008; Testé ve Perrin, 2013). Yardım etmenin de toplumda arzu edilir bir özellik olduğu bilinmektedir (Berkowitz,

1972; Schwartz, 1973). Araştırmalar daha çok sosyal kabule ihtiyaç duyan kişilerin yine daha çok yardım eden kişiler olduğunu gstermiştir (Deutsch ve Lamberti, 1986; Satow, 1975). Bu sebeple sosyal istenirliğin yardım ve kişisel adil dnya arasındaki ilişkiyi açıklamada yardımcı olabileceği dűřnűlmektedir. Mevcut çalışmada da alanyazın ile tutarlı olacak şekilde yűksek kişisel adil dnya inancına sahip katılımcılar daha çok yardım etme niyeti gstermişlerdir.

Öte yandan ilk deneyde yardım etme niyetini yordayan sosyopolitik kontrolűn ikinci deneyde yordayıcı bir etkisi bulunamamıř ve Hipotez 2'nin dođrulanmadıđı gürűlműřtür. Bu bulgunun olası bir sebebi algılanan kontrole etki eden faktörler olabilir. Giriř bölümünde Chipperfield ve arkadaşlarına (2012) ait řekilden de görűlebileceđi üzere algılanan kontrolűn ortaya çıkması için etki, nedensel dűřünme ve inanç gibi öncüllere gereksinim vardır. Mevcut çalıřmada sosyopolitik kontrol bu öncülleri sađlayamamıř ve dolayısıyla yardım niyeti üzerinde bir etki gsterememiř olabilir.

Aynı ölçüm ve yardım etme niyeti bağlamı kullanılmasına rağmen farklı sonuç bulunmasının nedeni ikinci deneyin pandemi sürecinde gerçekleşmesi olabilir. Deney II, 2020 yılının mart ayında Yeni Koronavirűs (COVID-19) sebebiyle okulların tatil edilmesinden birkaç gün önce gerçekleştirilmiştir. Bundan dolayı veri toplamanın sürdüğü günlerde COVID-19'un yarattığı sağlık endişelerinin yanı sıra okulların tatil edilip edilmeyeceğine ilişkin de belirsiz bir sürecin olması öğrencilerde stres yaratmış olabilir. Nasıl sosyopolitik kontrol sosyal ve politik çevrede meydana gelen olaylara ilişkin kontrolűműzű ölçüyorsa koronavirűs pandemisi de bu bağlamı içine alacak kadar büyük bir deneyimdir. Bu sebeple her ne kadar alınan puanlara göre gruplara ayırmamız mümkün olmuş olsa da katılımcıların yardım etme niyeti yanıtları ilk deneye kıyasla farklılaşmış olabilir.

Ortak etkilere bakıldığında ise hedef grup üyeliği, genel adil dnya inancı ve sosyopolitik kontrolűn yardım etme niyeti üzerindeki ortak etkilerinin anlamlı olmadığı gürűlműřtür. Mevcut çalışmada değişkenlerin ortak etkilerinin anlamsız olması değişkenlerin temel etkilerinin yardım etme niyetini yordadığı ancak bir arada iken yardım etme niyeti üzerinde bir etki yaratamadığı yönűnde açıklanabilir. Deđiřkenlerin ayrı ayrı yardım niyeti üzerinde yordayıcı bir etkisi varken birbirlerinin üzerine etkisi bulunmamıştır.

Ek olarak değişkenlerin temel etkileri anlamlı çıkmış olsa da çok gruplu deney deseninde ortak etkiler için gruplarda değişkenlerin her düzeyi birbiri ile karşılaştırıldığından her bir gruba oldukça az kişi düşmüş olabilir. Gruplar arasındaki bu farkın ortak etkilerin yardım etme niyeti üzerindeki etkisinin anlamsız olmasına sebep olabileceği düşünülebilir.

4. BÖLÜM

GENEL TARTIŞMA

Bu tez çalışması ile adil dünya inancı ve algılanan sosyopolitik kontrolün Suriyeli mültecilere yönelik yardım etme niyetini yordayıp yordamadığını ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaca bağlı olarak üç ön çalışma ve iki deney gerçekleştirilmiştir. İlk deneyde genel adil dünya inancı ve bireyin kendisinde algıladığı sosyopolitik kontrolün bireylerin yardım niyetleri üzerinde yordayıcı bir etkisinin olup olmadığı incelenmiştir. İkinci deneyde ise kişisel adil dünya inancı ve bireylerin kendisinde algıladığı sosyopolitik kontrolün bireylerin yardım niyetleri üzerinde yordayıcı bir etkisinin olup olmadığı incelenmiştir. Her iki deneyde de hedef grup üyeliği Suriyeli aile ve Türk aile olarak değişimlenmiştir. Bu değişimleme için gazete haberleri kullanılmış ve bu gazete haberlerinin uygunluğu Ön Çalışma I’de sınanmıştır. Deneylerde kullanılan Sosyopolitik Kontrol Ölçümü’nün Türk kültürüne uyarlanması ise Ön Çalışma II ve Ön Çalışma III’te ele alınmıştır.

Giriş bölümünde de belirtildiği gibi yardım davranışı, yardım edilen kişinin veya grubun iç grup veya dış grup üyeliğinden büyük ölçüde etkilenmektedir (Benson ve ark., 1976; Gaertner ve Bickman, 1971; Levine ve ark., 2005). Ülkemize sığınan Suriyeli mülteciler ise çoğunlukla dış grup olarak görülmekte ve buna göre muamele görmektedir. Öte yandan insanların kendilerine ve başkalarına yönelik adil dünya inançları ve meydana gelen büyük ölçekli sosyopolitik değişimler üzerinde etki edebilmelerine ilişkin algılarının yardım davranışını etkilemesi muhtemeldir. Nitekim alanyazında hem genel adil dünya inancının (Poon ve Chen, 2014) hem de kişisel adil dünya inancının (Bègue ve ark., 2008) yardım etme üzerinde etkisi olduğundan bahsedilmiştir. Bununla birlikte alanyazında özellikle ekonomik kontrol bağlamında şekillenen sosyopolitik kontrolün yardım etme davranışını yordadığı da bilinmektedir (Jackson ve Esses, 2000). Mevcut çalışmada sosyopolitik kontrolün yalnızca ekonomik kontrol boyutuna odaklanılmamış, aynı zamanda meydana gelen veya hâlihazırda olan sosyopolitik değişimlere etki edebilme gücü ve bu değişimler üzerindeki sorumluluk algısı boyutlarıyla çerçevelenen genel sosyopolitik algısı incelenmiştir.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre iki deneyde de cinsiyetin yardım niyetini yordadığı ve kadınların erkeklere kıyasla daha fazla yardım niyeti sergiledikleri görülmüştür. İlk deneyde hedef grup üyeliğinin yardım etme niyetini yordadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca yüksek sosyopolitik kontrol algısına sahip katılımcıların daha çok yardım niyeti gösterdiği bulunmuştur. Genel adil dünya inancının ise yardım niyeti üzerinde bir etkisi bulunamamıştır. İkinci deneyde ilk deneye benzer olarak hedef grup üyeliğinin yardım niyetini yordadığı görülmüştür. Kişisel adil dünya inancı yüksek olan katılımcıların düşük olan katılımcılara kıyasla daha çok yardım niyeti gösterdiği gözlenmiş ancak yardım etme niyeti üzerinde sosyopolitik kontrolün yordayıcı bir etkisine rastlanmamıştır. Her iki deneyde de değişkenlerin ikili ve üçlü ortak etkilerine rastlanmamıştır. Yardımın miktarı ile ilgili ise her iki deneyde de anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Genel tartışmada yardım etme, adil dünya inancı ve algılanan kontrol ile ilgili bulgular alanyazında yer alan kuramsal ve kavramsal çerçeveye dâhilinde ele alınacaktır. Bununla birlikte bu bölümde gerçekleştirilen çalışmanın sınırlılıkları ve güçlü yanları irdelenecek ve gruplar arası ilişkiler ve yardım etme niyeti temelinde bu çalışmanın alanyazına sağladığı düşünülen katkılara yer verilecektir. Son kısımda ise gelecek araştırmalara yönelik öneriler ve sonuç bölümü yer alacaktır.

4.1. CİNSİYET, HEDEF GRUP ÜYELİĞİ, ADİL DÜNYA İNANCI VE SOSYOPOLİTİK KONTROLÜN YARDIM ETME NİYETİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

4.1.1. Cinsiyetin Yardım Etme Niyeti Üzerindeki Etkisi

Her iki deneyde de demografik değişkenlere dair bir hipotez kurulmamış olsa da yapılan kontrollerde cinsiyetin yardım kampanyasına katılım üzerinde anlamlı bir yordayıcı etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Hangi cinsiyetin daha fazla yardım etme davranışı sergilediği konusunda alanyazında birbiriyle çelişen bulgular bulunmaktadır (Beutel ve Johnson, 2004; Feinman, 1978). Eagly ve Crowley'nin (1986) erken dönem meta-analiz çalışmasında alandaki araştırmalar incelenmiş ve erkeklerin kadınlardan daha yardımsever olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte günümüzde kadınların daha empatik ve daha cömert olduğu bulgusunun yer aldığı araştırmalara da rastlamak

mümkündür (Andreoni ve Vesterlund, 2001; Cox ve Deck, 2006). Özellikle bağış davranışını ele alan araştırmalarda kadınların erkeklere kıyasla daha fazla bağış yaptığı görülmektedir (Capek, 2005; Mesch ve ark., 2006). Bu tür bulgular cinsiyet farklılığı ve yardım etme ilişkisi üzerine daha derinlikli araştırmalar yapmayı teşvik etmektedir. Eagly ve Crowley (1986) söz konusu yardım araştırmalarının genelde bir yabancıya yapılan acil bir yardım senaryosu üzerine temellendiğini ve bu sebeple erkeklerin daha yardımsever olarak bulunduğunu da eklemiştir. Araştırmacılar buradan yola çıkarak yardım davranışında toplumsal cinsiyet rollerinin ve bağlamın oldukça önemli olduğunu, erkeklerin daha kahramanlık gerektiren tehlikeli durumlarda, kadınların ise daha şefkat ve bakım gerektiren, anaç konularda yardım sağladığını belirtmişlerdir (Eagly, 2009; Eagly ve Crowley, 1986). Sosyal roller mevcut tez çalışmasındaki yardım davranışı örüntüsünü açıklamada da etkili olabilir.

Deneylerde sunulan gazete haberlerinde ailelerin evlerine hırsız girdiği ve mağdur oldukları anlatılmıştır. Bu ailelerin mağduriyetlerini biraz olsun hafifletmek için ise bir yardım kampanyası düzenlendiği belirtilmiştir. Dolayısıyla ortada tehdit edici, tehlikeli veya kahramanca yardım gerektiren bir durum söz konusu değildir. Alanyazındaki bulgulara dayanarak erkeklerin yardım etme niyetini kadınlara kıyasla daha az sergilemesinin sebebi, bu tez çalışmasında yer alan yardım niyetlerini kahramanca olarak değerlendirmemeleri olabilir. Ayrıca yardım kampanyasında yer alan yardım türleri doğrudan veya dolaylı olarak bağış davranışını işaret ettiğinden, yukarıda sözü edilen bağış araştırmalarından hareketle kadınların daha fazla yardım etme niyeti göstermesi mantıklıdır.

Bununla birlikte deneylerde kullanılan gazete haberlerinde mağduriyet “ev” üzerinden gerçekleşmektedir. Evin bir mahremiyet alanı olarak görülmesinin yanında kadınlar için önemi erkeklerden daha büyük olabilir. Toplumda ev işleri, çocuk bakımı gibi ev içi görevlerin sorumluluğu kadına yüklenmekte dolayısıyla evin anlamı erkeklere göre daha farklı olabilmektedir (Madigan ve ark., 1990). Yapılan bir çalışmada her ikisi de çalışan evli çiftlerin ev içinde zaman geçirme sıklıkları incelenmiş ve kadınların evde daha çok zaman geçirdikleri bulunmuştur (Ahrentzen ve ark., 1989). Kadınların ev işleri ve çocuk bakımı gibi işlerle erkeklerden daha çok ilgilendiği de aynı araştırmada ortaya konmuştur. Ev içinin daha çok kadına ait bir mekân gibi algılandığı düşünüldüğünde bu mekâna

yapılan herhangi bir saldırının kadınlar tarafından daha büyük bir tepkiyle karşılanması beklenebilir. Deneylerde sunulan gazete haberlerinde de hırsızlık olayı evde gerçekleşmektedir. Buradan hareketle bu olayın erkeklere kıyasla kadınları daha çok etkilemiş olabileceği ve bunun da kadınların daha çok yardım niyetleri göstermesi ile sonuçlandığı düşünülebilir.

Kadınların neden yardım etmeye daha meyilli olduğunu açıklamada yol gösterebilecek bir diğer faktör ise cinsiyetler arasındaki duygulanım farklılığı olabilir. Beutel ve Marini'nin (1995) yaptığı bir çalışmada, kadınların erkeklere kıyasla başkalarının iyi oluşları ile ilgili daha çok endişe duydukları ve bu konuda kendilerinde daha fazla sorumluluk algıladıkları bulunmuştur. Yine başka bir çalışmada kadınların erkekler ile karşılaştırıldıklarında daha çok suçluluk duygusu hissettikleri görülmüştür (Bybee, 1998). Gerçekleştirilen bir meta-analiz çalışmasında ise incelenen araştırmalarda kadınların erkeklere oranla daha empatik olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Eisenberg ve Lennon, 1983). Bunlara ek olarak Taylor ve arkadaşlarının (2000) “Gel ve El Ver” Kuramı (Tend and Befriend), kadınların tehdit içeren ve stresli durumlarda erkeklere kıyasla daha ilişkisel davrandığını ve daha çok bakım vermeye yönelik davranışlarda bulunduğunu belirtmiştir. Araştırmacılar bu durumun kadınlarda anne-bebek ilişkisini düzenleyen oksitosin hormonu sayesinde gerçekleştiğini ileri sürmüşlerdir. Buna göre, tehdit durumlarında kadınların kişiler arası ilişkilerde iletişimi ve bağı güçlendirebilecek duyguları daha çok hissetmelerinin, daha fazla yardım etme niyetine yol açabileceği ileri sürülebilir. Ancak bulgular yorumlanırken her iki deneyde yer alan örneklemin cinsiyet dağılımının büyük ölçüde kadın ağırlıklı olduğu dikkate alınmalıdır.

4.1.2. Hedef Grup Üyeliğinin Yardım Etme Niyeti Üzerindeki Etkisi

Tez çalışmasının iki deneyinde de evlerine hırsız giren ailelerden Türk aileye, Suriyeli aileye kıyasla daha çok yardım niyeti sergileneceği öngörülmüştür. Bulgulara göre hipotez desteklenmiş ve katılımcılar Suriyeli aileye kıyasla Türk aileye daha çok yardım niyeti göstermişlerdir. Gruplar arası ilişkilerde yardımın grup aidiyetinden oldukça etkilendiği bilinmektedir. Alanyazında pek çok çalışma olası bir yardımın dış gruptan ziyade iç gruba yapıldığını göstermektedir (Benson ve ark., 1976; Cikara ve ark., 2014; Gaertner ve Bickman, 1971; Levine ve ark., 2005; Sierksma, 2018). Bununla birlikte mültecilerin yerli halk tarafından çoğunlukla dış grup olarak nitelendirildiği ve

mültecilere yerli halk ile kıyaslandığında daha az yardım edildiği araştırmalar mevcuttur (Appelbaum, 2002; Kiremitçi-Canıöz, 2019). Bu doğrultuda bulgular alanyazın tarafından desteklenmektedir. Sosyal Kimlik Kuramı (Tajfel ve Turner, 1979) bireylerin olumlu bir benlik algısı oluşturmak adına iç grup yanlılığı gösterdiğini ifade etmektedir. Bir gruba ait olma bireyin sahip olduğu özelliklerin onaylanması anlamına geldiğinden birey grupla özdeşleşip gruplar arasında “biz” ve “onlar” ayrımı yapabilir. Araştırmacılar insanların rastgele atandıkları bir grupta dahi iç grup yanlılığı gösterdiğini bulmuşlardır (Minimal Grup Paradigması, Tajfel ve ark., 1971). Bu sebeple Türk üniversite öğrencileriyle yürütülen bu deneylerde bireylerin kendi gruplarını kayırmış olmaları grup aidiyeti ve iç grup yanlılığı ile şekillenen Sosyal Kimlik Kuramı ile de açıklanabilir.

Suriyeli mültecilere yönelik yardım etmeme tutumunun bir sebebi ekonomik rekabet ve kaynak paylaşımı olabilir. Sosyal psikolojide ikonik bir yeri olan Robber’s Cave Deneyi’nden bu yana insanların kaynağın kısıtlı olduğu zamanlarda gruplar arası çatışmalara girdiği bilinmektedir (Sherif ve ark., 1961). Göçmen ve mülteci gruplar da geldikleri ülkenin kaynaklarından yararlandıkları için ekonomik rekabetin bir tarafı olarak algılanırlar. Bu konuda yapılan bir çalışmada kaynaklar ile ilgili rekabetin göçmenlere yönelik olumsuz tutumlarla ilişkisi olduğu görülmüştür (Esses ve ark., 2003). Başka bir çalışmada da kaynak paylaşımı ve ekonomik kaygıların göçmenlere yönelik olumsuz tutumları yordadığı bulunmuştur (Esses ve ark., 2001). İlgili diğer bir araştırmada ise, ekonomik bir rekabet söz konusu olduğunda insanlar göçmenlere yardım etmeye daha az istekli olmuştur (Jackson ve Esses, 2000). Pettigrew (1998) ise işsizlik gibi kötü ekonomik koşullarda insanların ülkelerindeki yabancıları suçlamaya meyilli olduğunu belirtmiştir. Burhan ve van Leeuwen’in (2016) yakın zamanda gerçekleştirdiği bir çalışmada ise göçmenleri daha az ekonomik bir tehdit olarak algılayan katılımcıların göçmenlerin yaşam koşullarının iyileşmesi için yardım etmeye daha istekli oldukları görülmüştür. Türkiye’de Suriyeli mültecilerin uyum süreci ise söz konusu araştırma bulgularını destekler niteliktedir. İnsanlar Suriyeli mültecilerin ülkedeki ekonomik düzeni değiştireceğinden endişe etmektedirler (Erdoğan, 2014; Yıldırım ve Tekdemir-Yurtdaş, 2015). Örneğin, Sönmez ve Adıgüzel (2017) tarafından gerçekleştirilen çalışmada katılımcılar Suriyeli mülteciler yüzünden iş bulamadıklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte katılımcı sözlüklerden Ekşi Sözlük’te açılan “*suriyeli öğrencilere ücretsiz ulaşım hizmeti*” (Ekşi Sözlük, 2019), “*800 tl maaş alan suriyeli*” (Ekşi Sözlük,

2019) ve “*suriyeli sığınmacıların türkiye’de işyeri açması*” (Ekşi Sözlük, 2014) gibi başlıklar incelendiğinde, pek çok yazarın verdiği yanıtlardan Suriyeli mültecilere yapılan yardımlardan rahatsızlık duydukları ve bunu hem sosyal statüleri hem de ekonomik düzen için bir tehdit olarak gördükleri, ayrıca Suriyeliler için ayrılan yardımın hâlihazırda kendilerinin sahip olması gereken bir kaynağı sınırlandırdığını düşündükleri görülebilir. Suriyeli mülteciler için ayrılan kaynağın yerli halk tarafından kendi kaynaklarının sınırlandırılması olarak algılanması söz konusudur ve bu türde bir algının yardım etme niyetini etkilediği söylenebilir. Bu tez çalışmasında ise evine hırsız giren ve maddi kayba uğrayan ailelere yapılan yardımlar doğrudan veya dolaylı olarak ekonomik yardımlardır. Bu para yardımının işaret ettiği gruplar arası ekonomik rekabet ve kaynak paylaşımı katılımcılarda mülteci grubuna yardım etmeme ile şekillenen olumsuz bir dış grup algısına sebep olmuş olabilir.

Alanyazına bakıldığında yardım, toplumda avantajlı durumda olan iç gruba yöneltilmektedir (Benson ve ark., 1976; Gaertner ve Bickman, 1971; Levine ve ark., 2005). Bağlama uygun olarak, yardımın Suriyeli mültecilerden daha çok Türklere yönelmesi gruplar arası ilişkileri açıklamada kullanılan kuramlar ile de değerlendirilebilir. İlk olarak Sistemi Meşrulaştırma Kuramı (Jost ve Banaji, 1994) gruplar arası hiyerarşinin sürdürülmesinde etkili bir bakış açısı sunmaktadır. Sistemi Meşrulaştırma Kuramı’na göre insanlar çoğu zaman toplumda eşitsizlikler ve haksızlıklarla şekillenen sistemi savunup meşrulaştırırlar (Jost ve Banaji, 1994). Yapılan araştırmalar sistemi meşrulaştırma özellikle ekonomik eşitsizlikler ve düşük gelir düzeyi durumlarında oldukça etkili olduğunu göstermektedir (Jost ve Thompson, 2000; Kay ve Jost, 2003; Napier ve ark., 2006). Öte yandan zorunlu göç, şartları gereği maddi imkânların azlığı, evsizlik ve çeşitli mahrumiyetlerle birlikte anılmaktadır. Mülteciler gittikleri her ülkede mağduriyetleri sebebiyle merdivenin en alt basamağında resmedilirler. Kurama referansla insanların mültecilerin zaten dezavantajlı olmaları gerektiği düşüncesiyle bu zor durumları gerekçelendirmesi olasıdır. Suriyeli mülteciler içinde buldukları koşulların doğası gereği ekonomik, sosyal ve politik konularda hiyerarşinin alt basamaklarındalarsa onlara yardım etmeme veya Türklere kıyasla daha az yardım etme, sistemin devam etmesine zemin hazırlayabilir ve böylece var olan düzen sürdürülmüş olur. Başka bir deyişle, bireyler mültecilerin mülteci olarak kalması gerektiğini düşünüp buna uygun adımlar atabilir ve dezavantajlı konumlarının devamını

sağlamak için yardım etmeme veya daha az yardım etme niyeti gösterebilirler. Bununla birlikte yapılan bir çalışmada sistemi meşrulaştırmanın bakış açısı alma (perspective-taking) ve empati ile negatif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur (Li ve Edwards, 2021). Bu sebeple hedef grup üyeliği değişkeninin yardım niyeti üzerindeki etkisinin sistemi meşrulaştırmadan etkilenmiş olabileceği ileri sürülebilir.

Gruplar arası statü farkının meşrulaştırmasının ele alındığı bu noktada sosyal baskınlık yöneliminden de bahsedilebilir. Sosyal baskınlık yönelimi (Pratto ve ark., 1994), toplumda gruplar arası eşitsizliklerin ve hiyerarşilerin olması ve sürdürülmesi gerektiği varsayımına dayanmaktadır. Yapılan çalışmalar sosyal baskınlık yöneliminin göçmen ve mültecilere karşı olumsuz tutumları yordadığını göstermiştir (Costello ve Hodson, 2011; Esses ve ark., 1998; Guimond ve ark., 2003; Karaoğlu, 2015). Hatta 8 Avrupa ülkesini kapsayan bir çalışmada sosyal baskınlık yöneliminde yüksek puan alan katılımcıların daha fazla göçmenlik karşıtı tutumlara sahip olduğu ve ülkelerinde bulunan göçmenlere yönelik ayrımcılık niyeti gösterme olasılıklarının daha yüksek olduğu bulunmuştur (Küpper ve ark., 2010). Mevcut çalışma da Türk üniversite öğrencileriyle, dolayısıyla mültecilere kıyasla daha avantajlı ve yüksek statüdeki bir grup ile gerçekleştirilmiştir. Bu sebeple hedef grup üyeliği ile yardım niyeti ilişkisinin sosyal baskınlık yöneliminden etkilenmiş olması olasıdır. Katılımcılar Suriyeli mülteciler ile Türkler arasındaki eşitsizliğin doğal olduğu ve sürdürülmesi gerektiği fikrinden yola çıkarak Suriyeli mültecilere yönelik daha az yardım niyeti göstermiş olabilir. Bulgulara bakıldığında hem sistemi meşrulaştırma hem de sosyal baskınlık yönelimine paralel bir şekilde bireylerin Suriyeli mültecilerin mülteci olarak kalması gerektiği düşüncesiyle hareket ettiği varsayımı ileri sürülebilir. Eğer Suriyeli mülteciler ev sahibi ülkeye geldiklerinde durumlarında gözle görülür iyileşmeler olursa bu yerli halkın avantajlı statüsünün tehlikeye girdiği şeklinde yorumlanabilir. Bu sebeple yoksul ve yardıma muhtaç mülteci prototipinin sürdürülmesi yerli halkın kendi statüsünü korumasına yardımcı olabilir. Özetle bu tez çalışmasında her iki deneyde de Türk aileye Suriyeli aileden daha fazla yardım niyeti gösterilmiş olmasının iç grup yanlılığının yanı sıra gruplar arası hiyerarşiyi sürdürme kuramlarıyla da açıklanabileceği düşünülmektedir.

Yardım türüne bakıldığında ise her iki deneyde de en çok tercih edilen yardım türünün internet linkini potansiyel bağışçılara dağıtmak olduğu görülmektedir. Bu yardım türü

katılımcıların yardım kampanyasına en kolay şekilde katılmalarını sağlar. Alanyazındaki araştırmalar da daha az çaba gerektiren yardım durumlarında bireylerin yardım etme olasılığının daha yüksek olduğunu göstermektedir (Gross ve ark., 1975; Iyer ve Kanekar, 1991). Bu sebeple bir linki aynı anda birden fazla kişiye dağıtmak saniyeler alacağı için katılımcıların bu yardım türüne yönelik tercihleri anlaşılır görünmektedir.

Bulgular Türk aileye Suriyeli aileden daha çok sayıda yardım edildiğini, Türk ailenin olduğu haberi okuyan katılımcıların yardım kampanyasına katılmayı daha çok kabul ettiğini göstermektedir. İç grup yanlılığını işaret eden bu bulgu alanyazın ile tutarlı olsa da yardım miktarlarına bakıldığında iki aile arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Katılımcılar Türk aileye daha çok yardım etmek istemişse de görünüşe göre yardım miktarı söz konusu olduğunda Türk aile kayırılmamış, iki aileye de çeşitli miktarlarda yardım edilmesi planlanmıştır.

4.1.3. Adil Dünya İnancının Yardım Etme Niyeti Üzerindeki Etkisi

Adil dünya inancı iki boyutlu olmasına karşın bu iki boyut birbirinden oldukça farklıdır. Bireyin kendi hayatına ilişkin algıladığı yüksek adalet; kurbanı savunma (Correia ve Dalbert, 2008), para bağıışı (Bègue, 2014) gibi olumlu özelliklerle pozitif yönde bir ilişki içindeyken dünyaya ilişkin yüksek adalet algısı ise olumsuz tutumları (Bègue ve Muller, 2006) ve düşük gelir düzeyine sahip bireylere karşı acımasız olmak (Alves ve ark., 2018) gibi davranışları yordamaktadır. Bu doğrultuda ilk deney için genel adil dünya inancı yüksek katılımcıların düşük olan katılımcılara kıyasla daha az yardım etme niyeti göstereceği; ikinci deneyde ise kişisel adil dünya inancı yüksek olan katılımcıların düşük olan katılımcılara göre daha çok yardım etme niyeti göstereceği öngörülmüştür. Ancak ilk deneyde genel adil dünya inancının yardım etme niyetine etkisi bulunamamıştır. İkinci deneyde ise bulgular hipotezi desteklemiş ve kişisel adil dünya inancı yardım etme niyetini daha fazla yordamıştır.

Genel adil dünya inancına dair en özgül bulgu dünyanın genel olarak adil bir yer olduğuna inanan insanların yardıma ihtiyacı olan kişileri içinde buldukları durumdan sorumlu tutmalarıdır. Bu bilişsel değerlendirmenin altında yatan güdü zihnimizin dünyanın adil olduğu gerçeğinden sapmamasını sağlamaktır ki böylece kişiler dünyayı adil olarak algılamaya devam edebilirler (Furnham ve Procter, 1989). Örneğin yoksul bir kişi

yeterince çalışmamakla ve doğru finansal adımları atmamakla suçlanabilir veya eşinden şiddet gören bir kadın eşini muhakkak sınırlendirdiği ithamları ile karşı karşıya kalabilir. Ancak hırsızlık olayları insanların aldıkları önlemlerden ve korumalardan bağımsız olarak meydana gelebilir. Hırsızlar hâlihazırda kilitli kapıları açabilir ve ev sahiplerinin evde olmadıkları zamanı kollayıp eve girebilirler. Bireyler hırsızlığı engelleyemeyeceğini bilirler. Dolayısıyla bu biliş hırsızlığın genel adil dünya inancını tetikleyecek kadar güçlü olmaması ile sonuçlanabilir. Nitekim Corey ve arkadaşları (2015) her olayın adil dünya inancını tetikleyecek kadar travmatik olmayabileceğini belirtmektedir. Örneğin, savaş deneyimleri oldukça travmatik olarak değerlendirilebilirken, hırsızlık olayı bu kadar travmatik algılanmayabilir. Araştırmacılar bir başa çıkma mekanizması olarak genel adil dünya inancının kullanılması için ilk olarak başa çıkılması gereken bir tehdidin algılanması gerektiğini ifade etmişlerdir (Corey ve ark., 2015). Söz konusu tez çalışmasında da ele alınan hırsızlık olayı genel adil dünya inancı eşliğini aşacak kadar etkili ve travmatik bir olay olmayabilir ve bu sebeple yardım niyetleri üzerinde herhangi bir farka sebebiyet vermemiştir.

Genel adil dünya inancı ile yardım niyeti arasındaki anlamlı bir fark çıkmamasına dair bir diğer olası açıklama ise katılımcıların mültecilere ilişkin tutumları olabilir. Genel adil dünya inancının yardım niyeti üzerinde bir tepki oluşturması için ilk önce bireyin genel adil dünya inancının sarsılması gerekmektedir. Ancak mülteciler mülteci olmalarından sorumlu tutuluyorsa o hâlde başlarına gelen hırsızlık olayı katılımcıların genel adil dünya inançlarını sarsmamış olabilir, dolayısıyla bu inancın yardım üzerinde de herhangi bir etkisi olmayabilir. Mülteciler toplumda zaman zaman neden ülkelerinde kalıp savaşmadıkları ve neden iltica ettikleri yönünde sorgulamalara maruz kalmaktadır (Dut, 2016). Hatta Türkiye’de yapılan bir çalışmada Suriyeli mülteciler ile ilgili sosyal temsiller incelendiğinde katılımcıların bir kısmının mültecileri “korkak vatan haini” olarak nitelendirdikleri görülmüştür (Özdemir ve Öner-Özkan, 2016). Mülteciler katılımcılar tarafından hâlihazırda mülteci kimliklerinden sorumlu oldukları yönünde algılanıyorlarsa, tez çalışmasında ele alınan hırsızlık olayının katılımcıların genel adil dünya inancını sarsmamış olabileceği ve dolayısıyla yardım niyetini yordamayacağı söylenebilir.

Deneyde genel adil dünya inancı yüksek katılımcılar ile genel adil dünya inancı düşük katılımcılar arasında yardım etme niyeti açısından bir fark çıkmamış olmasının bir diğer sebebi de kalabalık sınıf ortamı olabilir. Katılımcılar genel adil dünya inancı düzeylerine bağlı olarak yardım etmeme niyeti taşısalar da bunu rapor etmekten çekinmiş olabilirler. Zira yardım etme sosyal norma bağlı olarak olumlu kabul edilir. Bu sebeple kalabalık bir sınıf ortamında katılımcılar yardım etmeme niyetlerini açık etmek istememiş olabilirler.

Öte yandan genel adil dünya inancı yardım üzerinde bir yanıt oluşturmuş olsa dahi bu yanıt yine deney ortamından etkilenmiş olabilir. Çünkü deney kalabalık bir sınıfta gerçekleştirilmiş ve katılımcı haberdeki aileye ilişkin bir yardım kampanyası düzenlendiğini öğrenmiştir. Katılımcının yardım niyeti formunu tüm sınıf arkadaşlarıyla aynı anda alması yardım sorumluluğunun dağılmasına sebep olmuş olabilir (Darley ve Latané, 1968). Öğrencilerin “Nasıl olsa sınıf arkadaşlarımdan yardım edenler çıkacaktır.” düşüncesiyle hareket etmiş olmaları olasıdır. Bu konuyu örnekleyen bir çalışmada bir grupta bir arada olduğunu hayal etmesi gereken koşulda olan katılımcılar, tek başına oldukları koşula kıyasla yardım kuruluşlarına daha az para bağışlamışlardır (Garcia ve ark., 2002). Ayrıca paravan öykü gereği katılımcılara ilgili aileye yönelik hâlihazırda bir yardım kampanyasının düzenlendiği bilgisi verilmiştir. Dolayısıyla katılımcılar zaten yardım etmekte olan bireylerin var olmuş olduğunu düşünmüş olabilir. Böylelikle katılımcıların genel adil dünya inançları ile yardım niyeti arasındaki yordayıcı etki sorumluluğun dağılmasından etkilenmiş olabileceği ileri sürülebilir.

İkinci deneyde yardım etme niyeti üzerinde adil dünya inancının kişisel boyutunun etkisi incelenmiştir. Kişisel adil dünya inancı yüksek olan katılımcıların düşük olan katılımcılara kıyasla daha çok yardım etme niyeti göstereceği öngörülmüş ve elde edilen bulgular doğrultusunda bu hipotez desteklenmiştir. Kişisel adil dünya inancının pek çok olumlu özellikle ilişkisi vardır. Hayatın kendilerine adil davrandığını düşünen insanların daha az stres yaşadığı (Lipkusa ve ark., 1996), daha uyumlu oldukları (Nudelman, 2013) ve daha az saldırganlık gösterdikleri bilinmektedir (Bègue ve Muller, 2006). Ayrıca gruplar arası ilişkiler bağlamında da kişisel adil dünya inancı yüksek olan kişilerin mağdurları daha çok savundukları (Correia ve Dalbert, 2008) ve mültecilere karşı daha olumlu tutum belirttikleri (Khera ve ark., 2014) bulunmuştur. Öte yandan kişinin kendi dünyasını daha adil algılaması dış dünyaya yönelik yardım davranışlarıyla da ilişkilidir.

Yapılan araştırmalarda kişisel adil dünya inancının yardıma ihtiyaçı olan kişilere (Bgue ve ark., 2008) veya bir hayır kurumuna (Bgue, 2014) para bağışlama ile olumlu yönde ilişkili olduğu grlmştır. Bir başka çalışmada ise kişisel adil dünya inancının yüksek olmasının yaşlılara bakım verme ile olumlu yönde ilişkili olduğu bulunmuştur (Bgue ve Bastounis, 2003). Bu varsayımı değişimleyen mevcut çalışmada ise kişisel adil dünya inancı yüksek bireyler daha çok yardım etme niyeti göstermişlerdir. Bu doğrultuda bulguların alanyazınla tutarlı olduğu görülebilir. Kendisine adil davranıldığını düşünen bir insanın yardım davranışı gibi olumlu bir davranışı gerçekleştirme niyeti göstermesini beklemek makuldür. Bununla birlikte bu çalışmada kişisel adil dünya inancından yardım etmeye uzanan yolda başka faktörlerden de bahsedilebilir.

Yukarıda değinildiği gibi kişisel adil dünya inancı olumlu duygulanım ile büyük oranda ilişkilidir. Olumlu duygular ve olumlu bir bakış açısı bireyde yardım etme motivasyonuna yol açmış olabilir (Carlson ve ark., 1988; Rosenhan ve ark., 1981). Örneğin, Lerner (1980) mağdurun acı çektiğini gören gözlemcilerin yardım motivasyonuna yalnızca adil dünya inancının değil empatinin de eşlik edebileceğini belirtmiştir. Empati bir diğerinin içinde bulunduğu durumu anlayabilmek ve duygularını hissedebilmek olarak tanımlanmaktadır (Hogan, 1969). Herhangi bir olaya veya duruma mağdurun gözünden bakabilen insanların daha çok yardım etmesi beklenebilir. Alanyazındaki çalışmalara bakıldığında empatinin yardım davranışı ile ilişkili olduğu (Mehrabian ve Epstein, 1972) ve yüksek empatinin daha çok yardım davranışına yol açtığı (Batson ve ark., 2002; Pavey ve ark., 2012) görülmektedir. Bununla birlikte yapılan bir çalışmada kişisel adil dünya inancının da empati üzerinde etkisi olduğu bulunmuştur (Silver ve ark., 2015). Bu sebeple kişisel adil dünya inancı yüksek kişiler olumlu duygulanım ve empati ile birlikte daha çok yardım etme niyeti göstermiş olabilirler.

Hem genel hem de kişisel adil dünya inancının uyum sağlayıcı bir mekanizma olduğu ifade edilmektedir. Özellikle kişisel adil dünya inancı hayatımıza ilişkin daha olumlu bir bakış açısı geliştirmemizi sağlaması nedeniyle yaşamımızı oldukça kolaylaştırır. Alanyazındaki araştırmalar, bu işlevselliğe bağlı olarak olumlu etkileri araştırmalar ile ortaya konan kişisel adil dünya inancının, bu bilimsel bilgilere sahip olmayan insanlar tarafından da arzu edilir olduğunu göstermiştir. Bununla ilgili yapılan bir araştırmada yüksek kişisel adil dünya inancı olan kişiler, katılımcılar tarafından toplumsal olarak daha

çok değer gören, başarıyı daha çok hak eden ve sosyal beklentileri daha iyi karşılayan kişiler olarak değerlendirilmiştir (Alves ve ark., 2019). Bir başka çalışmada ise kişisel adil dünya inancı daha yüksek olan hedef kişinin katılımcılar tarafından sosyal sistemde daha yararlı olacağı yönünde değerlendirildiği bulunmuştur (Testé ve Perrin, 2013). Alves ve Correia'nın (2008) gerçekleştirdiği bir çalışmada ise yüksek kişisel adil dünya inancı gösteren kişi düşük kişisel adil dünya inancı gösteren kişiye göre daha olumlu değerlendirilmiştir. Kişisel adil dünya inancının istenirliğinin sadece diğerlerine değil kişinin kendisine de yönelik olduğuna örnek olarak gösterilecek bir çalışmada kişilerden kendilerini olumlu olarak değerlendirmeleri gereken bir görev verildikten sonra daha yüksek kişisel adil dünya inancı rapor ettikleri bulunmuştur (Alves ve Correia, 2010b). Alanyazındaki bulgular incelendiğinde yüksek kişisel adil dünya inancının insanlar tarafından hem kendilerinde hem de başkalarında oldukça arzu edilir bir özellik olduğu görülmektedir. Ek olarak yardım davranışının da toplumsal değerle ilişkisi ve sosyal istenirliği araştırmalarca desteklenmiştir (Berkowitz, 1972; Schwartz, 1973). Hatta sosyal kabule daha çok ihtiyaç duyan kişilerin daha çok yardım davranışı gösterdiği de belirtilmektedir (Deutsch ve Lamberti, 1986; Satow, 1975). Tez çalışmasında da katılımcılar ölçekleri ve yardım etme niyeti formunu sınıf ortamında almışlardır. Hem sınıf ortamında bireylerin sosyal kimliklerinin belirgin olmasından hem de kalabalık bir akran grubunun sosyal kabul ihtiyacını pekiştirmiş olabileceğinden dolayı kişisel adil dünya inancı bireylerde yardım etme niyeti yanıtına yol açmış olabilir. Bu bilgiler doğrultusunda kişisel adil dünya inancı ile yardım etme niyeti arasındaki ilişkide sosyal istenirlik ve sosyal kabul gibi bireyin diğerlerinin gözüyle nasıl değerlendirildiğine ilişkin algılarının da etkili olabileceği düşünülmektedir.

4.1.4. Algılanan Sosyopolitik Kontrolün Yardım Etme Niyeti Üzerindeki Etkisi

Algılanan kontrolün alt boyutu olan sosyopolitik kontrol, bireyin çevresindeki olaylara dair kontrol algısını ifade eder (Zimmerman ve Zahniser, 1991). Her iki deneyde de sosyopolitik kontrolün yardım etme niyeti üzerindeki etkisi incelenmiş ve sosyopolitik kontrolü yüksek olan katılımcıların daha çok yardım etme niyeti göstereceği öngörülmüştür. İlk deneyin bulguları incelendiğinde yüksek sosyopolitik kontrol algısı olan kişilerin daha çok yardım etme niyeti gösterdiği görülmüştür. Buna göre bulguların

hipotezi desteklediği söylenebilir. Buna karşın ikinci deneyde sosyopolitik kontrolün yardım etme niyeti üzerinde bir etkisi saptanamamıştır.

Yüksek algılanan kontrol alanyazında düşük kaygı düzeyi (Stapinski ve ark., 2010), mutluluk (Larson, 1989), iyi oluş (Lang ve Heckhausen, 2001) gibi pek çok olumlu özellikle ilişkilidir. Bununla birlikte düşük kontrol algısının gruplar arası ilişkilerde ayrımcılığı yordadığı (Agroskin ve Jonas, 2010) ve tehdit ile önyargı arasındaki ilişkiye aracılık ettiği bulunmuştur (Greenaway ve ark., 2014). Alanyazında kontrol algısının bir boyutu olan sosyopolitik kontrolün yüksek olması aynı şekilde olumlu özellikle ilişkilendirilmiştir. Yapılan araştırmalarda sosyopolitik kontrolün benlik değeri ile (Itzhaky ve York, 2003) ve olumlu sağlık özellikleri ile (Israel ve ark., 1994) ilişkili olduğu bulunmuştur. Sosyopolitik kontrolün yardım etme üzerindeki etkisine ilişkin alanyazın ise oldukça sınırlıdır. Ancak yapılan bir çalışmada sosyopolitik kontrol algısı yüksek olan katılımcıların cinsel şiddete maruz kalan hedef bireye ilişkin daha fazla yardım etme davranışları gösterdiği bulunmuştur (Banyard, 2008). Çevresinde olup biten geniş ölçekli durumlar üzerinde kontrol hisseden insanların bir başka kişinin başına gelen kötü bir olayın olumsuz etkisini azaltabilmek için kontrolü ele alıp yardım etmesi mantıklıdır. Öte yandan sosyopolitik kontrolün yardım üzerindeki etkisini açıklamada başka faktörlerden de yararlanılabilir.

Sosyal normlar insan yaşamına hükmeden geniş ölçekli kurallardır (Rachlinski, 1998). Gruplar hâlinde yaşayan insanlar için sosyal normlar yazılı olmasa dahi bir bağlayıcılık taşır. Dahası normlara uymak bireyin kendi çıkarlarından ziyade başkalarını gözetmesini de kapsamaktadır (Buckholtz, 2015). Somut olarak yardımlaşma ise pek çok kültürde toplum tarafından en kabul gören ve en yüceltilen normlardan biridir. Örneğin “komşu komşunun külüne muhtaçtır” ve “bir elin nesi var iki elin sesi var” gibi atasözleri Türk kültüründe yardımlaşma ve dayanışmanın önemini göstermektedir. Bu tür normları yerine getirmek öngörülebilir bir toplumsal düzenin oluşumuna katkı sağlayabilir. Öte yandan bakıldığında algılanan kontrol özelinde sosyopolitik kontrol de insanların öngörülebilir ve kontrollü dünya düzeni ihtiyacının bir yansımasıdır. Toplumsal olaylarda aktif rol alarak onları etkileyebileceğimize olan inancımız da normları yerine getirmenin ve düzeni sağlamanın bir yolu olabilir. Nitekim yapılan bir çalışmada sosyopolitik kontrolün toplumsal bağlılık ve birbirini gözetme ile nitelenen sosyal uyum (social cohesion) ile

ilişkili olduğu bulunmuştur (Speer ve ark., 2001). Bir başka çalışmada ise politik olaylar ile daha çok ilgilenmenin başkalarına yardım etmeyi amaçlayan gönüllülük davranışı ile ilişkili olduğu görülmüştür (Bekkers, 2005). Bu bulgulara dayanarak sosyopolitik kontrol algısı yüksek kişilerin toplumsal düzeni sağlamaya yönelik davranışlarda bulunma olasılığının daha yüksek olduğu söylenebilir. Yardım etme hem önemli bir sosyal norm hem de toplum düzeninin bir parçası olduğu için sosyopolitik kontrolünü yüksek olarak algılayan kişiler daha çok yardım etme niyeti göstermiş olabilirler.

Yardıma etkileyebilecek bir diğer faktör ise algılanan sorumluluk düzeyidir. İnsanlar bazen yardım etme davranışını bir sorumluluk olarak gördükleri için yardıma ihtiyacı olan kişilere yardım edebilirler (Berkowitz ve Daniels, 1964). Örneğin, Schwartz ve David'in (1976) gerçekleştirdiği çalışmada yardıma ihtiyacı olan bir hedef söz konusu olduğunda sorumluluğu reddeden bireylerin yardım etme oranının düşük olduğu görülmüştür. Bir başka çalışmada ise sorumluluk ile yardım davranışının olumlu yönde ilişkili olduğu bulunmuştur (Geer ve Jarnecky, 1973). Sorumluluk ile yardım davranışının gözlenen ilişkisinin yanı sıra bireyin kendisinde algıladığı kontrolün de sorumluluk algısı ile ilişkili olduğu öne sürülebilir. Bununla ilişkili olarak sorumluluk algısının insanlara daha kontrollü hissettirdiği ileri sürülmüştür (Rothman ve ark., 1993). Bunlardan yola çıkarak meydana gelen olay ve durumlara ilişkin sorumluluk almanın insanları harekete geçirebileceği varsayımında bulunulabilir. Tez çalışmasında kullanılan Sosyopolitik Kontrol Ölçümü'nün Açımlayıcı Faktör Analizi'nde de görülebildiği gibi sorumluluk algısı boyutu (örnek madde: Uzun vadede, oy veren insanlar olarak, hem yerel hem de ulusal düzeydeki kötü yönetimden sorumluyuz.) sosyal ve politik olaylara ilişkin kontrol algımızın önemli bir parçasıdır. Bu sebeple sosyopolitik kontrol ve yardım arasındaki etkinin bir alternatif açıklamasının da bireylerin yardım durumuna ilişkin hissettikleri sorumluluk olabileceği düşünülmektedir.

İkinci deneyde ise aynı Sosyopolitik Kontrol Ölçümü kullanılmasına karşın anlamlı bir etki bulunamamıştır. Sosyopolitik kontrol çevremizde meydana gelen sosyal ve politik yaşam olaylarına yönelik kontrolü içeren genel bir algıyı ölçmektedir. Ancak ne yazık ki tüm dünyaya yayılan Yeni Koronavirüs küresel pandemisi (COVID-19) özelden genele yaşamın tüm alanlarını etkilemiştir. 1 Ocak 2021 itibarıyla tüm dünyada 82 milyona yakın vaka olduğu duyurulmuş ve 1.808.041 kişi bu hastalık sebebiyle yaşamını yitirmiştir

(World Health Organization, 2020). Türkiye’de ise ilk koronavirüs vakası 11 Mart 2020’de tespit edilmiş (Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı, 2020) ve 16 Mart 2020’de ülke çapında tüm okullar ve üniversiteler eğitime ara vermiştir (Yükseköğretim Kurulu (YÖK), 2020). Bu araştırmanın ikinci deneyinin verileri ise üniversitelerin eğitime ara vermesinden hemen önce toplanmıştır. Bu sebeple öğrencilerin mevcut sosyopolitik kontrole ilişkin algısının böyle bir küresel krizden etkilenmiş olabileceği düşünülmektedir. Koronavirüs sadece enfekte olan bireylerin değil tüm dünyada pek çok insanın gerek kendi yaşamı gerekse sevdiklerinin yaşamı için endişe duymasına sebep olmaktadır. Bakıldığında henüz bir yıllık tarihi olan virüs şimdiden pek çok psikoloji araştırmalarına konu olmuştur. Örneğin, yapılan bir çalışmada katılımcıların koronavirüs sebebiyle depresyon, anksiyete ve stres semptomları gösterdiği bulunmuştur (Li ve ark., 2020). Üniversite öğrencilerinin örneklemini oluşturduğu bir çalışmada ise katılımcıların %24.9’unun anksiyete semptomları gösterdiği görülmüştür (Cao ve ark., 2020). Ahmed ve arkadaşlarının (2020) yaptığı bir çalışmada ise koronavirüse bağlı olarak katılımcıların %29’unun anksiyete ve % 37.1’inin depresyon belirtileri gösterdiği bulunmuştur. Aynı çalışmada ek olarak katılımcıların alkol tüketiminin koronavirüse bağlı olarak tehlikeli boyuta ulaştığı görülmüştür. Söz konusu bulgular ışığında denilebilir ki koronavirüs sadece insanların fiziksel sağlığını değil aynı zamanda psikolojik sağlığı da büyük ölçüde etkilemektedir. Bu sebeple koronavirüse bağlı olarak ortaya çıkması muhtemel klinik semptomlar ve toplumsal sonuçların katılımcıların Sosyopolitik Kontrol Ölçümü’ne ilişkin yanıtlarını etkileyebileceği düşünülmüştür.

4.1.5. Hedef Grup Üyeliği, Adil Dünya İnancı ve Sosyopolitik Kontrolün Yardım Etme Niyeti Üzerindeki Ortak Etkileri

Bu tez çalışması kapsamında gerçekleşen iki deneyde de hedef grup üyeliği, adil dünya inancı ve sosyopolitik kontrolün yardım kampanyasına katılma üzerinde anlamlı ortak etkileri bulunamamıştır. Değişkenler ayrı ayrı yardım etme niyetini yordasalar da bir arada oldukları koşulda yardım etme niyetini yordamamaktadırlar. Başka bir deyişle, değişkenler bir arada analiz edildiğinde yardım niyeti üzerindeki anlamlı etki kaybolmaktadır. Bu durum hedef grup üyeliği, adil dünya inancı ve sosyopolitik kontrolün bir arada yardım niyetini yordamada başarılı olmadıkları yönünde yorumlanabilir.

Bir diğerk olası açıklama ise, değişkenlerin temel etkileri anlamlı çıkmış olsa da çok gruplu deney deseninde ortak etkiler için gruplarda değişkenlerin her düzeyi birbiri ile karşılaştırıldığından her bir gruba oldukça az kişi düşmüş olabilir. Gruplar arasındaki bu farkın ortak etkilerin yardım etme niyeti üzerindeki etkisinin anlamsız olmasına sebep olabileceği düşünülebilir. Bununla birlikte deneylerde değişkenleri gruplara ayırma medyana göre bölme işlemi ile yapılmıştır. Her ne kadar medyan kullanıldığında veriyi düşük-yüksek diye ayırmak mümkün olsa da değişkenlerin ortalamalarının birbirine yakın olması ve ortak etkiler söz konusu olduğunda hücrelere daha az sayıda kişinin düşmesine bağlı olarak var olan anlamlılığın yitirilmesi mümkün olabilir. Bu durumun da değişkenlerin ortak etkisinin anlamsız çıkmasına neden olmuş olabileceği düşünülmektedir.

4.2. ARAŞTIRMANIN DEğERLENDİRİLMESİ VE ALANYAZINA KATKILARI

Mevcut tez çalışması adil dünya inancı ve algılanan sosyopolitik kontrolün Suriyeli mültecilere yönelik yardım etme niyeti üzerindeki yordayıcı etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır. Çalışmada algılanan kontrol ölçümü için kullanılan Sosyopolitik Kontrol Ölçümü, Paulhus ve Van Selst'in (1990) Kontrol Alanları Ölçeği'nin sosyopolitik kontrol boyutunun Türkçeye uyarlanması ile elde edilmiştir. Uyarlanan Sosyopolitik Kontrol Ölçümü'nde orijinal çalışmadan farklı olarak çok boyutlu bir faktör yapısı elde edilmiştir. Açımlayıcı Faktör Analizi sonucu ortaya çıkan sosyopolitik sorumluluk algısı, sosyopolitik etki gücü algısı ve ekonomik kontrol algısı kendimizde algıladığımız kontrolün farklı yönlerine işaret etmektedir. Bilindiği kadarıyla alanyazında sosyopolitik kontrolü ve çok boyutlu yapısını ölçen başka bir ölçeğe rastlanmamaktadır. Bu bakımdan gerçekleştirilen tez çalışması ile Sosyopolitik Kontrol Ölçümü'nün alanyazına kazandırıldığı söylenebilir.

Bununla birlikte mevcut çalışma, kısa bir gazete haberinin bile Suriyeli mültecilere yönelik ayrımcılık oluşturmada ne kadar etkili olduğunu göstermesi açısından önemli olabilir. Suriyeli mültecilere yönelik ayrımcılık sıklıkla medya tarafından pekiştirilmektedir (Alp, 2018; Hrant Dink Vakfı, 2017). Bu ötekileştirici medya dili gerek dijital gerekse basım yoluyla mağdur veya fail gözetmeksizin milliyet kimliğini sıkça kullanmakta ve Suriyeli mülteciler ile yerel halk arasındaki biz-öteki ayrımını yeniden

inşa etmektedir. Bu nedenle bu çalışma, medyada sadece nefret söylemi veya düşmanca argümanların değil aynı zamanda kimlik vurgusu yoluyla simgeleştirmenin (Alp, 2018) de Suriyeli mültecilere yönelik ayrımcılığı önleme çalışmaları önünde bir engel olduğunu gözler önüne sermektedir.

Araştırmada sosyopolitik kontrolü yüksek olan kişilerin ve kişisel adil dünya inancı yüksek olan kişilerin daha çok yardım davranışı gösterdiği bulunmuştur. Hem sosyopolitik kontrolün (Itzhaky ve York, 2003) hem de kişisel adil dünya inancının (Lipkusa ve ark., 1996) olumlu benlik değeri ile ilişkili olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla bu tez çalışması Suriyeli mültecilere yönelik yardımı teşvik etmede veya psikologlar ve sivil toplum örgütleri tarafından Suriyeli mültecilere yönelik ayrımcılığı önleme ve farkındalık kazandırma çalışmalarında fayda sağlayabilir. Çalışma öncelikle bireyleri bireysel olarak güçlendirmeye ve kendilerine yönelik adalet ve kontrol inançlarını iyileştirmeye yönelik adım atılmasının ne denli gerekli olduğunu göstermesi açısından önemli görülebilir.

Henrich ve arkadaşları (2010) sosyal bilimlerde pek çok çalışmanın genelde sosyoekonomik düzey açısından birbirine benzer, zengin batı ülkelerinden toplandığına dikkat çekmiştir (WEIRD örneklem –western, educated, industrialized, rich, democratic). Psikoloji disiplinini de dışarıda bırakmayan bu eğilim sebebiyle pek çok kuram ve yöntemin sadece belirli kültürlerdeki etkisi okunmaktadır. Keza sosyopolitik kontrolün veya adil dünya inancının mültecilere yönelik tutum ve davranışlar üzerindeki etkileri alanyazında çoğunlukla yine WEIRD örneklemde çalışılmıştır. Bu nedenle mevcut çalışmanın söz konusu değişkenlerin etkilerini Türk kültüründe göstermesi sebebiyle önemli olduğu düşünülmektedir.

Son olarak alanyazında hedef grup üyeliği, adil dünya inancı ve algılanan sosyopolitik kontrolün yardım etme niyeti üzerindeki etkisini deneysel olarak inceleyen araştırmalara rastlanmamıştır. Mevcut çalışmanın bu değişkenler arasındaki yordayıcılık etkilerini deneysel bir biçimde ortaya koymasıyla alanyazına katkı sağladığı öne sürülebilir.

Özetle bu çalışmanın, yardım etme niyeti üzerinde grup üyeliği etkisinin yanı sıra algılanan sosyopolitik kontrolün etkisini ele alması ve adil dünya inancının iki farklı

boyutunun yardım etme üzerindeki etkisini incelemesi sebebiyle alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

4.3. ARAŞTIRMANIN KISITLILIKLARI

Gerçekleştirilen tez çalışmasının bulguları ve sunduğu katkılar değerlendirilirken göz önünde bulundurulması gereken bazı kısıtlılıkları vardır.

İlk olarak katılımcıların demografik özelliklerinden kaynaklanan sınırlılıklar incelenecek olursa; çalışmanın verileri 18-25 yaş aralığındaki Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinden toplanmıştır. Bu durumun araştırmanın genellenebilirliğini dolayısıyla dış geçerliğini etkileyebileceği düşünülmektedir. Örneğin, yaş faktörü özellikle algılanan kontrol için önemli olabilmektedir. Araştırmacılar algılanan kontrolün gençlerde yüksek olduğunu ancak ilerleyen yaşlarda düştüğünü belirtmişlerdir (Mirowsky, 1995; Wolinsky ve Stump, 1996). Bu sebeple çalışmanın sadece gençlerle gerçekleştirilmiş olması bir sınırlılık olarak kabul edilebilir. Bununla birlikte katılımcıların üniversite öğrencisi olması ise bir diğer değişken olan kişisel adil dünya inancı açısından önemlidir. Zira Dalbert (2001) kişisel adil dünya inancının eğitim seviyesi ile olumlu yönde ilişkili olduğunu belirtmektedir. Bir başka demografik değişken olan cinsiyetin dağılımı ise araştırma bulguları açısından bir kısıtlılık olarak kabul edilebilir. Her iki deneyde de kadın katılımcıların diğer katılımcılardan fazla olmasının cinsiyet dengesi açısından sorun teşkil edebileceği düşünülmektedir.

Her iki deneyde de katılımcılar veri toplama araçlarını sınıf ortamında doldurmuşlardır. Yardım etme niyetinin başka insanların varlığından etkilenebileceği düşünülmektedir. Katılımcılar sınıf arkadaşlarının yanında yardım gibi olumlu bir davranışı gerçekleştirme baskısı hissetmiş olabilirler. Yardım etme sosyal olarak istenen ve desteklenen bir davranış olduğundan katılımcıların sosyal kabul görme ihtiyaçları yardım etme niyetini etkilemiş olabilir. Hatta katılımcılar diğerlerinin de sosyal normlara göre yardım edeceğini düşünüp yardım etme niyetlerini buna göre düzenlemiş olabilirler. Bu sebeple deneylerin kalabalık bir ortamda gerçekleştirilmesi göz önünde bulundurulması gereken bir kısıtlılık olarak ele alınmaktadır.

Bununla beraber katılımcılar deneylerin tüm aşamalarını aynı gün arka arkaya almışlardır. Hem ölçekleri hem gazete haberlerini hem de yardım niyeti formunu arka arkaya almanın katılımcıların yanıtlarını etkilemiş olması muhtemeldir. Zaman kısıtlılığı nedeniyle aynı gün gerçekleştirilen tüm aşamaların belirli zaman aralıklarıyla verilememesi mevcut çalışma için bir kısıtlılık olarak ele alınabilir.

Deneysel olarak kullanılmak üzere seçilen sosyopolitik kontrol ölçümü orijinal ölçekte tek faktör iken Türkçeye uyarlanan versiyonunda üç faktörlü bir yapı göstermiştir. Alanyazında farklı bir kültüre uyarlanan ölçeklerin orijinal ölçeklerden az veya çok boyut gösterdiği örnekler bulunmaktadır (Dilekçi ve Sezgin-Nartgün, 2019; Erduran-Tekin ve Ekşi, 2019; Steuden ve ark., 2016). Ancak yine de orijinal çalışmaya uygun olarak uyarlanan ölçekteki üç faktör ayrı ayrı hesaplanmamış, katılımcılar tüm ölçümden aldıkları toplam puana göre gruplara ayrılmıştır.

Sosyopolitik Kontrol Ölçümü'nün Doğrulayıcı ve Açımlayıcı Faktör Analizi verilerinin güvenilirlik analizleri arasında da fark bulunmaktadır. Doğrulayıcı Faktör Analizi verilerinin güvenilirlik analizleri kabul edilebilir düzeydeyken Açımlayıcı Faktör Analizi'nde iki alt boyutun iç tutarlılık katsayısının normalin biraz altında olduğu (.49) gözlenmiştir. Cronbach Alpha değerinin .50 ve yukarıda olması ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir (Perry ve ark., 2004) ancak faktörde bulunan madde sayısı da göz önünde bulundurulmalıdır. Cronbach Alpha değeri ölçeğin uzunluğundan oldukça etkilenmektedir. Streiner (2003) madde sayısı az olan ölçeklerde Cronbach Alpha değerinin daha düşük çıkabileceğini belirtmiştir. Ölçümün güvenilirliği ile ilgili bu durum da kısıtlılıklar kapsamında ele alınabilir. Açımlayıcı ve Doğrulayıcı Faktör Analizleri güvenilirlikleri arasındaki bu farkın veri toplama yöntemlerinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Açımlayıcı Faktör Analizi verileri sınav dönemine denk gelmiş ve sınıflarda toplanmıştır. Doğrulayıcı Faktör Analizi verileri tatil döneminde ve çevrimiçi olarak toplanmıştır. Öğrencilerin dikkat süreçleri bu farklılıktan etkilenmiş olabileceği ileri sürülebilir.

Sosyopolitik Kontrol Ölçümü'nde yer alan maddelerin bazılarının ulusal bazda kontrolü bazılarının da dünya genelinde bir sosyopolitik kontrolü işaret etmesi de kısıtlılık olarak değerlendirilebilir. Her ne kadar çoğu madde, bulunulan ülke üzerinde gerçekleşen olaylara dair bir sosyopolitik kontrolü işaret etse de maddelerde kesin olarak Türkiye

ibaresi bulunmamaktadır. Bu durumun katılımcıların yanıtlarını etkilemiş olması muhtemeldir.

Mevcut çalışmada yardım etme niyeti kategorik bir değişken üzerinden ölçülmüştür. Her ne kadar bağımlı değişkenin kategorik olduğu araştırmalar olsa da yardım gibi somut bir olgunun sürekli değişken üzerinden ölçülmesi sınırlarının bilinmesi açısından daha açıklayıcı olabilir. Bu sebeple yardım niyetinin kategorik biçimde ele alınması bu çalışma kapsamında bir kısıtlılık olarak değerlendirilebilir.

Bununla birlikte bu tez çalışmasının ikinci deneyine ilişkin veri toplanırken küresel bir pandemi olan Yeni Koronavirüs (COVID-19) baş göstermiştir. Koronavirüsün yaratmış olabileceği psikolojik tahribatın ve olası bilişsel yorgunluğun katılımcıların cevaplarını etkileyebileceği düşünülmektedir. Bu nedenle ikinci deney bağlamında çalışmanın pandemi sürecine denk gelmesi tez çalışması açısından bir kısıtlılık olarak görülebilir.

4.4. GELECEK ÇALIŞMALARA ÖNERİLER

İlk olarak demografik değişkenlerin sınırlı gruplardan oluşmasının araştırma açısından ne tür kısıtlılıklar doğurabileceği yukarıdaki bölümde tartışılmıştır. Bundan dolayı gelecek çalışmalarda örneklem gruplarında demografik değişkenlerin çeşitliliğine ve dengesine dikkat edilmesi büyük önem arz etmektedir. Örneğin mevcut çalışmada kontrol algısı bulguları 18-25 yaş arası katılımcılardan alınan verilerden elde edilmiştir. Kontrol algısının gençlerde yüksek olduğu ancak yaş ilerledikçe azaldığı araştırmalarca ortaya koyulmuştur (Mirowsky, 1995; Wolinsky ve Stump, 1996). O yüzden mevcut araştırmanın yetişkinlerle ve ileri yaştaki bireylerle tekrarlanması büyük önem taşımaktadır. Yine kişisel adil dünya inancının eğitim seviyesi ile pozitif yönde ilişkili olduğu bilinmektedir (Dalbert, 2001). Farklı yaş ve eğitim seviyesine sahip gruplardan veri toplanması, cinsiyet dengesinin sağlanması gibi adımlar araştırmanın dış geçerliğini arttırmada büyük bir rol üstlenmektedir.

Tez çalışmasının her iki deneyinde de yardım etme değişimlemesi sınıflarda ve kâğıt-kalem tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Her ne kadar bu yöntemle gerçekleştirilen çalışmalarda değişimlemenin başarılı olduğu görülse de (Jackson ve Esses, 2000; Li ve Zhao, 2012) alan çalışmaları da değişimlemeyi daha iyi yansıtmaları açısından oldukça

önemlidir. Gelecek çalışmalarda yardım etme niyetinin yordayıcıları alan deneyi ile yürütülürse hem araştırmanın dış geçerliği hem de değişimlemenin inandırıcılığı artabilir. Ayrıca mevcut çalışmada yardım etme olgusu niyet üzerinden ölçülmüştür. Ancak katılımcıların yardım niyetlerinin davranışa dönüşüp dönüşmeyeceği bilinmemektedir. Bu yüzden gelecek çalışmaların yardım etmeyi davranış üzerinden ölçmeleri ve ilgili değişkenler ile arasındaki ilişkiyi incelemeleri önemli olabilir.

Söz konusu dış gruba yönelik tutum ve davranışlar olduğunda ayrımcılığı veya yardım etmeme niyetini incelerken algılanan tehdidi de göz önünde bulundurmak önemli olabilir. Araştırmalar bireylerin göçmenlere ilişkin algıladıkları tehdidin onlara yönelik olumsuz tutumlar ile ilişkili olduğunu (Hürriyetoğlu, 2019; Riek ve ark., 2006) hatta olumsuz tutumları arttırdığını (Esses ve ark., 1993; Velasco ve ark., 2008) göstermiştir. Bununla birlikte Pereira ve arkadaşlarının (2010) gerçekleştirdiği ve 21 ülkeden yaklaşık 37 bin katılımcının yer aldığı çalışmada algılanan tehdidin göçmenlere yönelik önyargının ayrımcılık üzerindeki etkisine aracılık ettiği görülmüştür. Bu sebeple bu çalışmaya ek olarak gelecek araştırmaların algılanan tehdidin aracı rolüne de odaklanması gruplar arası ilişkiler alanyazınına bütüncül bir katkı sağlayabilir.

Bu çalışmada katılımcıların Suriyeli mültecilerle teması olup olmadığına bakılmamıştır. Ancak Suriyeli mülteciler ile temas da onlara yönelik tutum ve davranışları inceleyecek araştırmalar için dikkate alınması gereken bir noktadır. Bununla ilgili yapılan bir çalışmada temasın dış gruba yönelik yardımı arttırdığı ve bu etkiye empatinin aracılık ettiği bulunmuştur (Johnston ve Glasford, 2018). Başka bir çalışmada da doğrudan ve hayali temasın göçmenlere yönelik olumsuz kalıpyargıları azalttığı ve yardım niyetini yordadığı görülmüştür (Vezzali ve ark., 2015). Ek olarak Aberson (2015) dış grup ile olumlu temasın düşük önyargıyla, olumsuz temasın ise yüksek önyargıyla ilişkili olduğunu belirtmiştir. Bu sebeple gelecek araştırmacıların Suriyeli mültecilere yönelik yardım etme niyetini incelerken katılımcıların Suriyeli mültecilerle geçmiş veya hâlihazırda olan temaslarını ve bu temasın niteliğini incelemeleri faydalı olacaktır.

Ayrıca Suriyeli mültecileri konu alan çalışmaların sonuçları bulunulan şehre ve algılanan mülteci yoğunluğuna göre de değişebilir. Gelecek çalışmaların mültecilere yönelik tutum ve davranışları mültecilerle temasın daha fazla olduğu sınır şehirlerinde incelemesi mültecilere yönelik algıyı daha iyi anlamamızı sağlayabilir. Bununla birlikte algılanan

mülteci yoğunluğu da katılımcıların mültecilere yönelik tutumlarını etkileyebilir. Gelecek çalışmaların mültecilerin katılımcıların buldukları şehirlerde ne kadar yoğun olarak algılandıklarını da incelemeleri önerilmektedir.

Giriş bölümünde belirtildiği gibi Suriyeli mülteciler toplumda pek çok sebeple dışlanmaktadır. Bunlar ekonomik kaynaklar ile ilgili rekabet, toplumsal veya demografik düzeni değiştirecekleri algısı, suç oranını arttırdıkları söylemi gibi sebepler olabilir. Mevcut çalışmada yardım eden veya etmeyen katılımcıların algılanan tehdit düzeyleri ölçülmediği gibi Suriyeli mültecilere ilişkin görüşleri veya tutumları da sorulmamıştır. Ancak gruplar arası ilişkilerde yardımın esirgenmesi ve genel olarak ayrımcılığın altında yatan nedenleri daha iyi anlayabilmek büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla ilerleyen çalışmalarda Suriyeli mültecilere yönelik olumlu veya olumsuz tutumların nicel ve nitel analiz yardımıyla kapsamlı olarak incelenmesi hem elde edilen bulguların dayanaklarını gözler önüne serebilir hem de göç ve mülteci alanyazını derinleştirebilir.

Son olarak mevcut çalışmada uyarlanan sosyopolitik kontrol ölçümünün çeşitli kısıtlılıkları göz önüne alındığında sosyopolitik kontrolü ele alan daha güvenilir ve geçerli bir ölçüğe ihtiyaç olduğu görülmektedir. Gelecek çalışmaların Türkiye'deki sosyopolitik bağlamı yansıtan güvenilir bir ölçme aracı geliştirmesi algılanan kontrolün sosyal ve politik yönünün daha iyi kavranmasını sağlayabilir.

4.5. SONUÇ

Suriye'den Türkiye'ye gelen ilk mülteci kafilesinden bu yana Suriyeli mülteciler ile ilgili hemen her gelişme halk arasında tartışma konusu olmuştur. Halk sosyopolitik, ekonomik, toplumsal vb. birçok sebeple Suriyeli mültecileri kendi yaşamları için bir tehdit olarak görmüşlerdir. Bu durum halkın bazı kesimleri için iki grup arasında olumsuz ilişkilere sebep olmuş ve tabiri caizse bir uçurum yaratmıştır. Toplumsal barışın önündeki en büyük engellerden biri mevcut sorunu ele alırken sebeplerini ve bu sorunu destekleyen mekanizmaları yeterince göz önünde bulundurmamaktır. Bu tez çalışmasının amacı ise katılımcıların Suriyeli mültecilere yönelik yardım etme niyeti üzerinde adil dünya inancı ve algılanan kontrolün etkisini incelemektir. Bulgulara göre katılımcılar Türklerle kıyaslandığında Suriyeli mültecilere yardım etmeyi daha az tercih etmektedir. Bununla birlikte kişisel adil dünya inancı ve algılanan sosyopolitik kontrolün yardım etme niyeti

üzerinde yordayıcı bir etkisi olduğu gözlenmiştir. Ancak bir önceki bölümde de değinildiği gibi bu tez çalışması Suriyeli mültecilere neden yardım edildiği veya neden yardım edilmediği sorusunu cevaplamamaktadır. Gelecek araştırmacıların bu konuya eğilmelerini önermekle birlikte bu çalışma, 10 yıldır aynı çatı altında yaşadığımız Suriyeli mültecilere yönelik hâlen ayrımcılık barındırdığımızı göstermesi açısından önemli kabul edilebilir. Son olarak çalışmanın yardım etme niyetini etkileyen faktörleri göz önüne sermesi ile yardım etme davranışı alanyazınına katkı sağladığı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aberson, C. L. (2015). Positive intergroup contact, negative intergroup contact, and threat as predictors of cognitive and affective dimensions of prejudice. *Group Processes & Intergroup Relations*, 18(6), 743-760.
- Abrams, D., Van de Vyver, J., Pelletier, J. ve Cameron, L. (2015). Children's prosocial behavioural intentions towards outgroup members. *British Journal of Developmental Psychology*, 33(3), 277-294.
- Agroskin, D. ve Jonas, E. (2010). Out of control: How and why does perceived lack of control lead to ethnocentrism? *Review of Psychology*, 17(2), 79-90.
- Ahmed, M. Z., Ahmed, O., Aibao, Z., Hanbin, S., Siyu, L. ve Ahmad, A. (2020). Epidemic of COVID-19 in China and associated psychological problems. *Asian Journal of Psychiatry*, 51(102092), 1-7.
- Ahrentzen, S., Levine, D. W. ve Michelson, W. (1989). Space, time, and activity in the home: A gender analysis. *Journal of Environmental Psychology*, 9(2), 89-101.
- Allport, G. (1954). *The nature of prejudice*. Doubleday Anchor Books.
- Alp, H. (2018). Suriyeli sığınmacılara yönelik ayrımcı ve ötekileştirici söylemin yerel medyada yeniden üretilmesi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 5(15), 22-37.
- Alves, H. V., Pereira, C. R., Sutton, R. M. ve Correia, I. (2019). The world may not be just for you but you'd better not say it: On the social value of expressing personal belief in a just world. *European Journal of Social Psychology*, 49(2), 270-285.
- Alves, H. ve Correia, I. (2008). On the normativity of expressing the belief in a just world: Empirical evidence. *Social Justice Research*, 21(1), 106-118.
- Alves, H. ve Correia, I. (2010). The strategic expression of personal belief in a just world. *European Psychologist*, 15, 202-210.
- Alves, H. ve Correia, I. (2010). Personal and general belief in a just world as judgement norms. *International Journal of Psychology*, 45(3), 221-231.

- Alves, H., Gangloff, B. ve Umlauf, S. (2018). The social value of expressing personal and general belief in a just world in different contexts. *Social Justice Research, 31*(2), 152-181.
- Andreoni, J. ve Vesterlund, L. (2001). Which is the fair sex? Gender differences in altruism. *The Quarterly Journal of Economics, 116*(1), 293-312.
- Appelbaum, L. D. (2002). Who deserves help? Students' opinions about the deservingness of different groups living in Germany to receive aid. *Social Justice Research, 15*(3), 201-225.
- Banyard, V. L. (2008). Measurement and correlates of prosocial bystander behavior: The case of interpersonal violence. *Violence and Victims, 23*(1), 83-97.
- Başak, C. (2011). *Mülteciler, sığınmacılar ve yasa dışı göçmenler*. Ankara: İçişleri Bakanlığı, (Yayın No: 686).
- Batson, C. D., Chang, J., Orr, R. ve Rowland, J. (2002). Empathy, attitudes, and action: Can feeling for a member of a stigmatized group motivate one to help the group?. *Personality and Social Psychology Bulletin, 28*(12), 1656-1666.
- Bègue, L. (2014). Do just-world believers practice private charity? *Journal of Applied Social Psychology, 44*(1), 71-76.
- Bègue, L. ve Bastounis, M. (2003). Two spheres of belief in justice: Extensive support for the bidimensional model of belief in a just world. *Journal of Personality, 71*(3), 435-463.
- Bègue, L., Charmoillaux, M., Cochet, J., Cury, C. ve De Suremain, F. (2008). Altruistic behavior and the bidimensional just world belief. *The American Journal of Psychology, 121*(1), 47-56.
- Bègue, L. ve Muller, D. (2006). Belief in a just world as moderator of hostile attributional bias. *British Journal of Social Psychology, 45*(1), 117-126.
- Bekkers, R. (2005, Kasım). *Charity begins at home: How socialization experiences influence giving and volunteering*. Annual ARNOVA Conference, Washington.

- Benson, P. L., Karabenick, S. A. ve Lerner, R. M. (1976). Pretty pleases: The effects of physical attractiveness, race, and sex on receiving help. *Journal of Experimental Social Psychology*, 12(5), 409-415.
- Berkowitz, L. (1972). Social norms, feelings, and other factors affecting helping and altruism. *Advances in Experimental Social Psychology* içinde (s. 63-108). Academic Press.
- Berkowitz, L. ve Daniels, L. R. (1964). Affecting the salience of the social responsibility norm: effects of past help on the response to dependency relationships. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 68(3), 275-281.
- Beutel, A. M. ve Johnson, M. K. (2004). Gender and prosocial values during adolescence: A research note. *Sociological Quarterly*, 45(2), 379-393.
- Beutel, A. M. ve Marini, M. M. (1995). Gender and values. *American Sociological Review*, 60(3), 436-448.
- Bhugra, D., Gupta, S., Bhui, K., Craig, T. O. M., Dogra, N., Ingleby, J. D., Kirkbride, J., Moussaoui, D., Nazroo, J., Qureshi, A., Stompe, T. ve Tribe, R. (2011). WPA guidance on mental health and mental health care in migrants. *World Psychiatry*, 10(1), 2-10.
- Bickman, L. ve Kamzan, M. (1973). The effect of race and need on helping behavior. *The Journal of Social Psychology*, 89(1), 73-77.
- Bilgin, N. (2013). *Sosyal Psikoloji* (5. Baskı). Ege Üniversitesi Yayınları.
- Biller-Andorno, N. (2002). Gender imbalance in living organ donation. *Medicine, Health Care and Philosophy*, 5(2), 199-203.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. (1951). *Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme*, Ankara: TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, <https://bit.ly/399pqGi>
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. (2017, Ekim). *Turkey Fact Sheet, UN Refugee Agency Report*. <http://www.unhcr.org/tr/wpcontent/uploads/sites/14/2017/11/UNHCRTurkeyFactSheetOctober2017.pdf>
- Bizer, G. Y., Hart, J. ve Jekogian, A. M. (2012). Belief in a just world and social dominance orientation: Evidence for a mediational pathway predicting negative attitudes and

- discrimination against individuals with mental illness. *Personality and Individual Differences*, 52(3), 428-432.
- Bloembergen, W. E., Port, F. K., Mauger, E. A., Briggs, J. P. ve Leichtman, A. B. (1996). Gender discrepancies in living related renal transplant donors and recipients. *Journal of the American Society of Nephrology*, 7(8), 1139-1144.
- Bovenkerk, F., Gras, M. J. I. ve Ramssoedh, D. (1994). *Discrimination against migrant workers and ethnic minorities in access to employment in the Netherlands*. International Migration Papers, 4. Geneva: Employment Department, International Labour Office.
- Brauer, M. ve Er-Rafiy, A. (2011). Increasing perceived variability reduces prejudice and discrimination. *Journal of Experimental Social Psychology*, 47(5), 871-881.
- Brewer, M. B. (1999). The psychology of prejudice: Ingroup love and outgroup hate? *Journal of Social Issues*, 55(3), 429-444.
- Brown, J. D. ve Siegel, J. M. (1988). Attributions for negative life events and depression: The role of perceived control. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(2), 316-322.
- Bryan, J. H. ve Test, M. A. (1967). Models and helping: Naturalistic studies in aiding behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 6(4), 400-407.
- Buckholtz, J. W. (2015). Social norms, self-control, and the value of antisocial behavior. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 3, 122-129.
- Burger, J. M. (2013). *Desire for control: Personality, social and clinical perspectives*. Springer Science and Business Media.
- Burhan, O. K. ve van Leeuwen, E. (2016). Altering perceived cultural and economic threats can increase immigrant helping. *Journal of Social Issues*, 72(3), 548-565.
- Bybee, J. (1998). The emergence of gender differences in guilt during adolescence. *Guilt and children* içinde (s. 113-125). Academic Press.
- Byman, D. ve Pollack, K. (2012). The Syrian spillover. *Foreign Policy*, 10-17.
- Cao, W., Fang, Z., Hou, G., Han, M., Xu, X., Dong, J. ve Zheng, J. (2020). The psychological impact of the COVID-19 epidemic on college students in China. *Psychiatry Research*, 287(112934), 1-5.

- Capek, M. E. S. (2005). Documenting women's giving: Biases, barriers, and benefits. E. Clift (Ed.), *Women, philanthropy, and social change: Visions for a just society* içinde (s. 29-60). Tufts University Press.
- Carlson, M., Charlin, V. ve Miller, N. (1988). Positive mood and helping behavior: A test of six hypotheses. *Journal of Personality and Social Psychology*, 55(2), 211-229.
- Castles, S. (2003). Towards a sociology of forced migration and social transformation. *Sociology*, 37(1), 13-34.
- Chen, Y. ve Gupta, M. R. (2010, Şubat). *Em demystified: An expectation-maximization tutorial*. Electrical Engineering. Seattle.
- Chipperfield, J. G., Perry, R. P. ve Stewart, T. L. (2012). Perceived control. V. S. Ramachandran (Ed.), *Encyclopedia of human behavior* içinde (2. Baskı, s. 42-48). Academic Press.
- Cikara, M., Bruneau, E., Van Bavel, J. J. ve Saxe, R. (2014). Their pain gives us pleasure: How intergroup dynamics shape empathic failures and counter-empathic responses. *Journal of Experimental Social Psychology*, 55, 110-125.
- Clarke, H. D., Ho, K., McIntyre, C. ve Stewart, M. C. (25-28 Mayıs, 1999). Opinions about immigrants and national identity: Canada in comparative perspective. *European Consortium for Political Research (ECPR) Annual Joint Workshops* (s. 6-11).
- Comrey, A. L. ve Lee, H. B. (1992). *A first course in factor analysis* (2. Baskı). Erlbaum.
- Corey, M., Troisi, J. D. ve Nicksa, S. C. (2015). Tipping the scales of justice: The influence of victimization on belief in a just world. *Social Justice Research*, 28(4), 509-525.
- Carpusor, A. G. ve Loges, W. E. (2006). Rental discrimination and ethnicity in names. *Journal of Applied Social Psychology*, 36(4), 934-952.
- Correia, I. ve Dalbert, C. (2008). School bullying. *European Psychologist*, 13(4), 248-254.
- Costello, K. ve Hodson, G. (2011). Social dominance-based threat reactions to immigrants in need of assistance. *European Journal of Social Psychology*, 41(2), 220-231.
- Coşgun, E. (2010). *Suçta yönelen ergenlerde, çocukluk döneminde örseleyici yaşantılara maruz kalma düzeyi ile adil dünya inancı arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi

- Cox, J. C. ve Deck, C. A. (2006). When are women more generous than men? *Economic Inquiry* 44(4), 587-598.
- Crocker, J. ve Major, B. (1989). Social stigma and self-esteem: The self-protective properties of stigma. *Psychological Review*, 96(4), 608-630.
- Dalbert, C. (1999). The world is more just for me than generally: About the personal belief in a just world scale's validity. *Social Justice Research*, 12(2), 79-98.
- Dalbert, C. (2001). *The justice motive as a personal resource: Dealing with challenges and critical life events*. Springer Science & Business Media.
- Dalbert, C. (2002). Beliefs in a just world as a buffer against anger. *Social Justice Research*, 15(2), 123-145.
- Dalbert, C. ve Stoeber, J. (2005). The belief in a just world and distress at school. *Social Psychology of Education*, 8(2), 123-135.
- Dalbert, C. ve Yamauchi, L. A. (1994). Belief in a just world and attitudes toward immigrants and foreign workers: A cultural comparison between Hawaii and Germany. *Journal of Applied Social Psychology*, 24(18), 1612-1626.
- Dalbert, C., Montada, L. ve Schmitt, M. (1987). Glaube an eine gerechte Welt als Motiv: Validierungskorrelate zweier Skalen. *Psychologische Beiträge*, 29, 596-615.
- Darley, J. M. ve Latané, B. (1968). Bystander intervention in emergencies: diffusion of responsibility. *Journal of Personality and Social Psychology*, 8(4), 377-383.
- De Lima, T. J. S., Pereira, C. R., Rosas Torres, A. R., Cunha de Souza, L. E. ve Albuquerque, I. M. (2019). Black people are convicted more for being black than for being poor: The role of social norms and cultural prejudice on biased racial judgments. *PloS One*, 14(9), e0222874.
- DeCoster, J., Gallucci, M. ve Iselin, A. M. R. (2011). Best practices for using median splits, artificial categorization, and their continuous alternatives. *Journal of Experimental Psychopathology*, 2(2), 197-209.
- Demirbaş, H. ve Bekaroğlu, E. (2013). Evden uzakta olmak: Sığınmacıların/mültecilerin psikolojik sorunları ve alınacak önlemler. *Kriz Dergisi*, 21(1), 11-24.

- Deutsch, F. M. ve Lamberti, D. M. (1986). Does social approval increase helping? *Personality and Social Psychology Bulletin*, 12(2), 149-157.
- Dik, T. (2010). Atasözlerinde adil dünya inancı. *Millî Folklor*, 88, 28-32.
- Dilekçi, Ü. ve Sezgin-Nartgün, Ş. (2019). Öğretmenlerin öğretim duygu durumları ölçeği'nin türk kültürüne uyarlanması, revize edilmesi ve betimsel analizi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 25(1), 51-118.
- Dovidio, J. F., Brigham, J. C., Johnson, B. T. ve Gaertner, S. L. (1996). Stereotyping, prejudice, and discrimination: Another look. N. Macrae, C. Stangor and M. Hewstone (Ed.), *Stereotypes and stereotyping içinde* (s. 276-319). Guilford.
- Döner, H. (2016). *Suriyeli göçmenlerle yaşanan sorunlar üzerine sosyolojik bir araştırma: Hatay ili örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi.
- Dut, B. (26 Ekim 2016). "Neden ülkelerinde kalıp savaşıyorlar" sorusuna Suriyelilerden Yanıt. 08 Ocak 2021, <https://m.bianet.org/biamag/insan-haklari/180084-neden-ulkelerinde-kalip-savasmiyorlar-sorusuna-suriyelilerden-yanit>
- Eagly, A. H. (2009). The his and hers of prosocial behavior: An examination of the social psychology of gender. *American Psychologist*, 64(8), 644-658.
- Eagly, A. H. ve Crowley, M. (1986). Gender and helping behavior: A meta-analytic review of the social psychological literature. *Psychological Bulletin*, 100(3), 283-308.
- Eisenberg, N. ve Lennon, R. (1983). Sex differences in empathy and related capacities. *Psychological Bulletin*, 94(1), 100-131.
- Ekşi, A. (2002). Sığınmacı ve göçmenlerde psikopatoloji. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 13(3), 215-221.
- Erdoğan, M. M. (Aralık, 2014). Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal kabul ve uyum araştırması, *Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi*, 26-28.
- Erduran-Tekin, Ö. ve Ekşi, H. (2019). Adapting the Scale for Spiritual Intelligence to Turkish. *Spiritual Psychology and Counseling*, 4(2), 123-141.

- Esses, V. M., Dovidio, J. F., Jackson, L. M. ve Armstrong, T. L. (2001). The immigration dilemma: The role of perceived group competition, ethnic prejudice, and national identity. *Journal of Social Issues*, 57(3), 389-412.
- Esses, V. M., Haddock, G. ve Zanna, M. P. (1993). Values, stereotypes, and emotions as determinants of intergroup attitudes. *Affect, Cognition and Stereotyping* içinde (s. 137-166). San Diego: Academic Press.
- Esses, V. M., Hodson, G. ve Dovidio, J. F. (2003). Public attitudes toward immigrants and immigration: Determinants and policy implications. C. M. Beach, A. G. Green ve J. G. Reitz (Ed.), *Canadian immigration policy for the 21st century* içinde (s. 507-535). McGill Queen's Press.
- Esses, V. M., Jackson, L. M. ve Armstrong, T. L. (1998). Intergroup competition and attitudes toward immigrants and immigration: An instrumental model of group conflict. *Journal of Social Issues*, 54(4), 699-724.
- Fazel, M., Wheeler, J. ve Danesh, J. (2005). Prevalence of serious mental disorder in 7000 refugees resettled in western countries: A Systematic review. *The Lancet*, 365(9467), 1309-1314.
- Feinberg, R. A., Powell, A. ve Miller, F. G. (1982). Control and belief in the just world: What's good also can be bad. *Social Behavior and Personality: an International Journal*, 10(1), 57-61.
- Feingold, A. (1994). Gender differences in personality: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 116(3), 429-456.
- Feinman, S. (1978). When does sex affect altruistic response? *Psychological Reports*, 43, 1218.
- Festinger, L. (1957). *A theory of cognitive dissonance* (2. Baskı). Stanford University Press.
- Field, A. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics*. (4. Baskı). Sage.
- Fiske, S. T. (1998). Stereotyping, prejudice, and discrimination. *The Handbook of Social Psychology*, 2(4), 357-411.
- Freedman, J. L. ve Fraser, S. C. (1966). "Compliance without pressure: The foot-in-the-door technique". *Journal of Personality and Social Psychology*, 4(2), 195-202.

- Fritsche, I., Jonas, E., Ablasser, C., Beyer, M., Kuban, J., Manger, A. M. ve Schultz, M. (2013). The power of we: Evidence for group-based control. *Journal of Experimental Social Psychology*, 49(1), 19-32.
- Folkman, S. (1984). Personal control and stress and coping processes: A theoretical analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46(4), 839-852.
- Furnham, A. (2003). Belief in a just world: Research progress over the past decade. *Personality and Individual Differences*, 34(5), 795-817.
- Furnham, A. ve Gunter, B. (1984). Just world beliefs and attitudes towards the poor. *British Journal of Social Psychology*, 23(3), 265-269.
- Furnham, A. ve Procter, E. (1989). Belief in a just world: Review and critique of the individual difference literature. *British Journal of Social Psychology*, 28(4), 365-384.
- Gaertner, S. L. ve Dovidio, J. F. (1977). The subtlety of White racism, arousal, and helping behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 35(10), 691-707.
- Gaertner, S. ve Bickman, L. (1971). Effects of race on the elicitation of helping behavior: The wrong number technique. *Journal of Personality and Social Psychology*, 20(2), 218-222.
- Gamberini, L., Chittaro, L., Spagnolli, A. ve Carlesso, C. (2015). Psychological response to an emergency in virtual reality: Effects of victim ethnicity and emergency type on helping behavior and navigation. *Computers in Human Behavior*, 48, 104-113.
- Garcia, S. M., Weaver, K., Moskowitz, G. B. ve Darley, J. M. (2002). Crowded minds: the implicit bystander effect. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(4), 843-853.
- Geer, J. H. ve Jarnecky, L. (1973). The effect of being responsible for reducing another's pain on subjects' response and arousal. *Journal of Personality and Social Psychology*, 26(2), 232-237.
- Glennon, F. ve Joseph, S. (1993). Just world beliefs, self-esteem, and attitudes towards homosexuals with AIDS. *Psychological Reports*, 72(2), 584-586.
- Göregenli, M. (2003). *Şiddet, kötü muamele ve işkenceye ilişkin değerlendirmeler, tutumlar ve deneyimler. İşkencenin Önlenmesinde Hukukçuların Rolü Projesi Raporu*. İzmir.

- Graf, S., Linhartova, P. ve Sczesny, S. (2020). The effects of news report valence and linguistic labels on prejudice against social minorities. *Media Psychology*, 23(2), 215-243.
- Greenaway, K. H., Louis, W. R., Hornsey, M. J. ve Jones, J. M. (2014). Perceived control qualifies the effects of threat on prejudice. *British Journal of Social Psychology*, 53(3), 422-442.
- Gross, A. E., Wallston, B. S. ve Piliavin, I. M. (1975). Beneficiary attractiveness and cost as determinants of responses to routine requests for help. *Sociometry*, 38, 131-140.
- Guimond, S., Dambrun, M., Michinov, N. ve Duarte, S. (2003). Does social dominance generate prejudice? Integrating individual and contextual determinants of intergroup cognitions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(4), 697-721.
- Güler, M. (2019). Ortak iç-grup kimliği, gruplar arası temas ve algılanan tehditlerin suriyeli bireylere yardım etme niyeti üzerine etkisi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 916-938.
- Hafer, C. L., Bègue, L., Choma, B. L. ve Dempsey, J. L. (2005). Belief in a just world and commitment to long-term deserved outcomes. *Social Justice Research*, 18(4), 429-444.
- Hamm, J. M., Stewart, T. L., Perry, R. P., Clifton, R. A., Chipperfield, J. G. ve Heckhausen, J. (2013). Sustaining primary control striving for achievement goals during challenging developmental transitions: The role of secondary control strategies. *Basic and Applied Social Psychology*, 35(3), 286-297.
- Hammond, R. A. ve Axelrod, R. (2006). The evolution of ethnocentrism. *Journal of Conflict Resolution*, 50(6), 926-936.
- McWhirter, E. H. (1997). Perceived barriers to education and career: Ethnic and gender differences. *Journal of Vocational Behavior*, 50(1), 124-140.
- Hayes, R. M., Lorenz, K. ve Bell, K. A. (2013). Victim blaming others. *Feminist Criminology*, 8(3), 202-220.
- Heider, F. (1958). *The psychology of interpersonal relations*. Wiley.
- Henrich, J., Heine, S. J. ve Norenzayan, A. (2010). Most people are not WEIRD. *Nature*, 466(7302), 29.

- Hill, T., Smith, N. D. ve Mann, M. F. (1987). Role of efficacy expectations in predicting the decision to use advanced technologies: The case of computers. *Journal of Applied Psychology*, 72(2), 307-313.
- Hogan, R. (1969). Development of an empathy scale. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 33(3), 307-316.
- Hopkins, N., Reicher, S., Harrison, K., Cassidy, C., Bull, R. ve Levine, M. (2007). Helping to improve the group stereotype: On the strategic dimension of prosocial behavior. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 33(6), 776-788.
- Howard, M. ve Hodes, M. (2000). Psychopathology, adversity, and service utilization of young refugees. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 39(3), 368-377.
- Hrant Dink Vakfı. (2017). *Medyada Nefret Söylemi ve Ayrımcı Söylem İzleme Raporu*. <https://bit.ly/39drYTT>
- Hürriyetoğlu, H. (2019). *Gruplar arası tehdit ve empatinin Suriyeli göçmenlere yönelik açık ve örtük tutumlar üzerindeki etkisi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi.
- Igou, E. R., Blake, A. A. ve Bless, H. (2020). Just-world beliefs increase helping intentions via meaning and affect. *Journal of Happiness Studies*, 1-19.
- Infurna, F. J., Gerstorf, D., Ram, N., Schupp, J. ve Wagner, G. G. (2011). Long-term antecedents and outcomes of perceived control. *Psychology and Aging*, 26(3), 559-575.
- Israel, B. A., Checkoway, B., Schulz, A. ve Zimmerman, M. (1994). Health education and community empowerment: conceptualizing and measuring perceptions of individual, organizational, and community control. *Health Education Quarterly*, 21(2), 149-170.
- Itzhaky, H. ve York, A. S. (2003). Leadership competence and political control: The influential factors. *Journal of Community Psychology*, 31(4), 371-381.
- Iyer, N. ve Kanekar, S. (1991). Predicted and recommended helping as a function of help-seeking context and cost of helping. *The Journal of Social Psychology*, 131(1), 135-138.

- İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (Ekim, 2020). *Geçici koruma*. Erişim adresi: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>
- Jackson, L. M. ve Esses, V. M. (2000). Effects of perceived economic competition on people's willingness to help empower immigrants. *Group Processes & Intergroup Relations*, 3(4), 419-435.
- Johnston, B. M. ve Glasford, D. E. (2018). Intergroup contact and helping: How quality contact and empathy shape outgroup helping. *Group Processes & Intergroup Relations*, 21(8), 1185-1201.
- Jost, J. T. ve Banaji, M. R. (1994). The role of stereotyping in system-justification and the production of false consciousness. *British Journal of Social Psychology*, 33(1), 1-27.
- Jost, J. T. ve Thompson, E. P. (2000). Group-based dominance and opposition to equality as independent predictors of self-esteem, ethnocentrism, and social policy attitudes among African Americans and European Americans. *Journal of Experimental Social Psychology*, 36(3), 209-232.
- Kaiser, H. F. (1970). A second-generation little jiffy. *Psychometrika*, 35, 401-415.
- Kap, D. (2014). Suriyeli mülteciler: Türkiye'nin müstakbel vatandaşları. *Akademik Perspektif*, 30-35.
- Karaoğlu, E. (2015). *The role of social dominance orientation, empathy and perceived threat in predicting prejudice of Turkish citizens toward Syrian immigrants*. (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Kay, A. C. ve Jost, J. T. (2003). Complementary justice: effects of "poor but happy" and "poor but honest" stereotype exemplars on system justification and implicit activation of the justice motive. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85(5), 823-837.
- Khera, M. L., Harvey, A. J. ve Callan, M. J. (2014). Beliefs in a just world, subjective well-being and attitudes towards refugees among refugee workers. *Social Justice Research*, 27(4), 432-443.

- Kıral, G. (2009). *Türkiye'de yaşayan kadınların göreceli yoksunluk ve adil dünya inancı ile siyasal katılım düzeyleri arasındaki ilişki*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi.
- Kıral-Uçar, G., Hasta, D. ve Malatyalı, M. K. (2019). The mediating role of perceived control and hopelessness in the relation between personal belief in a just world and life satisfaction. *Personality and Individual Differences*, 143, 68-73.
- Kiremitçi-Caniöz, E. (2019). *Sosyal kimliğin yardım etme davranışı üzerindeki etkisinin empati ve öznel iyi oluş değişkenlerine göre incelenmesi*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Kitayama, S., Chua, H. F., Tompson, S. ve Han, S. (2013). Neural mechanisms of dissonance: An fMRI investigation of choice justification. *Neuroimage*, 69, 206-212.
- Kleinke, C. L. ve Meyer, C. (1990). Evaluation of rape victim by men and women with high and low belief in a just world. *Psychology of Women Quarterly*, 14(3), 343-353.
- Korchmaros, J. D. ve Kenny, D. A. (2006). An evolutionary and close-relationship model of helping. *Journal of Social and Personal Relationships*, 23(1), 21-43.
- Kunstman, J. W. ve Plant, E. A. (2008). Racing to help: Racial bias in high emergency helping situations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95(6), 1499-1510.
- Küpper, B., Wolf, C. ve Zick, A. (2010). Social status and anti-immigrant attitudes in Europe: An examination from the perspective of social dominance theory. *International Journal of Conflict and Violence (IJCIV)*, 4(2), 205-219.
- Lachman, M. E. ve Weaver, S. L. (1998). The sense of control as a moderator of social class differences in health and well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(3), 763-773.
- Lang, F. R. ve Heckhausen, J. (2001). Perceived control over development and subjective well-being: Differential benefits across adulthood. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81(3), 509-523.
- Larson, R. (1989). Is feeling "in control" related to happiness in daily life? *Psychological Reports*, 64(3), 775-784.

- Lerner, M. J. (1965). Evaluation of performance as a function of performer's reward and attractiveness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1(4), 355-360.
- Lerner, M. J. (1980). *The belief in a just world: a fundamental delusion*. Plenum Press.
- Lerner, M. J. (1997). What does the belief in a just world protect us from: The dread of death or the fear of understanding suffering? *Psychological Inquiry*, 8(1), 29-32.
- Lerner, M. J., Miller, D. T. ve Holmes, J. G. (1976). Deserving and the emergence of forms of justice. L. Berkowitz and E. Walster (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology* (9. Baskı) içinde (s. 133-162). Academic Press.
- Lerner, M. J. ve Miller, D. T. (1978). Just world research and the attribution process: Looking back and ahead. *Psychological Bulletin*, 85(5), 1030-1051.
- Levine, M., Prosser, A., Evans, D. ve Reicher, S. (2005). Identity and emergency intervention: How social group membership and inclusiveness of group boundaries shape helping behavior. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31(4), 443-453.
- Li, S., Wang, Y., Xue, J., Zhao, N. ve Zhu, T. (2020). The impact of COVID-19 epidemic declaration on psychological consequences: a study on active Weibo users. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(6), 2032-2041.
- Li, T. ve Zhao, Y. (2012). Help less or help more-perceived intergroup threat and out-group helping. *International Journal of Psychological Studies*, 4(4), 90-98.
- Li, Z. ve Edwards, J. A. (2021). The relationship between system justification and perspective-taking and empathy. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 47(1), 106-117.
- Liebkind, K. ve Jasinskaja-Lahti, I. (2000). The influence of experiences of discrimination on psychological stress: A comparison of seven immigrant groups. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 10(1), 1-16.
- Lima-Nunes, A., Pereira, C. R. ve Correia, I. (2013). Restricting the scope of justice to justify discrimination: The role played by justice perceptions in discrimination against immigrants. *European Journal of Social Psychology*, 43(7), 627-636.

- Lipkusa, I. M., Dalbert, C. ve Siegler, I. C. (1996). The importance of distinguishing the belief in a just world for self versus for others: Implications for psychological well-being. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22(7), 666-677.
- Macaulay, J. ve Berkowitz, L. (1970). *Altruism and helping behavior: Social psychological studies of some antecedents and consequences* (1. Baskı). Academic Press.
- Madigan, R., Munro, M. ve Smith, S. J. (1990). Gender and the meaning of the home. *International Journal of Urban and Regional Research*, 14(4), 625-647.
- Maes, J. (1998). Immanent justice and ultimate justice. *Responses to victimizations and belief in a just world* içinde (s. 9-40). Springer Publishing.
- Major, B., Quinton, W. J. ve McCoy, S. K. (2002). Antecedents and consequences of attributions to discrimination: Theoretical and empirical advances. *Advances in Experimental Social Psychology*, 34, 251-330.
- Mashuri, A., Burhan, O. K. ve Leeuwen, E. (2013). The impact of multiculturalism on immigrant helping. *Asian Journal of Social Psychology*, 16(3), 207-212.
- Mayers, A. (2013). *Introduction to statistics and spss in psychology*. Pearson
- Mehrabian, A. ve Epstein, N. (1972). A measure of emotional empathy. *Journal of Personality*, 40(4), 525-543.
- Mesch, D. J., Rooney, P. M., Steinberg, K. S. ve Denton, B. (2006). The effects of race, gender, and marital status on giving and volunteering in Indiana. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 35, 565-587.
- Mirowsky, J. (1995). Age and the sense of control. *Social Psychology Quarterly*, 31-43.
- Mishra, P., Pandey, C. M., Singh, U., Gupta, A., Sahu, C. ve Keshri, A. (2019). Descriptive statistics and normality tests for statistical data. *Annals of Cardiac Anaesthesia*, 22(1), 67-72.
- Munro, B. (2005). *Statistical methods for health care research* (5. Baskı). Lippincott, Williams & Wilkins.

- Napier, J. L., Mandisodza, A. N., Andersen, S. M. ve Jost, J. T. (2006). System justification in responding to the poor and displaced in the aftermath of Hurricane Katrina. *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 6(1), 57-73.
- Nicol, A. A. (2007). Social dominance orientation, right-wing authoritarianism, and their relation with alienation and spheres of control. *Personality and Individual Differences*, 43(4), 891-899.
- Noor, N. M. (2002). Work-family conflict, locus of control, and women's well-being: tests of alternative pathways. *The Journal of Social Psychology*, 142(5), 645-662.
- Nudelman, G. (2013). The belief in a just world and personality: A meta-analysis. *Social Justice Research*, 26(2), 105-119.
- Nurdoğan, A. K., Dur, A.İ.B. ve Öztürk, M. (2016). Türkiye'nin mülteci sorunu ve Suriye krizinin mülteci sorununa etkileri. *İş ve Hayat*, 2(4), 217-238.
- Ok, Y. (2019). *Adil dünya inancı, öz yeterlilik, işyeri saldırganlığı ve işyerinde engelliye yönelik tutumlar arasındaki ilişkiler*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Oliver, M. B., Dillard, J. P., Bae, K. ve Tamul, D. J. (2012). The effect of narrative news format on empathy for stigmatized groups. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 89(2), 205-224.
- Orhan, O. (2014), Suriye'ye komşu ülkelerde Suriyeli mültecilerin durumu: Bulgular, sonuçlar ve öneriler, *ORSAM Yayını*, Rapor No: 189, Ankara: Nisan 2014.
- Özdemir, F. ve Öner-Özkan, B. (2016). Türkiye'de sosyal medya kullanıcılarının Suriyeli mültecilere ilişkin sosyal temsilleri. *Nesne Psikolojisi Dergisi*, 4(8), 227-245.
- Paladino, M. P. ve Vaes, J. (2009). Ours is human: On the pervasiveness of infra-humanization in intergroup relations. *British Journal of Social Psychology*, 48(2), 237-251.
- Paulhus, D. (1983). Sphere-specific measures of perceived control. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44(6), 1253-1265.
- Paulhus, D. ve Van Selst, M. (1990). The spheres of control scale: 10 yr of research. *Personality and Individual Differences*, 11(10), 1029-1036.

- Paulhus, D. ve Christie, R. (1981). Spheres of control: An interactionist approach to assessment of perceived control. *Research with the Locus of Control Construct*, 1, 161-188.
- Pavey, L., Greitemeyer, T. ve Sparks, P. (2012). I help because I want to, not because you tell me to empathy increases autonomously motivated helping. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38, 681-689.
- Peng, C. Y. J., Lee, K. L. ve Ingersoll, G. M. (2002). An introduction to logistic regression analysis and reporting. *The Journal of Educational Research*, 96(1), 3-14.
- Peng, J., Zhang, J., Liao, J., Zhang, Y. ve Zhu, X. (2019). Justice and foresight: The effect of belief in a just world and sense of control on delay discounting. *Journal of Pacific Rim Psychology*, 13, 1-6.
- Pereira, C., Vala, J. ve Costa-Lopes, R. (2010). From prejudice to discrimination: The legitimizing role of perceived threat in discrimination against immigrants. *European Journal of Social Psychology*, 40(7), 1231-1250.
- Perry, R. H., Charlotte, B., Isabella, M. ve Bob, C. (2004). *SPSS explained*. Routledge.
- Pettigrew, T. F. (1998). Reactions toward the new minorities of Western Europe. *Annual Review of Sociology*, 24(1), 77-103.
- Piliavin, I. M., Rodin, J. ve Piliavin, J. A. (1969). Good samaritanism: an underground phenomenon? *Journal of Personality and Social Psychology*, 13(4), 289-299.
- Poon, K. T. ve Chen, Z. (2014). When justice surrenders: The effect of just-world beliefs on aggression following ostracism. *Journal of Experimental Social Psychology*, 52, 101-112.
- Pratto, F., Sidanius, J., Stallworth, L. M. ve Malle, B. F. (1994). Social dominance orientation: A personality variable predicting social and political attitudes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67(4), 741-763.
- Prince, J. E. ve Arias, I. (1994). The role of perceived control and the desirability of control among abusive and non-abusive husbands. *The American Journal of Family Therapy*, 22(2), 126-134.

- Prislin, R., Sawicki, V. ve Williams, K. (2011). New majorities' abuse of power: Effects of perceived control and social support. *Group Processes and Intergroup Relations*, 14(4), 489-504.
- Pruitt, D. G. (1968). Reciprocity and credit building in a laboratory dyad. *Journal of Personality and Social Psychology*, 8, 143-147.
- Rachlinski, J. J. (1998). The limits of social norms. *Chicago-Kent Law Review*, 74(4), 1537-1567.
- Randall, J. G., Zimmer, C. U., O'Brien, K. R., Trump-Steele, R. C., Villado, A. J. ve Hebl, M. R. (2017). Weight discrimination in helping behavior. *Revue Européenne de Psychologie Appliquée/European Review of Applied Psychology*, 67(3), 125-137.
- Ravenstein, E. G. (1889). The laws of migration. *Journal of the Royal Statistical Society*, 52(2), 241-305.
- Riek, B. M., Mania, E. W. ve Gaertner, S. L. (2006). Intergroup threat and outgroup attitudes: A meta-analytic review. *Personality and Social Psychology Review*, 10(4), 336-353.
- Ritter, C., Benson, D. E. ve Snyder, C. (1990). Belief in a just world and depression. *Sociological Perspectives*, 33(2), 235-252.
- Rodin, J. (1990). Control by any other name: Definitions, concepts, and processes. *Self-directedness: Cause and effects throughout the life course* içinde (s. 1-17). Lawrence Erlbaum Associates.
- Rollero, C., Tartaglia, S., De Piccoli, N. ve Ceccarini, L. (2009). Sociopolitical control and sense of community. A study on political participation. *Psicología Política*, 39, 7-18.
- Rosenhan, D. L., Salovey, P. ve Hargis, K. (1981). The joys of helping: Focus of attention mediates the impact of positive affect on altruism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 40(5), 899-905.
- Rothbaum, F., Weisz, J. R. ve Snyder, S. S. (1982). Changing the world and changing the self: A two-process model of perceived control. *Journal of Personality and Social Psychology*, 42(1), 5-37.

- Rothman, A. J., Salovey, P., Turvey, C. ve Fishkin, S. A. (1993). Attributions of responsibility and persuasion: Increasing mammography utilization among women over 40 with an internally oriented message. *Health Psychology, 12*(1), 39-47.
- Rothschild, Z. K., Landau, M. J., Sullivan, D. ve Keefer, L. A. (2012). A dual-motive model of scapegoating: Displacing blame to reduce guilt or increase control. *Journal of Personality and Social Psychology, 102*(6), 1148-1163.
- Rotter, J. B. (1966). Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. Psychological monographs: *General and Applied, 80*(1), 1-28.
- Safi, M. (2009). Immigrants' life satisfaction in Europe: Between assimilation and discrimination. *European Sociological Review, 26*(2), 159-176.
- Sakallı-Uğurlu, N., Yalçın, Z. S. ve Glick, P. (2007). Ambivalent sexism, belief in a just world, and empathy as predictors of Turkish students' attitudes toward rape victims. *Sex Roles, 57*(11-12), 889-895.
- Sanchez, J. I. ve Brock, P. (1996). Outcomes of perceived discrimination among Hispanic employees: is diversity management a luxury or a necessity? *Academy of Management Journal, 39*(3), 704-719.
- Satow, K. L. (1975). Social approval and helping. *Journal of Experimental Social Psychology, 11*(6), 501-509.
- Schopler, J. (1967). An investigation of sex differences on the influence of dependence. *Sociometry, 30*(1), 50-63.
- Schutte, N. S. ve Stilinović, E. J. (2017). Facilitating empathy through virtual reality. *Motivation and Emotion, 41*(6), 708-712.
- Schwartz, S. H. (1973). Normative explanations of helping behavior: A critique, proposal, and empirical test. *Journal of Experimental Social Psychology, 9*(4), 349-364.
- Schwartz, S. ve David, A.B. (1976). Responsibility and helping in an emergency: Effects of blame, ability and denial of responsibility. *Sociometry, 39*(4), 406-415.

- Shaw, B. A. ve Krause, N. (2001). Exploring race variations in aging and personal control. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 56(2), 119-124.
- Sherif, M., Harvey, O. J., White, B. J., Hood, W. R. ve Sherif, C. W. (1961). *Intergroup conflict and cooperation. The robbers cave experiment*. Wesleyan Edition.
- Sierksma, J. (2018). Costs of helping only influence children's intention to help ethnic out-group peers. *Journal of Experimental Child Psychology*, 173, 85-99.
- Simon, B., Stürmer, S. ve Steffens, K. (2000). Helping individuals or group members? The role of individual and collective identification in AIDS volunteerism. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26(4), 497-506.
- Silver, K. E., Karakurt, G. ve Boysen, S. T. (2015). Predicting prosocial behavior toward sex-trafficked persons: The roles of empathy, belief in a just world, and attitudes toward prostitution. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 24(8), 932-954.
- Skaff, M.M. ve Gardiner, P. (2002). Cultural variations in meaning of control. Zarit, S.H., Pearlin, L.I. ve Schaie, K.W. (Ed.), *Personal Control in Social and Life Course Contexts* içinde (s. 83-105), Springer Publishing.
- Sönmez, M. E. ve Adıgüzel, F. (2017). Türkiye'de Suriyeli sığınmacı algısı: Gaziantep şehri örneği. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 16(3), 797-807.
- Speer, P. W., Jackson, C. B. ve Peterson, N. A. (2001). The relationship between social cohesion and empowerment: Support and new implications for theory. *Health Education & Behavior*, 28(6), 716-732.
- Stapinski, L. A., Abbott, M. J. ve Rapee, R. M. (2010). Fear and perceived uncontrollability of emotion: Evaluating the unique contribution of emotion appraisal variables to prediction of worry and generalised anxiety disorder. *Behaviour Research and Therapy*, 48(11), 1097-1104.
- Stepanikova, I., Triplett, J. ve Simpson, B. (2011). Implicit racial bias and prosocial behavior. *Social Science Research*, 40(4), 1186-1195.

- Stephan, W. G., Ybarra, O. ve Bachman, G. (1999). Prejudice toward immigrants. *Journal of Applied Social Psychology*, 29(11), 2221-2237.
- Studen, S., Brudek, P. ve Izdebski, P. (2016). A Polish adaptation of Monika Ardelt's three-dimensional wisdom scale (3D-WS). *Roczniki Psychologiczne*, 19(4), 769-792.
- Streiner, D. L. (2003). Starting at the beginning: an introduction to coefficient alpha and internal consistency. *Journal of Personality Assessment*, 80(1), 99-103.
- Suriyeli öğrencilere ücretsiz ulaşım hizmeti (2019). Ekşi Sözlük. <https://bit.ly/3sRzHPg>
- Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de işyeri açması (2014). Ekşi Sözlük. <https://bit.ly/3ofdfvZ>
- Taylor, S. E., Klein, L. C., Lewis, B. P., Gruenewald, T. L., Gurung, R. A. ve Updegraff, J. A. (2000). Biobehavioral responses to stress in females: tend-and-befriend, not fight-or-flight. *Psychological Review*, 107(3), 411-429.
- Tajfel, H., Billig, M., Bundy, R. ve Flament, C. (1971). Social categorization and intergroup behaviour. *European Journal of Social Psychology*, 1(149), 1-78.
- Tajfel, H. ve Turner, J. C. (1979). An integrative theory of inter-group conflict. W. G. Austin ve S. Worchel (Ed.), *The social psychology of inter-group relations* içinde (s. 33-47). Brooks/Cole.
- Testé, B. ve Perrin, S. (2013). The impact of endorsement of the belief in a just world on social judgments: The social utility and social desirability of just world beliefs for self and for others. *Social Psychology*, 44, 209-218.
- Thompson, S. C. (1981). Will it hurt less if I can control it? A complex answer to a simple question. *Psychological Bulletin*, 90(1), 89-101.
- Thompson, S. C. ve Spacapan, S. (1991). Perceptions of control in vulnerable populations. *Journal of Social Issues*, 47(4), 1-21.
- Tobacyk, J. J., Nagot, E. ve Miller, M. (1988). Paranormal beliefs and locus of control: A multidimensional examination. *Journal of Personality Assessment*, 52(2), 241-246.
- Tunç, A. Ş. (2015). Mülteci davranışı ve toplumsal etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere ilişkin bir değerlendirme. *Tesam Akademi Dergisi*, 2(2), 29-63.

- Turner DePalma, M., Madey, S. F., Tillman, T. C. ve Wheeler, J. (1999). Perceived patient responsibility and belief in a just world affect helping. *Basic and Applied Social Psychology*, 21(2), 131-137.
- Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı. (2020). *COVID-19: Genel Bilgiler, Epidemiyoloji ve Tanı*. <https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/tr/covid-19-rehberi.html>
- Ubbink, E. M. ve Sadava, S. W. (1974). Rotter's generalized expectancies as predictors of helping behavior. *Psychological Reports*, 35(2), 865-866.
- Van Veen, V., Krug, M. K., Schooler, J. W. ve Carter, C. S. (2009). Neural activity predicts attitude change in cognitive dissonance. *Nature Neuroscience*, 12(11), 1469-1474.
- Vargas-Lascano, D. I., Galambos, N. L., Krahn, H. J. ve Lachman, M. E. (2015). Growth in perceived control across 25 years from the late teens to midlife: The role of personal and parents' education. *Developmental Psychology*, 51(1), 124-135.
- Velasco González, K., Verkuyten, M., Weesie, J. ve Poppe, E. (2008). Prejudice towards Muslims in the Netherlands: Testing integrated threat theory. *British Journal of Social Psychology*, 47(4), 667-685.
- Vezzali, L., Stathi, S., Crisp, R. J. ve Capozza, D. (2015). Comparing direct and imagined intergroup contact among children: Effects on outgroup stereotypes and helping intentions. *International Journal of Intercultural Relations*, 49, 46-53.
- Wallston, K. A., Wallston, B. S., Smith, S. ve Dobbins, C. J. (1987). Perceived control and health. *Current Psychology*, 6(1), 5-25.
- Weinberg, A. A. (1955). Mental health aspects of voluntary migration. *Mental Hygiene*, 39, 450-464.
- Wolinsky, F. D. ve Stump, T. E. (1996). Age and the sense of control among older adults. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 51(4), 217-220.
- World Health Organization. (2020). *Situation Report* (Yayın No: 111). <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/situation-reports/>

- Wright, R. E. (1995). Logistic regression. L. G. Grimm ve P. R. Yarnold (Ed.), *Reading and understanding multivariate statistics* içinde (s. 217-244). American Psychological Association.
- Xu, Q., Kwan, C. M. ve Zhou, X. (2020). Helping yourself before helping others: How sense of control promotes charitable behaviors. *Journal of Consumer Psychology*, 30(3), 486-505.
- Yazıcı, T. (2016). Yeni medyanın nefret dili: Suriyeli mültecilerle ilgili ekşi sözlük örneği. *Global Media Journal TR Edition*, 7(13), 115-136.
- Yıldırım, S. ve Tekdemir-Yurtdaş, G. (2015). Türkiye'deki katılımcı sözlüklerde Suriyeli sığınmacıların sosyal inşası: Sosyal medya ve açıklayıcı repertuarlar. *Middle East Journal of Refugee Studies*, 1(1), 77-122.
- Yu, X., Ren, G., Huang, S. ve Wang, Y. (2018). Undergraduates' belief in a just world and subjective well-being: The mediating role of sense of control. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 46(5), 831-840.
- Yükseköğretim Kurulu. (2020). *Koronavirüs (Covid-19) Bilgilendirme Notu* (Yayın No: 1). <https://covid19.yok.gov.tr/alinan-kararlar>
- Zimmerman, M. A. ve Zahniser, J. H. (1991). Refinements of sphere-specific measures of perceived control: Development of a sociopolitical control scale. *Journal of Community Psychology*, 19(2), 189-204.
- Zuckerman, M. (1975). Belief in a just world and altruistic behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 31(5), 972-976.
- 800 TL maaş alan Suriyeli. (2019). Ekşi Sözlük. <https://bit.ly/3oeaMSj>

EKLER

EK 1. Gazete Haberi (TürkH1)

HIRSIZLAR KAPIYI KIRARAK GİRMİŞLER

Ankara'nın Eryaman Mahallesi'nde gerçekleşen olayda iddiaya göre, Öztürk Ailesi'nin ikamet gerçekleşen olayda iddiaya göre, Öztürk Ailesi'nin ikamet ettiği eve hırsız girdi. Görgü tanıklarına göre üç kişi olan bir grup aileye ait nakit para, ziynet eşyası çalarak evi terk etti. Sabah işe gitmek üzere evin kapısını kilitleyip çıkan çift akşam eve geldiğinde ise evin giriş ahşap kapısının alt tarafının kırık olduğunu gördü. Ailenin haber vermesi üzerine olay yerine gelen Asayiş Şube Müdürlüğü'ne bağlı Hırsızlık Büro Amirliği ekipleri güvenlik kamerası incelemesi yaptı ancak bir sonuca ulaşamadı.

EK 2. Gazete Haberi (TürkH2)**AÇIK PENCEREDEN GİRİP EVİ SOYDULAR**

DHA'nın ulaştığı bilgilere göre dün; gece saatlerinde Ankara'da Balgat Mahallesi'nde yaşayan Şahin ailesinin evine hırsız girdi. Kamera kayıtlarına göre, eve pencereden giren şüpheli yatak odasına yöneldi ve daha sonrasında odada bulduğu nakit para ve ziynet eşyalarını çalarak kayıplara karıştı. Yaşanan hırsızlık olayı sonrasında harekete geçen Asayiş Şube Müdürlüğü Hırsızlık Büro Amirliği ekiplerince yapılan çalışmalar henüz sonuç vermedi.

EK 3. Gazete Haberi (SuriyeliH1)**ŞÜPHELİLER EVDEN ALLERİNİ KOLLARINI SALLAYARAK ÇIKTILAR**

Dün gece saat 3'te Ankara'nın Çamlıdere ilçesinde meydana gelen olayda, iddiaya göre kimliği belirsiz üç şüpheli altı yılı aşkın bir süredir bölgede yaşayan Suriyeli bir ailenin evine zorla girdi. Kapı kilidini kıran hırsızlar evdeki mücevherleri alarak kimseye görünmeden olay yerini terk etti. Eve gelip hırsızlığı fark eden Najsar Ailesi'nin haber vermesi üzerine olay yerine gelen polis ekipleri incelemede bulundu. Komşular evden aynı saatlerde üç kişinin çıktığını gördüklerini ancak şüphelenmediklerini belirttiler. Ekipler olay yeri ve çevresindeki güvenlik kameralarını incelemeye aldılar, soruşturma devam ediyor.

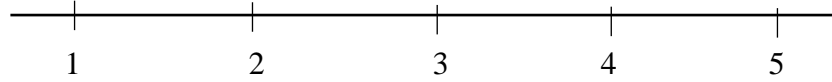
EK 4. Gazete Haberi (SuriyeliH2)**HİRSIZLAR EVİN ALTINI ÜSTÜNE GETİRDİLER**

Dört yıldır Ankara'nın Elmadağ ilçesinde ikamet eden Suriyeli Bahrat Ailesi'nin evden çıkmasını fırsat bilen hırsızlar kapıyı kırarak içeriye girdi. Alınan bilgilere göre, olay dün akşam saat 20.00 sularında meydana geldi. Hırsızlar evin altını üstüne getirerek buldukları tüm değerleri eşyaları çalıp kayıplara karıştı. Evlerine döndüklerinde kapının kırık olduğunu fark eden aile durumu polis ekiplerine bildirdi. Kısa sürede olay yerine gelen ekipler, geniş çaplı bir soruşturma yürütmektedirler.

EK 5. Gazete Haberi Değerlendirme Formu

Aşağıda okuduğunuz gazete haberi ile ilgili bazı sorular yer almaktadır. Lütfen her bir soru için size uygun cevabı işaretleyiniz/yazınız.

1- Okuduğunuz gazete haberi sizce ne kadar gerçekçidir? (1 = hiç gerçekçi değil, 5 = çok gerçekçi)

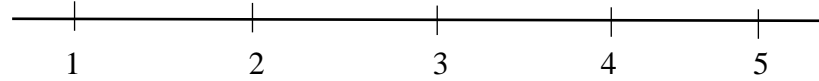
2- Haberin gerçekçi gelmeyen yönlerini (varsa) kısaca açıklayınız.

3- Buna benzer bir haberi daha önce okudunuz mu?

Evet

Hayır

4- Okuduğunuz gazete haberi sizce ne kadar anlaşılırdır? (1 = hiç anlaşılır değil, 5 = tamamen anlaşılır)

5- Okuduğunuz gazete haberinde yer alan kurbanın aklınızda kalan özelliklerini yazınız.

6- Okuduğunuz gazete haberinde yer alan failin aklınızda kalan özelliklerini yazınız.

Teşekkür ederiz.

EK 6. Bilgilendirilmiş Onam Formu (Ön Çalışma I)

Sayın Katılımcı,

Bu araştırma Dr. Öğr. Üyesi Yasemin ABAYHAN ve Genel Psikoloji Yüksek Lisans öğrencisi Betül KANIK tarafından yüksek lisans tez çalışması kapsamında yürütülmektedir. Araştırmada gazete haberlerinin niteliklerinin (anlaşılabilirliği, gerçekçiliği vb.) incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışmaya katılım tamamıyla gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışmada sizden kişisel hiçbir bilgi istenmemektedir. Cevaplarınız tamamıyla gizli tutulacak ve sadece araştırmacılar tarafından değerlendirilecektir. Çalışmadan elde edilecek bulgular yalnızca bilimsel amaçlı olarak kullanılacaktır. Çalışma yaklaşık 10 dakikanızı alacaktır. Katılım sırasında sorulardan ya da başka bir nedenden ötürü kendinizi rahatsız hissederseniz anketi yarıda bırakma hakkına sahipsiniz. Ankete katılmama veya yarıda bırakmanın hiçbir yaptırımı yoktur. Çalışma sonunda, araştırma ile ilgili sorularınız cevaplanacaktır.

Katılımınız için teşekkür ederiz.

Çalışma hakkında sorularınız veya önerileriniz için araştırmacıların iletişim bilgileri aşağıda verilmiştir:

Betül KANIK
Hacettepe Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü
Beytepe Kampüsü
Çankaya / ANKARA
betulkanik0@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Yasemin ABAYHAN
Hacettepe Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü
Beytepe Kampüsü
Çankaya / ANKARA
Tel: +90 312 297 6324
Belgegeçer: +90 312 299 2008
yasemina@hacettepe.edu.tr

Katılımcı:

Ad:

Soyad:

Tel:

İmza:

Yukarıdaki bilgilendirmeyi okudum, araştırmaya gönüllü olarak katılıyorum ve verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı yayınlarda kullanılmasını kabul ediyorum.

Onaylıyorum

EK 7. Sosyopolitik Kontrol Alt Boyutunun Tek Faktörlü Faktör Yapısı

Maddeler*	Sosyopolitik Kontrol
1-) Sosyal ve politik görevlerde aktif rol alarak dünyadaki olayları etkileyebiliriz.	.602
2-) Ortalama bir vatandaş hükümetin aldığı kararları etkileyebilir.	.609
3-) Politikacılar işlerini yaparken bizim etki sahibi olmamız zordur.	.537
4-) Kötü ekonomik koşullar bizim kontrolümüzün dışında gerçekleşen olaylardan kaynaklanmaktadır.	.281
5-) Yeterli çaba ile politik yozlaşmayı ortadan kaldırabiliriz.	.640
6-) Savaşların en büyük sebeplerinden biri insanların politika ile yeterince ilgilenmemesidir.	.279
7-) Bizim tüketiciler olarak, hayat pahalılığının artmasını engellemek için yapabileceğimiz hiçbir şey yoktur.	.487
8-) Büyük işletmelerin yaptıkları üzerinde herhangi gerçek bir etki sağlamak imkânsızdır.	.561
9-) Enerjimi dünyadaki problemleri çözmek yerine, diğer şeylere harcamayı tercih ederim.	.500
10-) Uzun vadede, oy veren insanlar olarak, hem yerel hem de ulusal düzeydeki kötü yönetimden sorumluyuz.	.274
Açıklanan Varyans	24.63
Özdeğer	2.463

EK 8. Demografik Bilgi Formu (Deney I ve Deney II)

Aşağıda çalışma için gerekli olan demografik bilgileri elde etmek için hazırlanmış sorular bulunmaktadır. Lütfen her bir soru için size uygun cevabı işaretleyiniz/yazınız.

1-) Cinsiyetiniz

- Kadın
- Erkek
- Diğer
- Cevaplamak istemiyorum

2-) Yaşınız

.....

3-) En son mezun olduğunuz okul

- Resmi bir eğitimim yok
- İlkokul
- Ortaokul
- Lise
- Lisans
- Lisansüstü

4-) Yukarıdaki soruya yanıtınız lisans ise lütfen okuduğunuz bölümü yazınız.

.....

EK 9. Genel Adil Dünya İnancı Ölçümü

Aşağıdaki cümleleri dikkatlice okuyup, bu cümlede yazarlarla ilgili size **en uygun** olan seçeneği işaretleyiniz. Her cümleden sadece bir seçeneği işaretleyiniz ve hiçbir cümleyi boş bırakmayınız.

Lütfen aşağıda verilen maddeler için 1 “hiç katılmıyorum” ve 5 “tamamen katılıyorum” olmak üzere size en yakın gelen kutucuğu işaretleyiniz.		Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1	Dünyanın aslında adil bir yer olduğunu düşünüyorum.					
2	İnsanların eninde sonunda ne hak ederlerse onu bulacaklarına inanıyorum.					
3	Adaletin her zaman adaletsizlikler karşısında galip geleceğinden eminim.					
4	Uzun vadede insanların adaletsizliklerin üstesinden geleceğine inanıyorum					
5	Hayatın her alanındaki adaletsizliklerin (örneğin iş hayatında, aile hayatında, politik hayatta vs.) bir kural olmaktan ziyade birer istisna olduğuna inanıyorum.					
6	İnsanların önemli kararlar verirken adil olmaya gayret ettiklerine inanıyorum.					

EK 10. Sosyopolitik Kontrol Ölçümü

Aşağıdaki cümleleri dikkatlice okuyup, bu cümlede yazanlarla ilgili size **en uygun** olan seçeneği işaretleyiniz. Her cümleden sadece bir seçeneği işaretleyiniz ve hiçbir cümleyi boş bırakmayınız.

Lütfen aşağıda verilen maddeler için 1 “kesinlikle katılmıyorum” ve 7 “kesinlikle katılıyorum” olmak üzere size en yakın gelen kutucuğu işaretleyiniz.		1 (Kesinlikle Katılmıyorum)	2 (Katılmıyorum)	3 (Kısmen Katılmıyorum)	4 (Kararsızım)	5 (Kısmen Katılıyorum)	6 (Katılıyorum)	7 (Kesinlikle Katılıyorum)
1	Sosyal ve politik görevlerde aktif rol alarak dünyadaki olayları etkileyebiliriz.							
2	Ortalama bir vatandaş hükümetin aldığı kararları etkileyebilir.							
3	Politikacılar işlerini yaparken bizim etki sahibi olmamız zordur.							
4	Kötü ekonomik koşullar bizim kontrolümüzün dışında gerçekleşen olaylardan kaynaklanmaktadır.							
5	Yeterli çaba ile politik yozlaşmayı ortadan kaldırabiliriz.							
6	Savaşların en büyük sebeplerinden biri insanların politika ile yeterince ilgilenmemesidir.							
7	Bizim tüketiciler olarak, hayat pahalılığının artmasını engellemek için yapabileceğimiz hiçbir şey yoktur.							
8	Büyük işletmelerin yaptıkları üzerinde herhangi gerçek bir etki sağlamak imkânsızdır.							
9	Enerjimi dünyadaki problemleri çözmek yerine, diğer şeylere harcamayı tercih ederim.							
10	Uzun vadede, oy veren insanlar olarak, hem yerel hem de ulusal düzeydeki kötü yönetimden sorumluyuz.							

EK 11. Paravan Öykü Soruları

1-) Okuduğunuz gazete haberinin konusunu kısaca yazınız.

2-) Okuduğunuz gazete haberinde aklınızda kalan kelime veya kelime gruplarını yazınız.

EK 12. Yardım Etme Niyeti Formu (Deney I ve Deney II)

Merhaba yukarıdaki gazete haberinde yer alan aile için Change.org’da yürütülen bir yardım kampanyası bulunmaktadır. Kampanyanın yayılabilmesi için bu yardım formuyla insanlara ulaşmanın faydalı olacağını düşündük. Aşağıda ne şekilde yardım yapılabileceğine dair bilgiler yer almaktadır.

ψ **Linki Dağıtma**

Sosyal medya hesaplarınızdan ve/veya WhatsApp aracılığıyla linki çevrenize yayabilir ve kampanyaya destek olabilirsiniz.

ψ **Yardıma Teşvik Etme**

Yardım Fonu için potansiyel bağışçıların bulunduğu bir telefon rehberi hazırladık. Gönüllü olursanız bu rehberden çeşitli numaraları arayarak onları change.org kampanyası hakkında bilgilendirebilir ve yardım etmek isteyip istemeyeceklerini sorabilirsiniz. Böylece kısa zamanda pek çok kişiye ulaşabiliriz.

ψ **Para Bağışı**

Yardım Fonu için bağışçıların maddi yardımda bulunabileceği bir yardım kumbarası hazırladık. Gönüllü olursanız siz de aileye maddi yardımda bulunabilir, içinizden geldiği miktarda para bağışı yapabilirsiniz. Böylece ailenin eksikliklerini kısa sürede tamamlamış oluruz.

Yardım kampanyasına katılmak ister misiniz?

Evet

Hayır

➤ *Cevabınız evet ise lütfen katılmak istediğiniz yardım türünü işaretleyiniz.*

Linki Dağıtma

Yardıma Teşvik Etme

Para Bağışı

Lütfen katılmak istediğiniz yardım türüne göre miktarı belirtiniz.

Linki Dağıtma (Kaç kişiye dağıtabilirsiniz): _____

Para Bağışı (miktar): _____

Yardıma Teşvik Etme (Kaç kişiyi aramaya gönüllüsünüz?): _____

Teşekkür Ederiz.

EK 13. Bilgilendirilmiş Onam Formu (Deney I ve Deney II)

Sayın Katılımcı,

Bu araştırma Dr. Öğr. Üyesi Yasemin ABAYHAN ve Genel Psikoloji Yüksek Lisans öğrencisi Betül Kanık tarafından yüksek lisans tez çalışması kapsamında yürütülmektedir. Araştırma için gerekli izinler Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan alınmıştır (22.01.2019 tarihli Senato Kararı). Araştırmada üniversite öğrencilerinin sosyolojik profillerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışmaya katılım tamamıyla gönüllülük esasına dayanmaktadır. Sunulan anketlerde yer alan soruların herhangi bir doğru veya yanlış cevabı yoktur, lütfen size en uygun gelen cevabı işaretleyiniz.

Anketlerde sizden kişisel hiçbir bilgi istenmemektedir. Cevaplarınız tamamıyla gizli tutulacak ve sadece araştırmacılar tarafından değerlendirilecektir. Çalışmadan elde edilecek bulgular yalnızca bilimsel amaçlı olarak kullanılacaktır. Anketi cevaplandırmanız yaklaşık 10 dakikanızı alacaktır. Katılım sırasında sorulardan ya da başka bir nedenden ötürü kendinizi rahatsız hissederseniz anketi yarıda bırakma hakkına sahiptir. Ankete katılmama veya yarıda bırakmanın hiçbir yaptırımı yoktur. Anket sonunda, çalışmayla ilgili sorularınız cevaplanacaktır.

Katılımınız için teşekkür ederiz.

Çalışma hakkında sorularınız veya önerileriniz için araştırmacıların iletişim bilgileri aşağıda verilmiştir:

Betül Kanık
Hacettepe Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü
Beytepe Kampüsü
Çankaya / ANKARA
betulkanik0@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Yasemin ABAYHAN
Hacettepe Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü
Beytepe Kampüsü
Çankaya / ANKARA
Tel: +90 312 297 6324
yasemina@hacettepe.edu.tr

Katılımcı:

Ad:

Soyad:

Tel:

İmza:

Tarih:

Yukarıdaki bilgilendirmeyi okudum, araştırmaya gönüllü olarak katılıyorum ve verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı yayınlarda kullanılmasını kabul ediyorum.

Onaylıyorum

EK 14. Bilgilendirilmiş Onam Formu (Hedef Grup Üyeliği Değişimlemesi)

Sayın Katılımcı,

Bu araştırma Dr. Öğr. Üyesi Yasemin Abayhan ve Genel Psikoloji Yüksek Lisans öğrencisi Betül Kanık tarafından bir araştırma kapsamında yürütülmektedir. Araştırma için gerekli izinler Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan alınmıştır (22.01.2019 tarihli Senato Kararı). Araştırmada bireylerin, okunan gazete haberlerinde yer alan hangi kelime veya kelime gruplarının akıllarında ne kadar kaldığının incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışmaya katılım tamamıyla gönüllülük esasına dayanmaktadır.

Çalışmada sizden kişisel hiçbir bilgi istenmemektedir. Cevaplarınız tamamıyla gizli tutulacak ve sadece araştırmacılar tarafından değerlendirilecektir. Elde edilecek bulgular ise yalnızca bilimsel amaçlı olarak kullanılacaktır. Çalışma yaklaşık 5 dakikanızı alacaktır. Katılım sırasında herhangi bir nedenden ötürü kendinizi rahatsız hissederseniz çalışmayı yarıda bırakma hakkına sahipsiniz. Çalışmaya katılmama veya yarıda bırakmanın hiçbir yaptırımı yoktur. Çalışma sona erdiğinde araştırmayla ilgili sorularınız cevaplanacaktır.

Katılımınız için teşekkür ederiz.

Çalışma hakkında sorularınız veya önerileriniz için araştırmacıların iletişim bilgileri aşağıda verilmiştir:

Betül KANIK
Hacettepe Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü
Beytepe Kampüsü
Çankaya / ANKARA
betulkanik0@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Yasemin ABAYHAN
Hacettepe Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü
Beytepe Kampüsü
Çankaya / ANKARA
Tel: +90 312 297 6324
yasemina@hacettepe.edu.tr

Katılımcı:

Ad:

Soyad:

Tel:

İmza:

Tarih:

Yukarıdaki bilgilendirmeyi okudum, araştırmaya gönüllü olarak katılıyorum ve verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı yayınlarda kullanılmasını kabul ediyorum.

Onaylıyorum

EK 15. Katılım Sonrası Bilgilendirme Formu (Deney I ve Deney II)

Sayın Katılımcı,

Araştırmamıza katıldığınız için teşekkür ederiz. Bu araştırma Genel Psikoloji Yüksek Lisans öğrencisi Betül Kanık ve Dr. Öğr. Üyesi Yasemin Abayhan tarafından '*Adil Dünya İnancı ve Algılanan Kontrol Eksikliğinin Suriyeli Göçmenlere Yönelik Yardım Etme Üzerindeki Etkisi*' konulu yüksek lisans tezi kapsamında yürütülmektedir. Çalışmada size sunulan ölçeklerin amacı adil dünya inancı ve kontrol algısını ölçmek ve bu ölçek düzeylerinin yardım davranışını nasıl şekillendirdiğini incelemektir. Sonrasında verilen gazete haberi ve yardım formu ise kişilerin algılanan kontrol ve adil dünya inancı ölçeklerinde aldıkları puanlara göre haberde yer alan aileye ne tür bir yardım yapabileceğine olan niyetini incelemektir.

Gönüllü katılım formunda belirtildiği gibi çalışmaya ilişkin tüm cevaplarınız gizli tutulacak ve sadece araştırmacılar tarafından değerlendirilecektir. Çalışmadan elde edilecek bulgular ise yalnızca bilimsel amaçlı verilerde kullanılacaktır. Araştırma hakkında sorularınız ve önerileriniz için araştırmacıların iletişim bilgileri aşağıda verilmiştir:

Betül KANIK
Hacettepe Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü
Beytepe Kampüsü
Çankaya / ANKARA
betulkanik0@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Yasemin ABAYHAN
Hacettepe Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü
Beytepe Kampüsü
Çankaya / ANKARA
Tel: +90 312 297 6324
yasemina@hacettepe.edu.tr

Katılımcı:

Ad:

Soyad:

Tel:

Tarih:

İmza:

EK 16. Kişisel Adil Dünya İnancı Ölçeği

Aşağıdaki cümleleri dikkatlice okuyup, bu cümlede yazanlarla ilgili size **en uygun** olan seçeneği işaretleyiniz. Her cümleden sadece bir seçeneği işaretleyiniz ve hiçbir cümleyi boş bırakmayınız.

Lütfen aşağıda verilen maddeler için 1 “hiç katılmıyorum” ve 5 “tamamen katılıyorum” olmak üzere size en yakın gelen kutucuğu işaretleyiniz.		Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1	Eninde sonunda başıma gelen her şeyi hak ettiğime inanıyorum.					
2	Bana karşı genellikle adil davranılmıştır.					
3	Çoğunlukla ne hak ettiysem onu bulmuşumdur.					
4	Genel olarak baktığımda yaşadığım olaylar adildir.					
5	Hayatımdaki adaletsizlikler istisnai durumlardır.					
6	Hayatta başıma gelen olayların çok büyük bir kısmının adil olduğuna inanıyorum.					
7	Benimle ilgili verilen önemli kararların çoğunlukla adil olduğunu düşünüyorum.					